

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Mahmut Makal

2.BASI

**ANIMSI
ACIMSI**

Faust'un Dediği

**"Çözölür" demiş Faust "bu kâinatın sırrı"
Ve onunçün çarpılmış Hakkın cezasına,
Demek ki, hikmetinden sual olunmayan Tanrı
Razı değil milletin okuyup yazmasına...**

**Mathios LUBECK
(Türkçe söyleyen: Can YÜCEL)**

PROSPERO YAYINLARI

Yöneten: İsmail Gençtürk

Kapak Düzeni: Ümit Sarıaslan

Kapak Resmi: Necati Ender

Birinci Bası, Nisan 1990

İkinci Bası, Nisan 1994

Haberleşme Adresi: P.K. 45

YENİŞEHİR/ANKARA

Tuna Cad. Çanakçı İşhanı 11/1

YENİŞEHİR/ANKARA

Tel: (0312) 431 29 55

ISBN 975-7273-22-8

MAHMUT MAKAL

ANIMSİ ACIMSİ

(Faust'un Dediği)

İkinci Bası

PROSPERO
yayınları

BİZİM KÖYÜN MAHMUT MAKAL'INA SORULAR

İsmail KARAAHMEDOĞLU

Türk köylüsünün çağdışı yaşamını, çıra ışığında isi pası eline yüzüne sürerek ışıyışını, tarlada toprakla, damda danalarla, evde bebelerle yarı aç yarı çıplak yarı tok yaşamını o kabuktan çıkmayan bilmez. Bilir de, gördükleri duydukları okudukları ile acır. Eşegin canı yanınca atı geçer derler...

Mahmut Makal'ın "Bizim Köy 1975" betiğindeki, 1943 yılında İvriz Köy Enstitüsüne giderken çektiardikleri ayrılık fotoğrafı, Makal'ın yazdıklarının tümsel görüntüsüdür. En yoksul, en yıllık, en yitik, en yırtık, en bitik yaşamlarını görüntümeden, yazdırmadan ölenleri düşünüyorum... Kış ortasında unu denesi bulguru bitenlere köy davulu ile yiyecek toplayanları, otu samanı biten eşeklerin havaya nalları dikişini, yatırlardan çocuk dileyenleri, açlıktan sayrılanan canları biz de gördük de, Makal gibi uyanamadık, Makal gibi yazamadık... Ya yüreksizlikten, ya yeteneksizlikten, ya da acımasızlıktan. Belki de köy enstitülerinde okuyamadık da ondan...

Hiç unutamıyorum. Köy Enstitülerinin açıldığı yıl, Ilgaz'ın Belören köyü ilkokulu son sınıfta öğrenciydim. Bizim köyde okul yoktu. Bir buçuk saatlik çamur yoldan yürüye yürüye gelir giderdik. O yıl, Belörenli çocuklar Gök köy Enstitüsüne gönderiliyordu. Sınıf arkadaşlarım Aşık gilin Mustafayı, Ege gilin Yunus'u köprüyü geçene dek uğurlamıştık. Arkalarından enstitü özlemiyle dola dola ağlaştık. Bu iki arka-

daşım da kent yüzü göremeden bu köyde öğretmenlik görevleri başında öldüler.

Babam, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde kapıcıydı. Tek güvenci **Hakkı Tonguç** idi. İlkokulu bitirince Ankara'da **Hakkı Tonguç'a** götürüldüm. **Tonguç**, Gököy Enstitüsü Müdürlüğüne bir yazı yazarak kapalı zarfı elimize verdi. Gidin, Kastamonu Gököy Enstitüsüne yazılın dedi. O yıllarda Kastamonu yolları çok bozuktu. O günlerde ya babamın parası yoktu, ya da Ilgaz dağları geçit vermedi. Gidemedik. Ortaokuldan sonra öğretmen okulu yoluna yöneldik.... Köylerini unutmadan okudukları için, köy yazınının kurucuları oldukları için, köyleri adına çağdaş savaş verdikleri için, köyleri ıstıttıkları için, köylerini yarası ile beresi ile tozu toprağı ile sevdikleri için tüm köy enstitüsü çıkışlılara imrenirim. **Mahmut Makal**'ı da tüm köy enstitülerinin ak elli öңçü yazarı tanırım.

Mahmut Makal'ı "Bizim Köy" betiğinden sonra Eskişehirde Türkiye Öğretmenler Federasyonu kurultayında tanıdım. Eskişehirde tutuklanmış öğretmenler adına haykırışını dinledim. O günlerde Öğretmen Haşım Kanar, bir konuşması ile öğretmenleri ağlatmıştı. O kurultayda köy sorunları bilinciyle kıvranan, köyün geri kalmışlığını korkmadan açıklayan bizim köylü çocukların arasına düşmüş gibiydim. İşte **Mahmut Makal**'la tanışırılığımız orada başladı, Ilgaz dergisinde boy verdi. Ilgaz Dergisinin Aralık 1963 sayısının ön kapağı içinde: dertli bir ana iki oğul, dört goitré'nin resimleri yayınlanmıştı. **Makal**, ilk kez bu sayıda yazdı. (Ortaöğretim Komedi). Ocak 1964'de: "Yeni Yıla Girerken Eğitim Üstüne Düşünceler", Şubat 1964'de: "Gene O Sorun", Mart 1964'de: "Köpeksiz Köy", Haziran 1964'de: "Umut Kursakta" yazılarını yazdı. Eylül 1964 sayımızda **Makal**, Ilgaz dergisi için şunları yazmıştı: "Ilgaz, yakından bildiğim çetin olanaksızlıkların ve kötü koşulların kaynaştığı Ilgaz ilçesinde, başlarında bin türlü bela dönen eğitken dostlarca ve aralıksız çıkarılan hem de güçlü bir şekilde çıkarılan dergidir. Ilgaz'ın, Anadolu'nun sesi bu dergide rahatça dalgalanmıştır. Çıkaranları ne denli kutlasam

azdır. Çetin yollarında sonsuz başarılar diler, elimden gelen her türlü yardımı yapacağımı bir kere daha belirtirim."

Ankara, Kalaba Ortaokulunda öğretmenliğim sırasında Makal'ın eşi değerli öğretmen Naciye Makal'la, kızları öğrencim Tezer Makal'la birlikte çalıştığımız yıllar oldu. Tezer Makal, Misket dergisini birlikte yönettiğim öğrencilerimin en çalışkanları arasındaydı. Bu çocuklar, ilk yazılarını Misket dergisinde yayınladılar. Aradan sekiz on yıl geçti. Çok parlak yarınlar beklediğim bu öğrencilerimden nedense ses gelmedi. Susarak yitip gittiler.

Mahmut Makal: En köylü, en yerli, en yalın, en doğal, en kolay, en kuşkusuz dostluk kurduğumuz kişidir. Sorunlarımı önerisiz bir içtenlik içinde sunar, yanıtlarına candan bir yaklaşımla sagol derim.

_Özgeçmişinizi, yazınsal yaşamınızı anlatır mısınız?

_Aksaray'ın Demirci köyünde doğdum. Kimlik defterimde 30.6.1993 doğumlu gözüküyorum. Annemi 1962'de babamı, 1974'de yitirdim. Evin en büyük çocuğuyum. Sırayla Ayşe, Behice, Nevriye ve Aysel adlı dört kız kardeşim var. Dördü de evlidir. Erkek kardeşim İsmet'i de yitirdik. Toros dağlarının eteğine kurulmuş İvriz Köy Enstitüsünü bitirdim. Altı yıl köy öğretmenliği yaptıktan sonra Ankara'daki Gazi Eğitim Enstitüsüne girdim. 1955'de bitirdim bu okulu. Sırasıyla Antalya, Ankara ve Adana bölgelerinde İlköğretim Müfettişliği yaptım. 1968'in 3 Kasımında istifa ettiğim zaman, İstanbul'da Yıldız Sağırlar Ortaokulunda Türkçe öğretmeni idim. O tarihten sonra Eğitim Bakanlığı ile ilgim olmadı. Bildiğiniz gibi, memurluktan artan zamanları değerlendirerek bazı kitaplar yazdım. Bunlar, 1950 başında ilk kitabım olmak üzere, kısalı uzunlu aralıklarla yayınladılar. Zamanın uygunluğu oranında yazmayı sürdürüyorum.

_Size "Bizim Köy" kitabınızı yazdıran etkenler nelerdir? Bu kitabınızı nasıl yazdınız, nasıl yayınladınız?

_ "Bizim Köy" köy gerçeklerinin esinlediği bir kitaptır. Varlık dergisinde her ay, ya da iki ayda bir yazmaya, öğret-

menliğimin ilk yılında, Mayıs 1948'de başladım. Bunlar birikince, 1950 Ocağında "Bizim Köy" yayınlandı.

_Oktay Akbal'ın dedesi olan ve de hemşehriniz Ebubekir Hazım Tepeyran'ın yazdığı "Küçük Paşa" adlı romanı okudunuz mu? Okuduysanız kısaca özetler misiniz?

_Bu romanı iki kere okudum. Çünkü, "Bizim Köy" adlı kitabıma ilişkin yazılan eleştirilerin çoğunda bu iki kitabın özdeşliğinden söz edildi. Çünkü ikisi de Niğde köylerini anlatıyordu. O zaman, yeni harflerle yapılmış baskısından bir tane bulup okudum. 1959 yazında Kadıköy'deki Lozan Kulüp'te bir açık oturum düzenlenmişti. Cemil Sait Barlas'ın çıkardığı haftalık "Pazar Postası" dergisi düzenlemişti bu toplantıyı. İkindin başlayıp sabaha karşı biten bu açık oturuma: Kemal Tahir, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Orhan Kemal ve ben katılmıştık. Banda alınan konuşmaları sonradan Aziz Nesin "Beş Romancı Tartışıyor" adıyla kitap olarak çıkardı. Orada da "Bizim Köy" ile "Küçük Paşa" karşılaştırıldı. Turhan Tükel'in dileği üzerine romanı arkadaşlara özetledim. Bildiğimiz, bakımsız Niğde köylerinden bir kadın İstanbul'a Saray'da bir paşanın çocuğuna sütanne olarak götürülür. Kendi çocuğu da var ama, paşanın çocuğunu emzirir. Kendi çocuğu bakımsız, dolayısıyla çelimsiz, kavruk kalır. Ama çocuğa verilen türlü oyuncaklar, yaptırılan paşa giysisi onun gönlünü biraz olsun avutur. Kaçınılmaz son gelir ve çocuk bu haliyle köye döner. Köyde artık üvey ana vardır. Yeme, yatma ve gönül alma yönünden çocuk ortadadır. Bir gece soğuk havada kapı dışında doğanın işkencesiyle karşı karşıya kalır. Küçük Paşamız, Paşa olur ama, yaşamadan ölür. Öykü kısaca bu. Ama köyün karı, çamuru, soğuğu, bakımsız insanı, gübresi, pisliği, hatta hayvanı, yağır eşiği eşsiz bir sezi ve örgü (kompozisyon) ile dile getirilmiştir... Dostumuz Oktay Akbal, bu güzel romandan daha ne kadar zaman yeni kuşakları yoksun bırakacak bakalım? Dedesinin armağanı yüz yıllık yazı makinesinden söz ediyor da romanı gün ışığına çıkarıp çıkarmamaktan söz açmıyor.

Gerekirse sadeleştirilerek bugünkü dilimize uygulan-

malı ve ne olursa olsun yeni kuşakların önüne çıkarılmalıdır bu roman.

_Karabibik ve Yaban için ne dersiniz?

_Nabizade Nazım'ın Karabibik öyküsü, Küçük Paşa'dan da önce yazılmış, bizde ilk köy habercisi diyebileceğimiz bir yapıttır. Kalıcıdır. Adı üstünde, Karabibik adlı sıradan bir köy insanının öyküsüdür. Gönül diler ki, bir hayır sahibi çıksın da bu uzun öyküyü de yazın dünyamıza, dolayısıyla yeni kuşaklara kazandırısın...

Yaban, benim Karabibik, Küçük Paşa ve Bizim Köy'den ayrı düşündüğüm bir yapıttır. Çünkü Yaban, bir öyküden çok bir feryattır benim gözümde. Porsuk çayı çevresindeki köylerden birine gelen tek kollu subayın ağzından, ekinlerin iki yaşında bir çocuk boyunu geçmemesi, soyguncu şeyhlerin salgın halinde oluşu... karşısında "aydın"lara seslenişidir: "Yazıklar olsun seni sevmesini bilmeyenlere ey gamlı ülke. Seni sevip senin eşsiz hailen içinde gömülüp gitmekten korku çekenlere!.." gibi pasajlarla. Kısaca Yaban, yabana atılamayacak üç beş yapıttan birisidir yazınınızın.

_1978 bütçesinin Senatoda görüşülmesi sırasında CHP Adıyaman Senatörü Yusuf Çetin, "Köylünün aydınlanmasıyla yana olmayanların kapattığı Köy Enstitülerinin açılması gerektiğini," söyledi. Bu konudaki düşüncenizi öğrenebilir miyim?

_Gazetelerde okudum bu tartışmayı. Eğitim Bakanı Necdet Uğur da, Doğuya öğretmen gönderemediğini, bu yüzden köy enstitülerini aradığını, köyde üretimin gelişip artması için de böyle kuruluşlara gereksinim olduğunu... söyledi verdiği yanıtta... "Ama Köy Enstitüleri olmaz da belki kent enstitüleri kurulur. Mutlaka "bir enstitü" kurmak lazım..." dedi.

Tonguç da, 1956'da Demet dergisinde yazdığı bir yazıda, adı ne olursa olsun, Türk çocuklarının alınca eğitimin zafer çelenklerini koyabilmek için gelecekte köy enstitülerine benzer kurumların kurulmasından kaçınılamayacağını belirtmişti...

Günümüzde bilisiz, okur yazar olmayanların sayısı art-

makta, ilkokul çıkışlı bir milyona yakın köy çocuğu gidecek okul bulamamaktadır. İlkokullara o yıllarda kız-erkek tüm köy çocuklarının devamını sağlayan 4274 sayılı yasanın 16. maddesi kaldırıldığı için, köy çocukları eğitim çarkından geçirilememektedir, kısaca.

Bu durum karşısında, iş eğitimi ilkelerine göre kurulmuş, yurdun geleceğini kurtaracak "yeni insan"ı yaratacak kurumlar bir gereksinim olmuştur Türkiye için. Üstelik bu anayasa gereğidir. Bu gereksinim, Köy Enstitülerinin taaa kendisidir.

Ülke eğitiminin tamamını Köy Enstitülerindeki uygulamaya göre değiştirme isteğinde haklı Necdet Uğur.

Bunu zaten 1942'de 4274 sayılı Köy Enstitüleri Teşkilat Yasası Millet Meclisinde görüşülürken Diyarbakır sayılavı Zeki Mesut Alsan da dile getirmiş ve şöyle demiştir:

"İş esasına ve iş disiplinine dayalı eğitim ve öğretim sisteminin, tabii kendi hayat şartları gözönünde tutulmak koşuluyla, şehirli çocuklarına da uygulanmasını temenni etmekten kendimi alamam. Bu devirde eğitim ve öğretim kavramı eski basitliğini yitirmiştir. Bu bakımdan, okumak yazmak nihayet bir vasıtaadır. Eskiden olduğu gibi, kendisiyle yetinilecek bir gaye değildir. Ve hatta kanaatime göre, bir memleket içinde okur yazar işsizlerin, mefkuresizlerin çoğalması, o memleketin toplumsal düzenini, ahlak düzenini bozması bakımından zararlıdır bile. Bu nedenle, bu eğitim sisteminin diğer okullarımızda da uygulanması zorunludur kanaatindeyim..."(Köy Enstitüleri Teşkilat Kanunu Müzakereleri" adlı kitap. Sayfa: 188-189). Arada otuzbeş yıllık bir zaman kaybı var. Ama, zararın neresinden dönülürse kârdır. Çünkü, Köy Enstitüleri kapatılmamış olsaydı, her köyü okula ve öğretmene kavuşturmak için o zaman yapılan plana göre 1956'da okulsuz köy kalmayacaktı. Hepsi öğretmene de kavuşacaktı. Her sekiz on köy bir sağlık memuruna ve ebeye kavuşacaktı, 1956'da tüm köyler sağlık denetimine alınmış olacaktı. Köy kümelerinin ortasına yapılan bölge okulları yoluyla, köy çocuklarına sekiz yıllık öğrenim

olanağı sağlanıyordu. Giderek, ilkokullar sekiz yıla çıkarılacaktı. (Bu konu günümüzde de tartışılan ama üstesinden gelinemeyen bir eğitim sorunudur...)

Yetişkinlerin eğitim ve okuma yazması kısa sürede sağlanacaktı. Köylü, ekonomik düzeyini yükseltici, yaşamında işe yarayacak bilgiyle donatılacaktı. Okuyan, uyanan milyonlarca köy çocuğunun alttan itmesiyle eskimiş kurumlar değişecek, yenileri doğacaktı. Sonuçta kazanan, bu halk, bu yurt olacaktı.

Kaldı ki, Köy Enstitülerinde uygulanan iş eğitimi ilkesinin, eğitsel değeri yanında maddi verimi de olmuştur. Bu olağan bir sonuçtur. Tüketim üstüne kurulmamışlardır. Üretim yaptıklarından, devlet bütçesine nerdeyse hiç yük olmamışlardır. 1936 ile 1947 yılları arasında Eğitim kursları ve Köy Enstitüleri için harcanan para sadece 51 milyon liradır. Bu on yıllık dönemde, yirmibin kişinin barındığı yirmi enstitüde yiyecek giderlerinin tümü 45 milyon 99 bin liradır. Bu 45 milyon, beşbuçuk milyonluk öğretmen ve memur aylıklarını da katarsak 51 milyona yakın bir sayı çıkar ortaya. Devletin bu işe ayırdığı ödenekle ancak yiyecek ve maaşlar sağlanabilirdi. Oysa bu 51 milyonla 20 Köy Enstitüsü kurulmuş ve yaşatılmıştır. Piyasada buğday 120 kuruşken Köy Enstitüleri kendi buğdayını üretmiş ve 5 kuruşa maletmiştir. Sebze, meyve, süt, et... gibi akla gelen her şeyi kendi üretmiştir.

Giyecekler dikiş atelyelerinde kız öğrencilerce dikildi. Yaparak öğrenme yöntemi de aşıldı da, yaparken öğrenme yöntemi uygulandı. Hem yapıldı hem öğrenildi yani. Yirmibin öğrencinin masa, sandalya, dolap, karyola... gibi eşyaları da işliklerde öğrencilerce yapılmış ve çok ucuza maledilmiştir. Gerekli eşya ve bazı yiyecek maddeleri, aracısız olarak döner sermaye yada kooperatif yoluyla sağlanmıştır. Enstitülerin günlük işleri de öğrencilerce yapıldı; tkıpkı içinde barınılan yapıların yapıldığı gibi. İhale yoluyla yapılanlar kendiliklerinden yıkılırken, o yapılar balyozla bile yıkılamamışlardır... İşçi ve hademeyse yok denecek kadar azdı. Elektrik santralının yalnız yağlama gideri olarak 5-10 kuruş günlük masrafı oluyor-

du. Su akar, türbin döner, öğrenciler işletirdi. İhale yasalarının dışında ve döner sermaye eliyle, işler kırtasiyeciliğin çukuruna yaklaştırılmamıştı...

Ünlü Fransız eğitimci ve düşünürü **George Duhamel** şunları yazmıştı: "Dünyanın hiçbir yerinde böyle yararlı ve anlamlı kurumlar görmedim." yine ünlü Amerikan eğitimci **John Dewey** de şunları yazmıştı: "Tasavvurumdaki okullar Türkiye'de kurulmuştur: Köy Enstitüleridir bu okullar..."

Tanınmış İngiliz tarihçisi **Arnold Toynbee** ise şöyle yazmıştır: "Köylerinizle kentleriniz arasında uçurum açmışsınız. Birkaç köy enstitüsünü gördükten sonra anladım ki, bu uçurum Köy Enstitüleri ile giderilebilir. Enstitüler, köy ile kent, halk ile aydınlar arasındaki uçurumu doldurmak için bulunmuş pek maharetli bir çare..."

_"Değişenler- "Bizim Köy 1975" adlı kitabınızla Türk Dil Kurumu ödülü aldınız. 1950 yılındaki "Bizim Köy"ünüzle, "Bizim Köy 1975" arasındaki ayrımı ya da benzerliği açıklar mısınız?

_"Bu iki kitabın benzerlikleri, aynı köyün gerçeklerinden esinlenilerek yazılmalarıdır. Ayrı yanlarıysa, yirmibeş yıl arayla yazılmaları. Aradan geçen zaman içinde, kuran kurslarının kurumlaşması, nüfusun çoğalıp işsizlerin artması gibi olumsuz gelişmelerin yanında elektriğin gelmesi, ilçeye giden yolun düzeltilmesi ve otobüsün, minübüsün eşeğin yerini alması gibi... olumlu gelişmeler de var. Ama, bana sorarsanız, köylü işsizse ve geleceğini kurtarmaya dönük çalışmalara, işçiliğe yönlitememişse, parası yoksa, ışığı, parası olan bir avuç insan kullanacak, motorlu taşıtlardan da ancak onlar yararlanabilecek... Hele de komandolaşan öğretmenler köye dolmuş, eğitim diye bir şey kalmamışsa... İnsan, "sıfıra sıfır elde var sıfır" bile diyemiyor yirmibeş yılın getirdiklerine bakarken...

_"Yazdıklarınız yüzünden çektikleriniz yada sevindikleriniz oldu mu?

_"Yazmaya başlamakla geleceğimi de ayırdında olmadan çizdim sanırım: Devlet örgütleriyle karşı karşıya kalmak

ve yaşam boyu yokluk, yoksunluk içinde, arkasız bir halk çocuğu olarak yaşamak... Bu üzüntü verici gibi görünür, ama tam karşıtı olmuştur: Yaşamın anlamını düşünürsek, beni sevindiren bir serüven olmuştur. Ot ve odun olarak erinç içinde yaşar görünenlere aldanmamalı. Onların yaşamak ölmek diye bir sorunları yok. Çünkü ölü doğmuşlardır, kölece sürdürmüşlerdir ölümlüklerini...

_Yapıtlarınızın yabancı basındaki yankıları ile yurdu-muzdaki yankıları arasındaki ayrım nereden doğuyor: Biz, sizi, sizi derken Türk köyünü demek istiyorum, gerektiğince tanıyabildik mi?

_Özellikle siyasal iktidardakiler, emperyalistlerin de baskısıyla, bir ülkede düşünenleri, o ülke gerçeklerinden soyut-lamaya ve aydınlarını da ezmeye çalışırlar. Bu, o ülke halkının zararınaymış, ne gam. Onlar sandalyalarında otursun yeter. Bu arada iç ve dış sömürü sürer gidermiş, sürsün gitsin...

Bu tutum, o ülkenin gerçeklerinin üstünü örtmeye, yazın ve bilim alanına yansımaları da önlemeye çalışır. Türkiyede olan da budur. Köyü isteyen kalkındırıyor, isteyen kalkındırmıyor. Ama hep söylevlerde, yazılarda. Sağlıklı bir kalkınmaya ülke girmedi ki köy girsin. 1978 yılı martında bile köy gereği gibi bilinemedi ve de din adı altındaki tavizlerle kalkınma adı altındaki sağlıksız oyunlar sürmektedir. Dün (14 Şubat 1978) bir Başbakan Yardımcısıyla konuştum. "Artık köyler kalkındı, devlet gübreyi bile köye soktu..." diyordu. Kalkınma anlayışı bu olunca akan sular durur. İki gün önce bir Prof. da aynı görüşü ileri sürüyordu. Bazı sol partilerin başkanları da "artık köye para girdi, Türkiye eski Türkiye değil" deyip duruyorlar. Şuracıkta laf açılmışken, "ben eski bağımsız ve bu biçim kalkınmamış Türkiyemi isterim" diye tuttursam ne derler acaba?...

Yabancılar kitaplarımı yansız bir tutumla inceleyip gerçeğin kendisini yazdığımı ileri sürüyorlar. 1965 yılında Paris'te bir akşam Sorbon Üniversitesinin öğretim üyeleriyle tanıştım. Hepsi de, neden gerekli görmüşlerse, derslerinde benim

kitaplardan yararlandıklarını söylemişlerdi. Hatta birkaç gün sonra onlardan biri, bir coğrafya profesörü, benim kitapları okuyalı ders verme yöntemini bile değiştirdiğini... söylüyordu. 14 Şubat günü Paris'ten gelen Abidin Dino da, Çankaya sanatçılar toplantısında onbeş şubatta Plon yayınevinin **Bizim Köy 1975'i** de ekleyerek kitabımın üçüncü baskısını çıkaracağını söylüyordu. " Bu, Türkiyenin tarihidir. Sen Türkiyenin tarihini yazıyorsun" diyordu. Ben bu kadar övgüye katlanamıyorum ve de coğrafya profesörü ile Abidin Dino üstadımızın düşüncelerine katılmıyorum... Ama, dışardakiler çıkarsız, içerdekiler çıkarları açısından bakıyorlar köy gerçeğine. Bu tozdan ferman okunmayan Türkiye ortamında, bu cici demokrasi ve kötü politikacı furyasında ne kadar sürer bu bilinmez...

_1968 yılında yirmi yıllık öğretmenlik - müfettişlik görevlerinizden ayrıldınız. Ayrılış nedenlerinizi açıklar mısınız?

_Öğretmenlikten istifa edişim, işte, kötü politikacının doymak bilmeyen hırsı yüzünden. Sağırlar Okulunda bile çalışmama izin verilmedi çünkü. Eğitim Bakanlığına çöreklenmiş olan, yani politikacının kılavuz kargaları, bizim sırtımızdan yaşamak için eğitim işlerini yürütmeye de güçleri yetmediği için, uyduruk soruşturmalarla, maaş kesimi ve terfi engellemeleriyle beni ele almışlardır. Ama arka plandaki suç, doğaldır ki köy gerçekleriyle, eğitim sorunlarıyla uğraşmak ve bu yüzden de adımın solcuya çıkmış olmasıdır... Bırakın geçmiş, 1978 yılında sosyal demokrat hükümete ve onun 215 sayılarına sorun, hakkımda özdeş şeyler söylecekler ve yine iyi kişi gözüyle bakılmayacaktır bana. Çünkü koşullandırılmışlardır, sanatçı ve düşünür onların hepsinin baş düşmanıdır. Yüzümüze gülmeleri dışında değişen ne var? Hayır çok şey değişti mi, diyorsun? Göreceğiz, düşündüğümün karşıtı çıkarsa ben de sevinirim...

_Hiç karalama yapmadan yazdığınıza tanığım. Örneğin: Ilgaz dergisinde yazdığınız yazılarınızı, Ankara Yalova otelinde hiç karalamasız yazdınız. (Ilgaz dergisinin sayfa

düzenlemelerini, yazı düzeltilerini ta Ilgaz'dan gelir bu otelde bir günde düzeltir geri dönerdim.) Varlık dergisine yazdığınız bir yazıyı bir çay evinde hiç karalamasız yazıp postaladınız. Çok kolay yazı yazdığınızı gördüm. Tüm yapıtlarınızı da mı hiç karalama yapmadan yayınladınız?

_İki kez yazdığım yazı çok azdır. Genellikle ilk biçimleriyle yayınlanmıştır yazılarım. Bunun nedeni, sonraki düzeltmelerin, yazının içtenliğini ve sıcaklığını bozacağını sanmamdır. Çünkü, bir yazıyı yazmak için zaten kafanızda bir hazırlık var. O hazırlık ve istek sizi itiyor kağıt kalem alıp oturmaya. Oturunca da boşalıyorsunuz kağıda. İlk yazış biraz da hızlı boşalmadır benim için. Düşüne düşünce, ağır ağır değil, düşünüp sıraladıklarımı olduğu gibi ve bir an önce çıkarmak için hızlı yazarım. Bu arada ufak tefek hataları olmuşsa, yeniden yazmaya gerek kalmadan üstünde düzeltilebilir. Bunu böyle yapıyorum ama, savunmuyorum. Bir yazı, bir yapıt en az iki kez yazılmalı, inancındayım.

_Bir söz ya da sözcükten, bir kavramdan, bir derginin bir gazetenin, bir yazarın adından bile kuşkulandığı acılı bir sürem içindedeyiz. Yakılan gazeteleri, öldürülen canları, dövülen öldürülen öğretmenleri, gençleri okuyor, görüyorsunuz. Bu acılı ortam, nasıl eğitilir, nasıl barışa kavuşulur?

_Bunun ana koşulu emperyalizmden kurutulup bağımsız bir ülke olmaktır. Bu gerçekleşinceye kadar da aklımızı başımıza toplayıp toplum olarak, emperyalizmin beslediği sağ ya da sol görünümlü anaerşi yuvalarının temizlenmesi için tavrımızı ortaya koymalıyız. Gece gündüz birbirimizi, çocuklarımızı uyarmalı, düşüncelerimizi yazmalıyız... Çoğumuz ve çok kuruluş bilerek bilmeyerek emperyalizme ve onun yerli işbirlikçilerine aracı olmaktayız... Bu düğümü çözmeye çalışmalıyız... Burada da söz yine dönüp dolaşıp eğitime geliyor. Eğitim kurumları dejenere edildi. Özellikle Eğitim Enstitüleri, yani halk çocuklarının okuduğu kurumlar yozlaştırıldı. Politikacılar, öğretmenliği meslek olmaktan çıkardılar; öğretmen okullarını bir anlamda kapattılar. Ne demek öğretmen lise-

si? Oradan çıkan öğretmen oluyor mu?

Dostum Karaahmedoğlu, özellikle son sorunuz üzerine beşyüz sayfalık bir kitap yazılabilir. Ama hemen kesmek en iyisi. Ecevit Hükümetinin öğretmen okullarını kurtarması, bu "lise" işinin bir emperyalist oyunu olduğunu anlaması beklenir. Ama, Türkiyenin en büyük gerçeği, en akıllımızın hâlâ değirmene yoğurt öğütmeye gittiği, gerçeğidir... Saygılar,
15.2.1978

(İlgaz, sayı; 198, Mart 1978)

DEMİRCİKÖY

Çocuk ve Düşlem

Köyün karşısına düşen ve adı da "Karşı" olan tarlalarda patates sökerken doğurmuş anam. Yaşamımın öteki adı olan çilem böyle başlamış. Ama, hemen eklemeliyim: Yaşamım çilem demektir, desem de, köyden kalkıp Köy Enstitüsü'ne gitmem kurtuluşun ta kendisi... İvriz Köy Enstitüsüne gitmeseydim, uzamazdı yaşamım. On yaşına kadar gelmiş olmam, bakımsızlığın ve hastalıkların elinden kurtulmamı önleyemezdi sanırım. Zor büyümüş bir köylü çocuğuyum çünkü. Bahar akşamlarında şimşekler çakarken, yazın güneş ortalığı kavururken, kışın komşudan komşuya ses ulaşmazken, öldü ölecek diye başucumda bekleyenleri bugün gibi anımsarım. Mevsimine göre kabakulak, sıtma ya da zatürre gibi hastalıklardı sanırım beni günlerce yatıran. Bugün, kulaklarım arızalıysa, doktorlar hep "ayakta kalp romatizması geçirmişsin" diyorlarsa, paslı usturaların delik deşik ettiği bingılдаğım ağırlı ve çıkıntılıysa, bunlar, o günlerin armağanıdır bana.

Bu koşullar altında, o küçük köyü özleye özleye kuzu ve koyun güderdim dağda. Bütün gün yediğim, boynuma asılı dağarcıktaki yarı kurumuş yufka ekmekti. Bazan bir yumurta ya da soğan arkadaşlık ederdi ekmeğime. Ekmeğin boğazımdan geçmesi için içtiğim de arkların çukurlarında ısınmış kirli

sulardı... O günlerden kalan tek tatlı anı, kış yaz kaya dibine oturarak *Şah İsmail, Karacaoğlan, Tahir ile Zühre* türünden kitapları okuyarak, kendime göre dünyaya bir pencere açmamdır... Öyle ki, başka dünyalara açıldığımda, kitaptan başımı kaldırdığım zaman, köyün sürüsünün kaybolduğunu görmüşümdür çoğu kez. Kilometrelerce ötedeki bir başka köyün bağını, bostanım yerle bir eden sürüyü bulduğumda yine de sevinirdim, bekçinin dayacağına karşın...

Cinarabası ve Tosbağa

Beynimde yıkanmış, kurulanmış kısa filmler geçiyor gözlerimin önünden: Deli Osman'ın kapısına, ne olduğunu bilmediğimiz dört tekerli kara bir nesne gelip duruyor. Daha büyük ve değişik biçimde olmakla birlikte, tekerleklerinin yapımı cinarabasının tekerlerine benziyor. Kafamızdan silinmemiş daha, Osman Ağaların Sarı Mustafa'nın *cinarabası*. Yıllarca önce yerleştikleri Aksaray'dan dört-beş gün önce geldi cinarabasıyla. Kendini de arabasını da harman yerinde kovalarırken tanıdık. O bizi kovalıyordu, biz onu. Nasıl da dimdik duruyordu cin arabasının üstünde. Nasıl da korkmadan, devrilmeden fırl fırl dönüyordu...

Deli Osman'ın kapısında duran tosbağa irisi kara nesne ise ona benzemiyordu. Bununla gelenler evcikten çıkar gibi kapısını açarak içinden çıkmışlardı. O anda biz, bir değil, üç ya da dört bilinmeyenli koskoca bir denklemle karşı karşıya gelmiştik. Sarı Mustafa'nın cinarabası ise, bu ne arabasıydı? "Kaymakam geldi" dediklerine göre, bunun adı da kaymakam mıydı acaba? Bu kaymakamsa içinden çıkanlar neciydi, kimdi? Cin'i çok duymuştuk ama görmemiştik. Kendinden önce de arabasını görmüştük. Ama, kaymakamın adamdan olduğunu, böyle tekerli olamayacağını sezinliyorduk. Adamdan olursa, Deli Osman'ın odasına girenlerden biri sakın kaymakam olmasında? Peki, neden ötekilerin arasında onu ayırdeden belli bir özelliği yoktu?

Sezinliyorduk, anlatılanlardan dolayı sezinliyorduk

kaymakamın adamdan olduğunu. Ama çok korkutucu olmalıydı. Anam boşuna mı söylüyordu arpa yolarken:

*İğnem düştü yakamdan
Gel arkamdan arkamdan
Sen gelirsen arkamdan
Ben korkmam kaymakamdan*

Kız kaçırma olaylarından esinlenerek yakılmış bir türkü olmalıydı bu. Nerede kaymakam dendi, ona bağlı olarak "hükümet" de dillerden düşmüyordu: Hükümete çıktım; hükümet bilir, hükümet ceza verir, diye konuşulur giderdi günlük yaşam içinde. "Hükümet, hükümet diyorsun, nerede hükümet, nedir hükümet?" diye sorardım anama. Beni bir türküyle yanıtlamıştı bir keresinde:

*Kaymakamın kapısına
Hükümetin yapısına
Düşmanımı düşürmesin
Kap(ı) altının kapısına*

Bu da bir kız kaçırma olayıyla ilgili türküydü. Artık kaymakamla hükümet de birbirine karışmıştı. Hükümete çıkacağım diyen kaymakama çıkıyor, kaymakamdan korkmam, diyen de hükümetten korkmam demeye getiriyordu... Anam da, Kel Ürfet'le zorlanarak nişanlandıktan sonra Topal Sülman'ın Kara İsmayıl'a kaçmıştı da, hükümete çıkınca sevdiğini dilediği halde, sevdiğiyle birlikte "Kapıaltı"na, ordan da mapus damına atılmışlardı. Büyüyünce öğrendik ki kapıaltı dedikleri yer, hükümet konağının, yani kaymakamın oturduğu yapının merdivenlerinin altı...

Honguraf

Deli Osman, kendi kurduğu şarabı ve turşuyu evden konuk odasına taşıyordu. Bir küçük sandığı da pencerenin önüne yerleştirmişti. Öyle bir sandık ki, kapağını açık tutuyorlar, kolunu aşağı büktüler mi türkü söylemeye başlıyor, yukarı

büktüler mi sesini kesiyordu. *Hongurafmış* adı. Çatlıyorduk meraktan. İçinde bir çocuk yatıyordu ve türküyü söyleyen oydu. Çocuğu küçücükken oraya yerleştirmişlerdi. Kolu büktüklerinde buyruğu alıyor ve söylemeye başlıyordu. Bazı arkadaşlara göreyse, insanların sesini makinayla alıyorlar ve bu sandığa yerleştiriyorlardı. Sesi alınan adam dünyayı sessiz çiğniyordu artık. Çünkü sesi alınmıştı.. Benim dikkatimiye başka bir şey çekiyordu: Neden sandıktaki çocuk anamın türkülerine benzer türküler söylemiyordu da bizim anlamadığımız şeyler geveliyordu:

*Nisan Mayıs ayları
Gevşer gönül yayları
Çayır çimen bekliyor
Bayanları bayları.*

Bay bayansız olamazmış da, Tanrının işine kimse çare bulamazmış da, bayanların yayları gevşek olurmuş da... Nerden bilecektik bayın ve bayanın ne olduğunu... Gelin sabah çayı içermiş. Çay neydi?

Öyle sanıyorum ki bu, tosbağanın da, çocuklu sandığın da, kaymakamın da köye ilk geliyordu. İkindinneyin, gözleri kızarmış ve yüzleri kararmış olarak bindiler tosbağaya. Bir sürü çocuk, tosbağanın peşine düşmüştük. Yandan koşun, yatın, kalkın diye buyruklar veren bir de başkan türemişti aramızda. Bu, en yaşlımız olan Elmacının Ahmet'ti. Tosbağa köyü çıkıp Gedikbaşı'nı aşarken bir buyruk geldi Ahmet'ten:

"Yatın yere!"

Birkaç saniye geçmeden ikinci buyruk:

"Kalkın, çok koklarsanız kırçar sizi..."

Kokladığımız şey, yolun tozuna sinen benzin kokusuydu. Kırçar, demesi de, bu korkunun bizi bir yerlerimizden bıçak gibi keseceğini sanması ya da bizi korkutmak istemesiydi. O zaman benzini bilmezdik, kokan ya hükümet ya kaymakam olmalıydı...

İpissiz Doğa

Anlıyorum ki, yedi yaşın altındayken olmuş bunlar. Çünkü, yediden sonra arkadaşlarımı, oyunlarımızı, köyün çarpık sokaklarını özleyen biri oldum. Yazlar geceli gündüzlü ipissiz doğada geçiyor, kışın da hava iyi oldukça "doğa"ya götürüyordum sürüyü. Bu yüzden de okula düzenli gidemiyordum.

Gündüzleri, birkaç günde bir, ya üçü-dördü birden gelen kurt sürüsüne raslıyorum ya da Sarıatlı köyünden Türkmen Fadime'nin oğlu çerçi Cuma geliyordu. Çerçi Cuma, eşeğine çerez yükleyip dağı taşı dolaşıyordu. O çevredeki üç dört köyün çobanlarıyla alış veriş yapıyordu. Aldığı sadece yün, sattığı da helva, şeker, leblebi... gibi şeylerdi. Koyunların ön bacaklarına yakın yerlerinden yün almak kolay oluyordu. Yolduğumuz yünlere karşı istediğimiz çerezden alıyorduk Cuma'ya borçlu kalmak da mümkündü. Belki en çok borçlanan bendim. Çünkü, koyunlardan yün alma işinde biraz beceriksizdim. Borçlarımı ilerde bir raslaştıklarında babam ödüyordu.

Ama Cuma'nın çobanlar içinde sevmediği bir çocuktum. Çünkü, alacağım çerezleri tarttırarak almak istiyordum. Teraziyi çıkarmaksa Cuma'nın işine gelmiyordu. Eriniyordu hem de. İcikli köyünün Çerçisi Sabit Mehmet gibi, eşeği bir kilo sıpayı da yarım kilo hesap eden kurt gibi de diyebiliriz, avucuyla ölçüyordu her şeyi... Babamla hesaplaşırken de:

"Bu mektepliler çoğalırsa Cuma'ya ekmek kalmaz!" diyor-muş.

Geceler başkaydı. Geceyi nerede geçireceğimiz, kimin tarlasında yatacağımız önceden belli olurdu. Ben köye gitmişsem azığı ben getirirdim oraya. Babam köye gitmişse o getirirdi. Bazı durumlarda köye gidenin gelmediği olurdu. Seyrek de olmazdı bu gidenin gelmediği ya da azıksız kalınan geceler.

Yazın en sıcak günlerinden birinde, aç susuz, doğayla başbaşa kaldığım ilk gecede, sürüyü toparlayıp tarlanın tam ortasına yatırdıktan sonra kendim de sürünün ortasına oturdum

Kocakarının saman dökerek gittiği yol gökyüzünde alabildiğine uzanıyor, sessizlikten kulaklarım çın çın ötüyordu. Açlığımı, yorgunluğumu unutmuştum. Belki de gece yarıyı geçmişti. Ama babam nerelerdeydi, ne olmuştu da gelememişti? Karanlık basmadan ben seni bulurum dediği halde, yoktu ortalarda. Oysa, yolda bile karşılaşma umuduyla, dediği yerleri izleyerek getirmiştım sürüyü.

"Sen *Karayerden* kaldır sürüyü, *Uzunkaya*'nın önünden yayarak çık, *Akbayır*'ın başından aşağı çevir, o arada gelir ben seni bulurum. Gecikirsem, *Kutluöz*'e getir, İbiş Ağanın tarlasına yatır" demişti.

İşte dediğini yapmıştım ama, kendisi neredeydi? Kutluöz, köye yaya bir saat kadar çeken bir yerdi. Gecenin karanlığında gitsen gidilmez, çağırsan duyulmaz bir yerdi. Üstelik, yatkı çulunu da eşeğe yükleyip azıkla birlikte getirmesi gerekirdi. Evet, yazdır, sıcaktır ama yine de gece gecedir. Üstelik İç Anadolunun bozkırındayız... Üstümdekiler de bir astarsız içlikle bir paçalı don. Sırtımı örten kaput parçasına içlik dediklerine göre, bunun bir de üstlüğü olmalı herhalde. Ama doğdum büyüdüm içlikliyim... Hadi içlikle de olsa kuzuların arasına sokulup yatayım; ya kurda kuşa karşı ne yapmalı? Bugünedek tek başıma kalmamıştım yazıda. Azığı ben getirdiğim akşamlar, karanlık bastım basıyorum derken yetişiyordum sürünün yatacağı yere.

Sık sık da 'yatak' değiştiriyoruz. Birinin tarlasında beş gün yatarsak bir ölçek çavdar alacaklı oluyoruz. Bir ölçek kilenin dörtte biri, yani yedi kilo. Bir kile çavdar kırk kuruşa gittiğine göre, beş günde on kuruş kazanmış oluyoruz, kuzuların toprağa bıraktıkları dışkıdan. Biz buna dışkı değil 'kığı' diyoruz. Bu bizim ek kazancımız oluyor. Aslında kuzu başına altı ayda on kuruş 'hak' alıyoruz, yani altı ay gütmeye karşılığı kelle başına on kuruş. Sürüde ikiyüzelli kuzu olduğuna göre, altı aylığımız yirmibeş liraya geliyor. *Koçkatımı*'nda altı aylık süre dolunca toplayabilirsek, iyi para!

Bir yandan esniyor, bir yandan düşünüyordum. Çok

önemli bir durum olmasa mutlak gelirdi babam. Hem de karanlığa kalmadan gelirdi. Gelir gelmez de, daha azığımızı yemeden topraktan yatağımlı yapardı. Toprağı, biraz da oyarak düzeltir, benim boyumda bir karış derinliğinde bir yatak yeri oluşurdu. Üstünde yatacağımlı çulu oraya uzatırdık. Doğallıkla ikinci çulu da üstüme örterdi. Elleriyle uzun uzun uğraşır, çulun kenarlarını bastırırdı.

Sakın candarmalar gelip karakola götürmesinlerdi? Birkaç yıldır yolparası veremiyor, boyuna kaçıyordu. Hani, köye de pek ayak basmak istemiyordu bu yüzden. Peki şimdi ne yapmalıydım? Ay iyice yükselmişti. İnsanlar kaçınıcı uykudaydı kimbilir. Biz çobanlara zaten sabah uykusu yoktu, yasaktı. Şafak sökmeden sürüsünü yataktan kaldırır çoban dediğın. O, bütün dertlerin dermanı dedikleri sabah uykusunun yeri yoktur çobanların yaşamında...

Geleneğ'e uyarak, uçkurumun uçunu bir kuzunun boyuna bağlayıp uzandım sırt sırta yatan kuzuların arasına. Belki de böyle durumlar içindir, kaput donlarımızın örme uçkurlarının belimize üç-dört kez dolanacak uzunlukta olması. Kurt gelir de sürünün bir yanından dalarsa, kuzular ürker ve bağli olduğum kuzu da sürükleyerek uyandırırđı beni...

Dünyanın Öte Ucu

Koç katımından 'sonra güneşli ama soğuk bir gündü. Öğleyin *İnnekaya*'ya azık getirmesi gereken babam gelmedi. Köye biraz daha yaklaşmak için *Çukurargaç*'a indirdim sürüyü. Dokuz-on yaşlarındaydım. Bacağımda bir kaput don, üstümd'e bir kaput içlik vardı. Dış giysim yoktu. Hiçbir zaman olmamıştı. Çukurargaç'ta akşamın ayazının hızını artırıdağı bir sırada babam karşıma çıktı birdenbire. Yanında bir yabancı vardı. "Üsseyin Emmninle *Akpınar* köyüne gideceksin. Oranın ağasıdır. Onun çiftini süreceksin. Sürüyü ben güderim" dedi.

Üsseyin Ağanın iki eşeğinden birine bindim ve gecenin ayazında kavrula kavrula, ay ışığında geride kalan alışık olduğum yerlere baka baka *Akpınar*'a vardık. Üsseyin Ağanın iki

oğlu vardı. Odada ocağı yakmışlar, ateşin kıyısına da patates-gömmüşlerdi. Babalarının yeni getirdiği çırağa uzun uzun bak-
tılar... Sonra arkadaş olduk Kadir ve Bektaş'la...

Gerçi bu ilk çıraklığım değildi. Daha önce günlüğüm on kuruşa Yabarakçı Osman'ın çiftini sürmüştüm aylarca. Şaban ustanın çıraklığını yapmıştım bir yıl. Ama bir başka köye gidişim ve gurbette çıraklık edişim ilkti. *Kocadağ*'ın arkasında bir tarlayı sürmeye gidiyordum her gün. Havalar soğuktu. Çarığın sıırımı ayaklarımı kesiyordu da soğuktan duyamıyordum. Kan kuruduğunda görüyordum. İkindinneyin köye dönünce ağanın kızı şıra tarhanasınadan dürüm yapıyordu bana. Öküzlerin ahıra yerleştirilmesine ve yemlenmesine de yardım ediyordu... Köy Türkmen köyüydü. Geceleri odada kızlı erkekli el değirmeninde bulgur çekiyorlar, bu arada bana da türkü söyletiyorlardı. Çok candan insanlardı. Ama onların sıcaklığı köyü özlememi önleyemedi. O tarlanın sürümünü bitirdiğim gün, öküzleri köye doğru kovaladım ve Kocadağı aşarak köyüme doğru koşmaya başladım. Kuzu güderken tek başıma dağda aç gecelediğim, uyanamadığım için sürüyü yitirdiğim, eşeğimle ve köpeğimle arkadaşlık edip dağ başlarında yalnızlığımı giderdiğim günlerimi düşünüyordum koşarken...

ENSTİTÜ YOLUNDA

Yıl 1943, mevsim kış. Gecenin yarısı. Şiltemden sıyrılarak ocağın başına doğru emekledim. Oradaki kibriti el yordamıyla bulup yeri ocağa yakın olan Bezirçirasını yaktım. Anam babam ve kardeşlerim uykunun derinliklerine dalmışlar. Tandırın gündüzden kalma sıcaklığında birleşmiş ayakları. Benim kalkmamla tandırın dargözü boş kaldı. Anamı uyandırıp uyandırmamayı düşündüm. Uyandırmasam da olurdu. Azık olarak birkaç bazlamayı akşamdan sarmıştı çıkına. Komşudan bulup harçlık da vermişti. Bütün sorun, babama duyurmadan yola çıkabilmekti.

"Bu köyün toprağı senin gibi daha çok iti doyurur" diyor ve yollamak istemiyordu Köy enstitüsüne. Bense, o günkonusunda düşündüğümü anıyorum. Kaldı ki, doyduğumuz da yalandı; doyacağımız da yoktu bu koşullarda...

Anamı uyandırmadan giyindim. Çıkınımı alıp çıktım evden. Dışarda bir haftadır yatan kar, dolayısıyla ayaz var. Kapılarına varıp Zeki'yi çağırdım. Ellerimizde birer deynek, kafalarımızda öğretmenin bir gün önce söylediği söz, ilçeye gidiyorduk. Sabahleyin orada olup da yazılı sınava gireceğiz.

Ne demişti öğretmen bir gün önce " Bu okullar yepyeni biçimde okullardır. Sizler için, yani köy çocukları için açılıyorlar. Adları da Köy Enstitüsüdür. Fırsatı kaçırmadan gidin..."

Gecenin ortaları ama saatsız, ölçüsüz yaşamımızın tümünde olduğu gibi, bu gece de zamanın neresinde olduğu-

muzu ölçmek olanaksız. İlçeyle köy arasının yaya beş saat olduğunu söylerler. Ne olursa olsun sabahleyin devlet daireleri açılırken yetişmemiz gerek. Erken varırsak bir zararımız olmaz, ama geç kalırsak, geleceğimiz için önümüze çıkan büyük fırsatı kaçırmış oluruz. Ayaz, kar, karanlık... Ama bir de kafamızdaki bu dönüşüm umudu!...Evlerinin dizisiyle, iniltili sızısıyla, altı yüzyıldır bekleyen köyümüzü gecenin altında bırakarak uzaklaştık...

Gerçi şiltenin altına girmiştim o gece ama, uyuduğumu, şiltenin altında çok kaldığımı sanmıyorum. İlçeye vardığımızda halk sabah namazını kılmış camiden dağılıyordu. Yola çok erken çıktığımız bundan da belli oluyordu.

Sarav'ın Hani'na gittik doğruca. Hancının özel odasında soba yanıyordu. Başımızın sargısını çözüp oturduk.

"Hızmat?" dedi Hancı.

Anlattık.

Güldü: "Birkaç saat ısının, dinlenin de dönün köyünüze. Suç sizde değil, kış günü sizi yola çıkaran deyyus babalarınızda. Avradını şeyderim okumasının ulan, dönün köyünüze!.." diye ekledi. Sonra da bu okulların adını duyduğunu, köylerden çocukları toplayıp amelelik yaptırdıklarını anlattı uzun uzun. Biz sınava kesin olarak gireceğimizi söyleyince de dileğimizi yerine getirdi ve ilköğretim Müdürlüğünün bulunduğu okulu bize gösterdi.

Sınav yazılı idi. Beni en çok saran yanıysa, nokta nokta ile boş bırakılmış üç satırlık yere dikte ettirdikleri şu tümce oldu:

"Ben Köy Enstitüsüne gidip okuyarak öğretmen olmak ve köyüme yararlı işler yapmak istiyorum..."

Belki de bu tümce, *yazım* bilgimizi ölçmek için yazdırılıyordu. Ama, öğretmenin kafama yerleşen sözü ile birleşince, duyulandım. Tüylerim ayağa kalktı ve soğuşun da etkisiyle tatlı bir titreme geldi..."

* * *

Martin onsekizine gelmiştik. O gün 'Geliç' deresinde koyun gdyordum. Güneşli bir gündü. Koyunun birini kuzulattırken terledim iyice. Koyun hamşışek (ilk doğuran) olduğu için, sabahtan beri yata kalka ağrı çektiği halde bir türlü doğuramamıştı. İşe el katmak zorunda kalmıştım. şimdi o kuzusunu yalıyor, ben de Hazreti Ali'nin buralara uğradığı günleri düşünerek onu seyrediyordum. Kocadağ'la Kocakoyak arasındaki bu derenin adı 'Geliç!' Kocakoyak tepelerinin ötesinde de 'Geçtin!' deresi var. Her yerde ne bulunduğunu rahatlıkla ve Tanrının yardımıyla bilen Hazreti Ali, bir küme arkadaşıyla bizim bu topraklara da uğramış sağlığında...

O zaman adı başka olan bu tepelerin arasındaki derelere gelince, bir arkadaşı susadığını söylemiş.

Hazreti Ali:

'Geçtin!' demiş.

"Geride kalan derede su vardı ama orada söylemedin" demek istemiş. Bu dereye gelince de, kaya ile toprağın bitiştiği yere bastonunu sokarak arkadışını çağırmış:

'Gel i!' demiş. Demesiyle de su fışkırmaya başlamış... Sonra derelerden birinin adı 'Geçtin', birininki de 'Geliç' olmuş...

Ben bunları düşünürken,

"uraya gel Mamıt!" diyen bir ses geldi arkadan. Dönüp baktım, babamdı. Köyden gelmişti. Eşekten inip oracığa uzandı. Daha ben yanına varmadan da konuşmaya başladı:

"Sen Ereyildeki Enisdos Nekdebine girmek uçun intaam verdin mi?

"Verdim, ne olmuş?"

"ğretmen beni çağırmış. Oğlun intaamı kazanmış, acele istiyorlar, beni görsün, dedi. Onun uçun geldim zaten. Haydı, bin eşeğe köye git...!"

Elimdeki ucu nacaklı değnekle iğdem kazıp ceplerimi doldurdum. oban armağanı am sakızı değil iğdemdir bu mevsimde. Her yandan fışkıran iğdem çiçekleriyle tarlalar sarıya kesmiş.

İkinci olunca geldim köye. İlçede sınava giren yirmialtı arkadaştan yedi kişi çağırılıyordu. Öğretmene gelen listede Zeki ile benim adlarımız da vardı. En kısa sürede yola çıkmak gerekiyordu. Evlerine vardığımda bu bilgileri veren Zeki, bir uçtan da yol hazırlığı yapıyordu.

Konya Ereğli'sine bağlı ve Hititlerden kalma kabartmalarıyla olduğu kadar Torosların altından fışkıran soğuk suyuyla da ünlü İvriz köyü yakınına, yani Toros Dağlarının eteğine kurulmuş olan İvriz Köy Enstitüsü'ne, kar tipisi içinde vardık: Yirmiüç Mart 1943... Aksaray'dan Ereğli'ye bir kamyonun şoför yerinde gelmiştik. Bir motorlu taşıta ilk binişimdi ve bu zamana kadar görmediğim hız başımı döndürmüştü yol boyunca. Günümüzde otobüslerin bir buçuk saatta aldığı bu yolu biz o zaman gece dağ başında da kalmak koşuluyla iki günde almıştık. O hız bile başımızı döndürmüştü üstelik...

Enstitüye varır varmaz, ilk haber olarak Eğitim Bakanının okula geleceğini öğrendik. Birkaç gün sonra da geldiler O gün öğleye kadar fidan çukuru kazmıştık. Okul yapılarının önünden akıp giden suda ellerimizi yıkarken geldi Bakan. Bizi topladı çevresine. Kalın kaşlı, golf pantolonlu Bakan da bir insandı karşımızda. Hatırımızı sorduktan sonra cebinden çıkardığı saata baktı ve:

"Gelin yemeğe gidelim," dedi. "Yediden onikiye dek yoruldunuz, acıktınız. Yemekte konuşuruz."

Yemek yerken bazı şeyler de yaptık. Önce *Bakan Hasan Ali Yücel* konuştu. Çabuk yetişip köylerin yaralarını sarmak için koşmamız gerektiğini... söyledi. Ağabeylerimiz şiirler okudular, konuşmalar yaptılar.

Yedi Yüzyıllık Suskunluk

Öğle paydosundan sonra atelye yapısının duvarı dibinde ders yapıyorduk. Hava günlük güneşlik. Dersimiz de *Yurttaşlık Bilgisi*. Öğretmenimiz Mümtaz Sayın dersi anlatmak tayken, konuklar küme halinde geldiler. Aralarında Bakan yoktu ama, boynunda fotoğraf makinesi asılı Genel Müdür

Tonguç en öndeydi. Dersin konusunu falan öğretmen kendilerine söyledikten sonra, Genel Müdür:

"Çocuklarla biraz görüşeyim" diyerek öğretmenliği ele aldı. Almasıyla da bana 'kalk' demesi bir oldu.

Devletin vatandaşlara, vatandaşların devlete karşı görevleriydi, dersin konusu...

Genel Müdür bana dönerek:

"Devletin vatandaşlara karşı görevleri nelerdir?" dedi.

Ayağa kalktım ama, yanıtlayamadım sorusunu. Susup kaldım kaşırında. İyi kötü bir şeyler vardı kulağımda, konuyla ilgili. ilkokulda da okumuştuk bu konuyu. Olağan bir ortamda çok şey söyleyebilirdim. Ama karşımda koskoca bir Genel Müdür ve yanında da bir düzine büyük konuk... Bunlara söz söylemenin, bunlarla konuşmanın biçim ve yollarını bilmiyordum. Ben kimdim, onlar kimdi...

'Otur!' dedi.

Öğretmene dönerek, bizim ve konukların duyacağı biçimde şunları söyledi:

"Çocuğun konuşmamasını bir hata saymıyorum. Bunlar yüzyıllardan beri sustukları için elbette birdenbire konuşamazlar. Bunlara ilk öğreteceğiniz şey, konuşturmak ve konuşmalarını, düşüncelerini söyleyebilmelerini sağlamak olmalıdır!..."

Cennet Budur

Artık ayrı bir dünyadaydım. Arılar gibi çalışılan, ekmeğini kendi ekip biçtiği buğdaydan kendi yapan, dersliğini, yataklığını kendi yapıp kendi kullanan, su yolunu kendi kazıp künkünü kendi döşeyen, elektriğini kendi üreten, giyeceğini kendisi diken, bağıni bahçesini kendi eken. ineğini ve koyunununu kendisi güdüp kendisi sağan bir topluluğun içindeydim. İnsan doğasına en uygun durum ve koşullar olduğu için, severek, benimseyerek katıldım bu yaşama. Yapılar henüz tamamlanmadığı için dersleri duvar diplerinde yapıyorduk. Tarlada, topraktan yaptığımız yiğma masada yemek yapıyorduk.

Ağabeylerimizin elinde çeşitli dergi ve kitapları göre göre meraklandım ve kitaplığa gittim. Okumak için okul kitaplığından aldığım ilk kitap Gorki'nin 'Stepte'si. Ders kitapları dışında karşı karşıya geldiğim ilk yerli yazar da Sabahattin Ali. Türkçe öğretmenimiz Bekir Semerci, daha ilk derste onun 'Değirmen' öyküsünü işledi. Tüm romantikliğine karşın, yine de sevmenin ne olduğunu vurgulayan yaman bir öyküydü Çingene Atmaca'nın öyküsü...

Ama anlatmalıyım *Gorki* ile tanışmamı:

Bende kitap tutkusu çok küçükken başlamıştı. Nasıl anımsamam, nasıl unutabilirim, karda kışta yüklendikleri ak torbalarla köye kitap taşıyan Darende'li çocukları? Hele onlardan birini, Cabir'i nasıl unutabilirim.

Eti, cımbızla ayıklanmış gibi ipince, bir deri bir kemik kalmış olan Cabir, ha yıkıldı, ha hastalandı diyenlerin gözleri önünde, yeli de karı da yara yara köye gelir, yine uçar gibi öteki köylere giderdi. Giderdi, giderken de arkasında, tez gelmesi için Tanrıdan dilek dileyen bir yığın çocuk bırakırdı.

Cabir'in dostlarından biri de bendim. Bu dostluğu kuran, kitaplardı. Ben okumayı, o okutmayı seviyor, çocukların okuması karşısında deli gibi seviniyordu. Yirmiiki yaşında olmasına karşın, Cabir'i görenler ve konuştuklarını duyanlar, onu kırk yaşından ilerde sanırlar ve 'büyümüş de küçülmüş' derlerdi. Öylesine akla uygun laf eder, ettiği lafları da biz çocukların kulağına küpe takardı.

"Okuyun !" derdi. "Okumazsanız uyanamazsınız. Uyanamazsanız, düşünemezsiniz. Düşünemezseniz, kurtulamazsınız..."

Sormuştum bir keresinde:

"Uyanmak da ne demek. Tann dünyanın düzenini kurmuş, gecesini gündüzünü ayarlamış. İnsanlar gündüz çalışıp gece uyuyorlar. Zaten gündüz de uyumaya kalkışsalar aç kalırlar."

"Peki, niye okuyorsun bu kitapları?" diye sormuştum bana.

"Hoşlanıyorum !" demiştim. "Hoşlandığımdan okuyo-

rum. Hazreti Ali'nin cenk edişinden, Sürmelibeyin, Karacaoğlan'ın 'destanlarından' hoşlanıyorum..."

Cabir, *hayat mektebi*'nin en büyük diplomasını kazanmış bir kitapçıydı. Çok laf bilirdi ama yine de boş laf etmezdi:

"Yaşamak çok zor, çok zor" derdi. "Benim bir ayağım İstanbul'dadır, bir ayağım da burada. Siz bilmezsiniz İstanbul'da dönen dolapları, orosbulukları. Öyle bir çark kurmuşlar ki, elini kaptıranın kolu da gider. Bu çark, karnına üç-dört tane yabancıl koyanları bile kapar, aç bırakır. Uyanmak gerek, çoğalmak gerek. Hele okuyun siz. Cenkti, destandı derken, bir havaya döner. Derken, başka kitaplar getiririm sonra. Ne demiş destancıbaşı:

*Çiçek açar yaz gelir
Dallara kiraz gelir
Kara gün kara kalmaz
Türkü gelir saz gelir."*

Cabir'in torbasına giren kitaplardan okumadığım kalmamamıştı. Akşamları köy odasında halka da okuyordum. Köylüler, *Kan Kalesi*, *Hayber Kalesi* gibi cenk kitaplarını çok severlerdi. *Arzu ile Kamber*, *Karacaoğlan* pek bir şey söylemezdi onlara.

Cabir'in dileğiyle mi yoksa Tonguç'un bileğiyle mi oldu, orası ayrı, ama günlerden birgün kendimi *İvriz Köy Enstitüsü*'nde buldum işte. Buldum ya, bir şaşkınlık geçirmeden de edemedim elbette. İvriz'de, Cabir'in gezdirdiği kitaplardan yoktu. Koskoca bir salonun dört duvarına raf yapmışlar ve binlerce kitabı doldurmuşlardı. Ama, kitapların içleri dışları Cabir'inkilere benzemiyordu. Okulun ilk öğrencileri olan ikinci sınıftaki ağabeylerimiz nasıl da okuyorlardı... Akşam saatlarında, öğle paydosunda, tarlada, bahçede, tatil günlerinde... Cıvı cıvıldı ortalık. Eli kitapsız öğrenci bulmak zordu.

O koskoca kitaplığa girdim bir öğle paydosunda. Kitap alıp verenleri bekledim. Sıram gelince, kitaplığı yöneten ikinci sınıftaki Mehmet Göktepe ağabeyime yaklaştım:

"Buyrun kardeşim" dedi.

"....."

"Buyrun kardeşim, kitap mı istediniz?"

Yutkunmamı zorla önleyerek:

"Evet..." diyebildim.

"Ne istiyorsunuz, hangi kitabı istiyorsunuz?"

"Bilmem ki? Siz daha iyi bilirsiniz..."

"Klasiklerden olsun mu?"

Ne konuşuyordu Mehmet Göktepe ağabeyim?

Klasikler de ne demektir? Kitap değil miydi şunların altucu?

"Başka olsun" diyebildim.

Başka olsun da nasıl olursa olsun. Ama ya klasikler daha iyi iseler?...

Önüme üç kitap koydu Mehmet Ağabey: Şöyle bir gözden geçirdim üç kitabı. Kapaklarının baş taraflarında, "Şarktan-Garptan Seçme Eserler" ya da "Dünya Edebiyatından Tercümeler Serisi" gibi satırlar vardı. "Yağmurlar Geline"; "Canavar tohumu", "Stepte". Üç kitaptan sonuncusunu, yani en ince olanını seçtim. Bakalım okuyabilecek miydim? Cabir'in getirdiklerindeki tadı bulabilecek miydim bakalım, buranın kitaplarında? Anlayabilecek, tadına varabilecek miydim? Mehmet ağabey bir kart ayırdı, adımı, kitabın adını yazdı, imzalattı ve:

"Güle güle oku!" diyerek içime su serpti.

Kapıdan çıkarken, kitabın yüzüne bakıp düşünüyordum:

"Cabir neden bunları getirmezdi de onları getirirdi acaba? Şimdi Cabir olsa hemen açıklarda bunu. Yoksa bunun için mi 'okuyun, çala çala bir havaya döner' derdi,"

Okumak için bıçkı-dikiş atelyesinin arka tarafına oturdum ve kitabı şöyle alıcı gözle incelemeye başladım. 'Dünya Edebiyatından'ı geçtikten sonra adını okudum: Maksim Gorki...

Yazın dünyasıyla ilk kez yüzyüze geliyordum. Hem de iyi bir rastlantıyla, karşıma çıkan iki yazardan biri dünya çapın

da bir dev, ötekiyse, Türk yazınının en gerçekçi, en seçkin öykücüsüydü... Bunu bugün düşünüyorum doğallıkla. Kitaplığı yöneten Mehmet Göktepe ağabeyim, elime Ahmet Mithat Efendi'nin bir kitabını tutuştursaydı, her şey bambaşka bir yönde gelişebilirdi. Bekir Semerci de, Sabahattin Ali yerine Recaizade'den ya da Abdülhak Hamit'ten bir parçayı dersliğe getirebilirdi. O zaman da durum başka biçimde gelişebilirdi. Ama, bilinçliydi işin bu yanı da: *Talim Terbiye Kurulu*'nda bilinçli aydınlar, yani çağdaş kafalar vardı. Örneğin Sabahattin Eyüboğlu oradaydı...

Kitaplığın kuruluşundan tutun da kitapların seçimine, ders kitaplarının hazırlanışına kadar her şey çağdaş bir anlayışın ürünüydü. O zamanki yazınla ilgili ders kitaplarının düzeyine erişecek nitelikte kitaplar, günümüzde yazılıp ya da hazırlanıp çocukların eline verilemiyor. Sabahattin Eyüboğlu'nun hazırladığı bir "*Türkçe Metinler*" vardı, ders kitabımızdı. O düzeyde bir ders kitabını görememiş oldukları için bugünkü kuşaklara acınsa yeridir...

Enstitüde, o dönemin yazın ve sanat dergilerini rahatlıkla izleyebiliyorduk. Kitaplık aboneydi dergilere ve gazetelere. Sonra kendimiz de bazı dergilere abone olduk. Kitaplıktaki beyaz kaplı klasiklerse elimizden düşmezdi. "*İvriz*" adlı bir dergi çıkarıyorduk. Öteki köy enstitülerinde ve halkevlerinde çıkan dergiler de geliyordu. İlk yazılarım ve şiirlerim "*İvriz*" de yayınlandı. Sivas'da *Yayla*, Eskişehir'de *Türke Doğru*, Edirne'de *Köy Postası*, Ankara'da *Ülkü*, şiirlerimin sürekli yayınlandığı dergilerdi. Sonra "*Köy Enstitüleri Dergisi*"nde yayınlandı. Hüseyin Cahit Yalçın'ın *İlan* Gazetesine de şiirler yolladım ve "*Genç Kalemler*" sayfasında yayınlandı zaman zaman...

NURGÖZ

Otuz Eylül 1947'de Nurgöz'de göreve başlayınca, yazı yazmaya da başladım. Yazmak ve öğretmek mesleğine birlikte başlıyordum. İkisi de çok gayret isteyen işlerdi. Okulda tek öğretmendim. Birinci yılda okuttuğum sınıf da tekti doğallıkla. O yıllarda ne köyde ne de kentlerde çift ya da üçlü öğretim vardı zaten. Öğretme işim sabahın saat dokuzunda başlıyor, öğleden sonra saat üçte bitiyordu. Dersler bitince bekar işi bir kahvaltı yaptıktan sonra yazmaya başlıyordum. Köy bir gömüydü, ne kadar yazsam bitmiyordu. Bu arada, ilköğretim müfettişi başta olmak üzere, bucak müdürü, kaymakam, karakol kumandanı, *Borucu* köyündeki tarım kredi kooperatifi müdürü... gelip köyün havasına yenilik katıyorlardı zaman zaman...

İlk yazılarımı, baharda yollar açılıp da köylüler Aksaray'a gidip gelmeye başlayınca, 1948'in Mart ayı sonlarında yolladım *Varlık*'a.. Mayıs sayısında ilk bölüm yayınlandı ve ondan sonra da, araya Muhtar Körükçü'nün girmesiyle, birer ay arayla sürdü yayınlanmaları. Beni yazmaya iten, Yaşar Nabi Nayır'ın, *Varlık*'a şiir yolladığım zaman, derginin ör kapağı içinde verdiği bir yanıtı. O zaman İvriz Köy Enstitüsünde öğrenciydim daha. Bu yanıtında Nayır, benim mektubumdan bir parçayı aldıktan sonra, tüm köy enstitülülere seslenerek şöyle diyordu:

"Mukaddes ateşle tutuşmuş bu çocuklar, birer meşale gibi köylere ışık götürecekler. Onlarla meşgul olmak, başarılarını takip etmek, okuyucularımıza da bu başarıları haber vermek en büyük arzumuzdur. Enstitüler ve enstitülülerle

daima temas halinde kalmak istiyoruz. Uyanık köy gençliğimizden kısa ve özlü yazılar istiyoruz. Biz sanatı ve fikri köye götürmek istiyoruz, onlar da köylerini tanımamıza yardım etsinler."

Varlık'ın 1946 Ağustosunda çıkan sayısında idi bu yanıt ve istek.. Benim okulu bitirip köye öğretmen olarak gitmeme tam bir yıl vardı. Ama bu bir yıl çabuk geçti. Köyde işe başlayınca da, aklıma çok yatan bu '*köyü yazma*' işine giriştim.

Yazmayla birlikte okumayı da hızlandırdım. Köy Enstitüsünde öğrenciyken edindiğim birkaç kitabı dönüp dönüp okumamak için yeni kitaplar edinmenin yollarını aradım. Aksaray halkevinde işime yarayacak kitap bulamıyordum. Ama, Suut Kemal'in çıkardığı '*Sanat ve Edebiyat*' gazetesi başta olmak üzere, birçok halkevi dergisini ödünç olarak köye götürüp okuyordum. Bu arada Remzi Kitabevine bir mektup yazarak ödemeli yollarlarsa, listedeki on kadar kitabı adresime postalamalarını diledim. Bir kitap da kendilerinin eklemelerini söyledim. Kitaplar geldi. Gelen kitapların içinde, *Yaban* gibi yeniden okumak istediğim kitaplar da vardı... Kendi ekledikleri kitap, Sabahattin Ali'nin yeni çıkan bir kitabıydı: "*Sırça Köşk*" Paket gelir gelmez Sırça Köşk'ü okumaya başladım. Paketin gelmesi kolay olmamıştı doğallıkla. Adreste aracı olan Kadir Özsöz'ün manifatura dükkanında uzun süre beklemiş. Uygun bir havada giden Hüseyin Ağa getirdi.

Son kitabı, yazarın öteki kitaplarından da tatlı gelmişti bana. Artık bu kitapta, hikaye yolunu yetersiz bulup masal gibi anlatma yoluna girmişti. Aşkı da masalla anlatmış, soygunu da, vurgunu da... Hele de kitaba adını veren masala bayılmıştım. Halkı ezen yöneticileri konu edinmiş, ezenlerin güçsüzlüğüyle ilgili çok güzel ipuçları da vermişti. *Cankurtaran* adlı öyküdeyse, karısını hastaneden çıkarmak isteyen köylüye, "para getirmeden karını vermem, hastaneye hademe yaparım," diyen doktoru anlatıyordu. Sanki 1990'ları görmüşü de yazmıştı yazar... Duruma göre, belki de Asiya kendini pencereden atacaktı, köyüne dönebilmek için. Kurtulabilirse... *Asiya Nasıl Kurtulur*

acaba, diye düşünüyordum...

O akşam, iki saat kadar okudum ve kitabı bitirdim. Kitabı kapattıktan sonra da, kaynamış birkaç patatesi yufka ekmeğe sarıp dürüm yaparak midemi susturdum.

Son günlerde gördüğüm karma karışık düşler kafamda geçit yapıyor, inanmasam bile canımı sıkıyordu. Anamla babam sık sık düşüme giriyor, "Etme oğlum, yapma oğlum, devlet kuşu başına kondu bir kez, maaşa geçtin oğlum, bunun kıymatını bil oğlum, hükümet tepiği deve tepiğine benzer oğlum,," deyip duruyorlardı. Yazdığım birkaç yazıyı anımsatarak, yazmayı *boşlamamı* salık veriyorlardı...

Kandil gibi yanan ispiro ocağının üstüne çaydanlığı koyduktan sonra, duvardaki *oyuğa* yerleştirilmiş yirmi kadar kitabın içinden "Yaban"ı çektim. Bir kez daha okumak geçiyordu içimden. Bakalım kimdi köyün garibi, *Ahmet Celal* mi yoksa Mahmut Makal mı?

Birkaç sayfa okumuştum ki, birdenbire araba sesi geldi kulağıma. Güzel, tatlı bir tıkırtı. Kim gitmişti kasabaya acaba? Belki de tanıdık arabacıardan biridir. Öyleyse, Kadir'in dükkanından alıp postayı bile getirmiştir. Hiç ummazken bir postanın gelivermesi de ne güzel şeydir,bilen bilir. Olur mu olur, her zaman anımsatmak şart değil ya. Nasıl olsa pılı pırtı almak için uğruyorlar. Gidenlerin aklına gelmese Kadir'in aklına gelir...

Tıkırtı odamın kapısına gelip orada durdu. Artık kuşku kalmamıştı postanın geldiğine. Fırlayıp çıktım dışarı. Bir de ne göreyim: Anam. Koşup kucakladım. Hem öptüm hem indirdim arabadan...

Arabanın sesine gelen birkaç öğrencim vardı. Atları Koca Ağanın ahırına çekmelerini söyledim. Sonra arabacı Rasim'e:

"Rasim kardaş, çocuklar ahırını gösterecek, atları yerleştirdikten sonra gelirsin." dedim.

Koluna girip içeri götürdüm anamı. Sedinin üst yanına oturttum.

"Eee ana, hangi yel getirdi, anlat bakalım?"

"Hele bir soluklanayım, bir yudum su ver oğlum."

Suyu verdim. Kaynayan suyun içine de bir tutam çay atıp oturdum. Tek dereceli bekar çayı yapacaktım. Ne tatlı olacaktı şimdi anamla karşı karşıya ve de dünya gözüyle birbirimizi görerekten çay içmek. Dertmiş, gariplikmiş, onlar da biraz izin versindi anayla oğula...

Birinci bardak çaydan sonra, ağırdan ağırdan başladı anlatmaya:

Almadığına Yanma, Görmediğine Yan

Dün bütün gün, bir heybenin iki gözünü dülduracak yiyecekler hazırlamış bana. Yorulmuştu. Ama içindeki umutlar ayakta tutuyordu onu. Ne aslanlar yatıyordu içinde. Hem oğlunun, hem kızının mürüvvetini görmek istiyordu. Ayşe nasıl olsa olurdu. Eli çolak değil, gözü kör değil. Dünürlerin biri gelip biri gidiyor. Ama önde Mahmut ağabeyi var... Eğer, Mahmut evlenmem der, Ayşe de ağamdan öne geçmem, derse, işin çıkmazı burada. "Ama Ayşem haklı. Ahmet Ağaların kızı Atike'nin yetiştirdiği kızıdan ancak bu beklenir ve Kara İsmayıl'ın yüzünün aklı da böylece sürer gider. Sen de eteğindeki taşları dök, evlenmeye bak. Taa harman kalkınca geldin buraya. Demedin ki anam babam var. Karakız halanın oğlu Ramazan çok iyi bir kız buldu sana. Seni götürmeye geldim. İsteyeni çokmuş, ama araya biz girersek iş değişir, diyor Ramazan. Başını bağlayalım Mahmut'un diyor. Baş bağlanmazsa, başına nelerin geleceği belli olmaz, diyor. Geçime meçime dalsın da, elin sekiz keçisiyle on koyunuyla uğraşmaktan vazgeçsin, diyor. Elimizde büyümedin mi, evlen diyorsak kötülüğüne mi diyoruz. Dünya evliliğinden var, insan evliliğinden var. Tat kızın dilinden anası annarsa, anasının dilinden de oğlu annar. İşte biraradayız. Benim bir ayağım değil, iki ayağım çukurda. Kismet de doğruldu da ayağınan dibine kadar geldi..."

"Alayhan Karakolunun komutanı kızını vereceğini çılatmış Ramazın'a diyordu. "Artık evlenmem, mevlenmem deme.

Seni götüreceğim. Kızı göreceksin, nişanı yapacağız."

Ana kırılır ma? Kalktık gittik Aksaray üzerinden. Orada birkaç gün izin aldım. *Alayhan* köyüne kadar gittik. Kızı gördük, Ramazın'ı gördük. Alayhan'dan döndükten sonra da üzülererek, evlenmek istemediğimi söyledim anama. Kız tarafına da, uygun bir dille, iyi insanlar olduklarını, tanıştığımıza sevindiğimi ama bazı sorunlarım yüzünden şimdilik evlenemeyeceğimi yazdım.

Buna karşın, aradan iki ay geçtikten sonra, sırtında bir heybe ili yayan yapıldak yola çıkan İsmail geldi. Ramazan'ın kardeşi, halamın küçük oğlu. Heybede, bir şişe pekmez şerbetiyle bir kat iç çamaşırı vardı. Bunun için bir günlük yola çıkarmışlardı çocuğu... Neymiş, beni nişanlamışlar da, nişan şerbetini tatmamı istemişler.

Sessiz tarafından bir süre kararsız kaldık, bekledik. Bereket Tanrı yüzüme baktı da hapse girdim. Ondan sonra kötü kişi olduğum anlaşıldı ve nişan bozuldu. Buna karşın, anamın bol keseden taktığı altınlar gittiği gibi, babamın ödünç bularak verdiği dörtyüz elli liralık yarım başlık parası da yandı. O günkü duruma göre benim dört maaşımın karşılığıydı bu para. Ya bir de tamamını verseydi başlığın. O zaman sekiz maaş olurduk. Başlık borçlarını, o güdük maaştan ödedim aylara yayarak...

ÇARDAK

Nurgöz'de yazıyla uğraşmam Aksaray'ın o zaman bağlı olduğu Niğde Valiliğinin dikkatinden kaçmadı. "Bir Köy Öğretmeninin Notları" başlığıyla ay aşırı çıkıyordu yazılarım Varlık dergisinde. Yazılarımda, doğallıkla Nurgöz'deki gözlemlerimi yansıtıyordum.

Ne düşünmüşlerse düşünmüşler, tepeden inme bir emirle ve bidenbire beni Nurgöz'den alıp şimdiki adı Altınkaya olan Çardak köyüne verdiler. Çardak'ta, önceki yıllarda birkaç öğretmen selam vermiş olsa da, okulu ilk kez ben açtım. Birinci sınıftan başladık. Yeni mezun olan bir öğretmen daha verdiler tek sınıflı okula. Oysa öteki köylerde beş sınıfa tek öğretmen bile yoktu nerdeyse... Bunun da hikmetinden sual olunmaz. *Maarif Memurluğu*'ndan bana, "Sen dışışleri bakanısın, sınıfa girmesen de olur," dediler... Çocukların karşısına geçmem, taa o zamandan sakıncalı bulunuyor olmalı. Gerçekten de, arkadaşım *Durmuş Yücekuş* bakıyordu sınıfın işlerine. Ben çocuk devamıyla falan uğraşıyordum. Zaten *okul yapısı* da yoktu, namaz saatlarına raslatmadan camide sürdürülüyordu öğretim...

Çardak Günleri

İki bekâr öğretmen bir hafta aradık da oturmak için bir yer bulamadık. Sonunda küçük Muttalip:

"*Halımıza katlanırsanız bizimle girin çıkın, tepemizde duracak değilsiniz ya*" diyerek odasında oturmamıza izin verdi.

Gidip eşyalarımızı getirdik. Okuyup yazamayız ama

olsun. *Ne yapak, ağlayak da gözden mi olak...*

"*Bu yıl da böyle geçsin Bal Fadimem*" dedik, bir türküdeki gibi... Oda bize ait değil. Tamamen bize verseler bütün cemaat açıkta kalır. Onun için, biz de odanın cemaati arasına katıldık. Oda beş saat bizim, 19 saat komşularla ortak. Gece yaralarına kadar uykusuzluktan esneye esneye lak lak ederiz. Sonra komşular yavaş yavaş evlerine çekilmeye başlarlar.

Odanın kapı köşesinde toplu duran yataklarımızı serip yatabilmek için ortalığı dolduran çamurları, izmaritleri falan temizlemek gerekir... Öyle perişandır ki, süpürge yerine kullandığımız bir tutam *borçak* otunu alıp da temizlik yapmaya kolumuz zor kalkar. Yine de her gün sözüm ona bu temizliği yaparız. Odanın içi zaten dolu tozla, dumanla, tabanı süpürünce on misline çıkar. Ama elden bir şey gelmez.

Gelenin geçenin üstüne oturup it çuluna döndürdükleri yataklarımızı sendeleyerek sereriz. Ama bakarız ki bu boğazımızı dolduran, soluk aldırmayan tozda yatamayacağız, istemeye istemey kapıyı açarız. Ondan sonra da korktuğumuz başımıza gelir: Ertesi gün burnumuzdan sümük, gözümüzden yaş boşanmaya başlar. Nezle griple pençeleşirken her akşam öteki akşama taş çıkartarak kendini yaşıtır.

Kapının arkasına, güya gece açılırsa haberimiz olsun diye bir odun parçası kıştırırız. Tozun içinde yüzen öteberiler gözlerimize dökülmeye başlar. Derken yufka ekmeklerin çatırtısıyla uyanırız. Sıçanlar çuvaldaki unu tozutmaya, çuvalın üstündeki ekmekleri kemirmeye çıkmışlardır. Aslında soğan patates gibi yiyeceklerimiz çamurla karışıktır.

Eski berki bir soba bulup kurduk. Tezeğin dumanına soluklar da karışınca içerisi ısınmış gibi oluyor.

Sabahleyin uykuya doymamış gözlerimizi ovalayarak birimiz yatakları toplarken birimiz sobanın külünü boşaltırız. Sobada ısıttıktan sonra yiyecekleri ekmeklerle, kapıdadır oda sahipleri. İki kuru ekmeği *ıslatıp* yedikten sonra köyün öte, ucundaki camiye gideriz, görev başına. *Hocaya*, hocanın bulunduğu oda cemaatine söz anlatabilir de camiye açabilirsek,

titremekte bizi de geçen çocuklara bir şeyler öğretmeye çalışırız. Verdiğimiz dersler de öyle küçümsenecek gibi değil hani. Alfabeden başka *Hayat Bilgisi* de var. Kendi yapamadığımızı çocuklara öğretiyoruz. Bedenimize nasıl bakmalıyız, hastalıklardan nasıl korunmalıyız? vs.

Odadan camiye, camiden yine odaya. Oda köylünün kahvesi, sineması, düşünme, sevinme yeri, her şeyidir. Öğretmenlerini de öyle seviyorlar ki aralarından ayırıp her sabah soğukta, camiye salmak bile istemiyorlar.

Kış boyunca ne kuş uçu köyün üstünde ne de kervan geçti çevreden. İlçeye elli kilometreyiz. Yollar kardan kapalı. Mart sonlarında yollar biraz açıldı. Köylüler mahkemeye falan gitmeye başladılar. Ben altı aydır dünya ile ilgisizim. *Varlık Yayınevi*'ne son yazı demetini eylülde yollamıştım. Yazılarımın toplandığı bir kitap yılbaşında yayınlanacaktı. Acaba ne oldu, diye düşünüyordum. Düşünmeye kalmadı geldi haberciler:

Günlerden Pazar. Komşumuz Fahir'den getirdiğimiz külüstür gramofonda kırık bir plak dönüyor. Ben kollarımı başımın altına yerleştirdim, arkadaş pencerenin önünde yastığa oturmuş, elleri yüzlerinde; dinliyorduk.

Gramofondaki ses "tahtalar oynamasın" derken, bizim kapının koluna bastılar, açıldı.

Gelenler, bucak müdürü, karakol onbaşı, iki jandarma idi.

Hemen toplandım. "Kusura bakmayın..." derken, ceketi pantolonu takıştırdım. Yatağı toparladım. Gramofonu kapattık.

Hayır mı şer mi?

Biz "hayırdır inşaallah" diyelim de, varsın sonu şer olursa olsun.

Hoş-beşi bitirdik. Arkadışam kahve yaparken,

"Hayırdır inşaallah, *Müdür Bey*?" dedim.

""Hayırdır" dedi. "Şöyle bir yoklayalım dedik, zatıalini..."

Bir buçuk ay sonra yani 14 Mayıs 1950'de yapılacak seçimlerin hazırlığından, etin olacağından dem vurarak, yasak

kitap, serbest okunacak kitap konularına geçtik. Bu arada Müdür Bey, kitap okumayı çok sevdiğinden, fakat İstanbul'den ayrılıp Anadolu'ya geçeli kitap bulup okuyamadığından dert yandı. Bir uçtan da, pencerenin önünde duran kitapları karıştırdı. O karıştırdıktan sonra, onbaşıya veriyor, ondan sonra da jandarmalar, şöyle bir bakıyorlar. İyi: Adamlar karıştıracak dört yapraklı bir broşüre, gazete yüzüne hasretler, burası belli, şu kitaplar ellerine geçmişken, kimisi bir türlü, kimisi öteki türlü meraklarını gidersinler varsınlar... diye düşünüyordum. Vakit ilerliyordu. Sanırım , diyeceğini açması için, birbuçuk saata yakın konuşma yetmişti Müdüre. Fazlaydı bile bu kadar giriş.

Kulağıma eğildi:

"Kusura bakmayın. Hani halkın çok kullandığı bir deyim var: Emir kulluğu. O hesap, biz de emir kuluyuz..." dedi. Elime de bir pusla tutuşturdu.

Puslada, telefonla yazdırılan bir emir vardı: "Şüpheli bir şahıs olduğum hususunda yapılan şikayet üzerine" Savcılık, Demirciköy'de babamın, burada benim oturduğum evlerin aranması için, her iki köyün bağlı bulunduğu bucak müdürlüklerine emir vermiş. Emrin en kısa zamanda yerine getirilmesi için de, telefonda yararlanmışlar sözde. İşin kaçamağı bu.

"Hay hay" dedim, "buyrun"

Pencerenin önündeki kitaplar zaten ellerinde. Dolabı açtım; birkaç kitap da orada vardı. Hepsi onu geçmiyordu kitapların. Yazın okuyamadığım kalınca kitapları getirmiştim: 2 cilt "Hakikat" 2 cilt "Budala" ... vb.

Kitapları toplayıp gittiler.

Turnalar yaz gelince öter ama tam öterler.

Onların ardından, Niğde Valisi İbrahim Tevfik Kutlar geldi ertesi gün. Okulun önüne toplanan köylülere tepeden inme:

"Ayaklarınızı çıkarın kunduralarınızdan!" dedi.

Ayaklar çıkınca da bir söylev çekti onlara. "Siz bitli misiniz, siz çıplak mısınız, siz aç mısınız?" diyerek. Köylüler

aval aval bakıyorlar, hiçbir şey anlamıyorlardı.

Derken baklayı ağzından çıkardı beni göstererek:

"İşte bu adam, aranızda casus gibidir. Yalan öğütüyor buradan öteye. Aç diyor sizler için, çıplak diyor, çorapları yok, diyor. Bakın hepinizin çorabı var Allaha şükür... Bunun kitabında anlattığı gibi değilsiniz!..."

Hışım la gitti. Çok öfkeliydi.

Benim kitabın çıktığını da duyurdu... Kitabımı daha görmemiştim. Çıktığını validen duymuş oldum.

Sonra beni içeri aldılar.

Nasıl aldılar?

Vali Paşa, Veli Çavuş

Ben, tutuklandıktan sonra verdiği beyanatlarda beni merkeze alıp tedavi ettirmek istediğini, kitabımı çok beğendiğini, yetişmem için çalışacağını söyleyen *Vali*'nin Nürgöz'e gidişini dinleyelim İsa Çavuştan. Çardağa gelip köylülerin çoraplarını çıkartmadan önce, gidip beni Nürgöz'de aramış meğer. Oysa beni Çardak'a süren kendisiydi. Ne yaptıklarından haberleri yok. Hem sürüyorlar hem de beni Nürgöz'de sanıyorlar. Belki bu bir taktiktir. Nürgöz'ün havasını öğrenmek, incelemek istemiştir Ankara'dan aldığı emre göre. Ne olsa kitabın konusu çoğunlukla oradan.

İsa Çavuş anlatıyor:

"Mektebin önüne kamyon gelmiş, dediler. Aradan bir cığara içimi vakit geçti geçmedi, bir de baktık Koca Ali Tellâl çağırıyor: "Mektebe Vali geldi; bütün köylüler oraya toplanacak, önemli bir iş görüşülecek!..." diyordu.

Kalktık, konu komşu biriktik gittik. Çadır beziyle örtülü, küçücük bir kamyon sıpasını durutmaşlar mektebin önüne. Kendileri içeriye girmişler. Bizim kalabalıktan haberleri olunca çıktılar. Mektebin yıkık duvarlarına falan bakıyorlarmış zahir. Tam o sırada öğretmen İbrahim Sarıyıldız da gelid. Cafer Ağa'nın odasına yemek yemeğe gitmiş öğlen paydosu olunca. Hoş geldin, beş gittin demeye kalmadı; ne olduğumuzu şaşırdık:

Gelenin öğretmen olduğunu anlayınca, ona doğru yürüdü Vali. Bizler de, öğretmeni sevecek; ondan bir şeyler sorup öğrenecek sandık. Aldanmışız meğersem: Öğretmenin yakalarından tuttu, neredeyse kaldırıp yere vuracak çocuğu. Dişleri gıcır gıcır ediyor. Uçacakmış gibi tir tir titriyor herifin her yanı. Molla Mehmed'le koştuk, ellerini tuttuk. Amma, millet neye uğradığını bilemedi. Öğretmen de öyle. Çocukcağız sapsarı kesildi.

Şaşırdık kaldık. Öğretmenden ne alacağı olduğunu bilsek mesele kalmayacak. Fakat bilmiyoruz ki ortada ne döndüğünü. Çoluk çocuk aval aval bakışıyor. Şöyle beri benzer bir adam olsa hesabını çabık görecekler ya, gelgelelim ortadaki koskoca *Vali Paşa*...

Dayanamadım gayri. Canımı dişime taktım:

"Paşam" dedim, "ortada yapılacak ne iş varsa biz de yardım edelim. Uğruna kul köle olalım. Sen emret bize. Yalnız, bu çocuğun, gördüğümüz, bildiğimiz bir suçu günahı yok. Bilmediğimiz bir kötü işi varsa söyle biz de bilelim?..."

Yanımdaki ağalar başlarını öne salladılar. "Aferin İsa Çavuş, bravo İsa Çavuş" diyerek cesaretime şaştıklarını gösterdiler...

Daha elleri öğretmenin yakasındaydı Valinin. Onu kendine doğru çekmiş, kucağında büzülen çocuk yumruk kadar kalmıştı.

Benim konuşmama mı kızdı, yoksam, hiçbir şeyden haberi olmayan cahil kafama mı kızdı, her neyse:

"Yuh be size" dedi. "Yazıklar olsun. Bu utanmazın yapmadığı ne kaldı da bilmiyorsunuz. Bir de utanmadan aranızda dolaşıyor!..."

Gözlerini süzdü, böyle derken. Gözlerinden *çingilar* çıkıyordu. Allah bilir a, yoksam bizim öğretmen hükümetin bankasından para mı çaldı, dedim, aklım sıra. İki gün önce şehire gitmişti çünkü...

"Başınızda şapkanız yok mu? Sırtınızda göyneğiniz yok mu? Ayağınızda çarık, çorap yok mu be sizin!" dedi. "İşte gördü-

ğünüz, ekmeğinizi yiyip aleyhinize çalışan bu bacaksız,sizin ne kirinizi kodu ne bitinizi!... Ekmeğiniz yok mu sizin evlerinizde, ekmeğiniz! "Aç" dedi işte bu sizler için. "Aç ölüyor köylü" dedi. Bitin elinde esir, dedi. Köylünün çorabı yok, ayağı yalın, dedi. Köylünün sırtında göynek yok, dedi. El kadar çaputu bulamıyor, dedi..."

Put gibi olduk karşısında. Öğretmenin yakasını hâlâ sıkıca tutuyordu. Eğerim o vakit bir gık diyen olsa karşısında, tabancasını çeker, hiç düşünmeden sıkardı kurşunu.

"Haydi bunlar neyse, bunların yalan olduğunu dünya biliyor" dedi. "Görünen köy kılavuz istemez. Gel velâkin, yalanın en büyüğü var bir de, en büyüğü: Sizi hiç adam hesabı na almadan, "Köylü balı bilmez" dedi çıktı bu... Görecek gününü nasıl olsa. Devletin kolu uzuuun, çok uzun. Fakat ettiği kalacak. Dünya duydu,bütün dünya duydu karıştırdığı haltı. Bunu ne için yaptığını bilmezsiniz siz. Şimdi onu anlatayım size!..."

Bizimle birlikte, yanındaki kaymakam, jandarma komutanı gibi büyük adamlar da direk gibi hazır vaziyet almışlardı. Pel pel bakıyorlardı Valinin gözlerine. Jandarma Komutanının omuzundaki makinalı tabanca pırıl pırıl yanıyordu güneşin annacında. Ne geldi aklıma biliyon mu! Şimdi bu herif bir emir verir yüzbaşıya, çocuğun canını cehenneme gönderirse... Yapmaz deli değildi hani. O kızgın vakitte ne görünür gözüne adamın? Kaymakamı da bir kere dilekçe imzalatırken gördüydüm. Hasan Bey diyorlar. Yazık, o da güneşe karşı hazıroldaydı. Sonradan vaziyetini de bozamadı. Gözünden yaş akıttı güneş.

Su doldurmaya gelen karı kız da oraya birikti. Yağlığını çıkarıp terini sildikten sonra, su istedi Vali, içmek için. Çocuklardan biri içeri gidip su getirdi. Millet Valinin ne söyleyeceğini bekliyordu. Yerdeki topraktan ses geliyor, kalabalıktan ses gelmiyordu. Suyunu içince, elini uzattı öne. Ağzından laf çıktı, bir ona doğru sallayıp çırpıyor elini, bir berikine doğru. Biz de Molla Mehmet'le, yarı Validen, yarı öğretmenden tutu-

yorduk. Birer kolumuz gine hazıroldaydı.

"Sevgili köylü yurttaşlar! Dünyanın başında büyük bir felâket var. Bizi dinimizden imanımızdan etmek istiyorlar. Dinimizi elimizden almak istiyorlar. Bu dini almak isteyenlere "Komünist" denir, komünist! İşte bu da o okuldan yetişti. Yani ki Köy Enstitüsünden..."

Komşulardan birinin, "İbrahim Bey'den ne kötülük gördük biz! diye yanındakine söylediğini duydu kulağı:

"Adını da mı söylemedi bu size. Doğru: Adının doğrusunu el içinde söyleyecek yüz kaldı mı? Adıyla sanıyla Makal derler buna, Makal! Bilmiyorsanız öğrenin!..."

"Aman Paşam, o bizim geçen yılki öğretmenimiz. Bunun adı İbrahim'dir. Bunun böyle işini görmedik ya, o yazar çizardı..."

deyince ben, Vali'de şafak attı. "Git öyleyse işine" diyerek öğretmenin yakasını bırakıverdi. Bir soluk aldı.

"Haydiyin içeri girelim!..." dedi.

Milletin bir kısmı içeri girdi onunla birlikte. Bir kısmı düşünerek sağa sola dağıldı. Allah biliyor ya, millet aklından hep seni geçiriyordu. Laf arasında, bu yıl senin Çardak'ta olduğunu da duyurdular. Demeseler iyi olurdu. Öfkesi geçerci biraz. Amma hangi birine laf anıatacaksın. Millet değil, illet mübarekler.

Öğretmen bir düdük çaldı. O, mektebin arka tarafında ki üstü açık büyük odaya toplandı çocuklar. Vali teftiş edecek diye çocukların beti benzi uçtu gitti. Zaten İbrahim Beyi'nin de tutar yeri kalmadıydı. Diliyle dışının arasından fısıldayıp duruyordu kendi kendine. Kime sövüyordu kimbilir.

Vali emir verdi:

"Şöyle sıralayın oturt çocukları!..."

Çocuklar oturdu. Miktarı, üyeleri de yanına oturttu. Bizler de, şöyle arka yanda duvarın dibine çöktük. "Bakalım Vali Paşa bir teftiş etsin, öğretmen iyi okutmuş mu, okutamamış mı, görelim" dedik.

Birdenbire:

"İçinizde bal görenler parmağını kaldırsın çocuklar!.." deyiverdi.

Çocuklardan iki tanesi parmak kaldırdı. Birisi Tenzile'nin oğlu, birisi de Veli Çavuş'un oğlu.

Daha Vali bir söze kadir olmadan, Veli Çavuş parmak kaldırdı beriden.

"Söyle!" dedi Vali.

"Söylemesi möylemesi yok Paşam" dedi, Veli Çavuş. "Yalnız, daha ben bile bal yemedim ömrümde. Benim eve gelseydi, ben yerken oğlum da görür yedi. Amma, şu parmağını kaldıran oğlan benim oğlum Arap Muhittin. Babasının bilmediği balı o nasıl biliyor, aklım şaştı. Soralım da, nerede gördüyse söylesin."

Çocuğu ayağa kaldırdılar, fakat bir şey söyleyemedi korkusundan. Hani insan biraz sezer a: Valinin duruşu duruş değildi. Kafasında kara kara yılanlar boğuşuyordu muhakkak.

"Haydi çıkın dışarı" dedi çocuklara.

Bize de :

"Duracak sıra değil, bu vatan hainini yakalamayınca içim rahat etmeyecek, Allahasmarladık" dedi. Sürdüler babam, Çardağa doğru..."

AKSARAY

Çardak'tan alınan kitaplarım ve bu arada Demirciköy'den getirilen kitaplarım, savcılığın tutuklama isteğiyle yolladığı mahkeme salonunda beni bekliyorlardı.

Beni otuz Mart 1950 günü kuşluk vakti emniyete, oradan savcılığa, oradan mahkemeye ve oradan da *deliğe* götürdüler. Kitaplarımın incelenmesi için, benim izime kurşun atan Ortaokul Müdürü ve arkadaşlarını bilirkişi tayin etmişlerdi.

Neyse, benim içeri girmemle ülkemiz bir komünist daha kazanmıştı. Halk Partisinin 1950-14 Mayıs seçimlerini kazanmasına belki yardımımız olabilirdi. Çünkü beni yalancı çıkarmak, köylerin kalkınmış olduğu düşüncesini ve propagandasını tutturmak istiyorlardı. Komserin alaylı konuşmasından anladım bunu: "Sen bir kitap yazmışsın, hükümeti tenkit ediyormuşsun, ulan sen kim oluyorsun, hükümetten iyi mi biliyorsun.." deyip duruyordu adam. Sonra Emniyet Amiri de aynı şeyleri söyledi. Demek ki emri öyle almışlar, bu açıdan beni sindirmek istiyorlardı.

Şimdi dosyaya geçebiliriz:

Aksaray Emniyet Amirliğinin 30.3.1950 gün ve 65 sayılı yazısı:

"C. Savcılığına - Aksaray

Komünist olduğu şüphesiyle durumu takip edilmekte olan Mahmut Makal'ın Halkevinde yaptığı propaganda evrakı sunuldu. Mektup ve kitapları üç sandık ve bir torbaya koyulup kendisiyle sunuldu ... Gereği..."

Sadrettin adında bir genç emniyet dairesine gelerek, "Memleketim için zararlı bir ciheti ihbar edeceğim" demiştir. Nürgözlü Hasan Çıtak'a el yazımıyla ve imzalı bir kâğıt verdiğimi, Allahı, Kuran-ı, ismi zikredilen bazı şehirli ve köylüler yanında inkâr ettiğimi.. söylemiştir..

Bu büyük suçu yine küçük görmüşler ve Halkevinde komünistlik propagandası yaptığımı da eklemişler. Halkevleri Halk Partisi'nin ne işlerine yarıyordu, görün...

Ben içeri girince, köylüleri küme küme mahkemeye döktüler. İş Sorgu Yargıcı yürütüyordu. C.M.U.K. 104 maddesinin ikinci fıkrası B bendine göre, "delilsiz tevkif edildiğime dair itirazi tahliye talebinde" bulundu avukatım. Deliller toplanmış olduğundan reddedildi talebimiz.

Çardak'tan gelen muhtar ve üyelerle köylüler tek ifade birleştiler: "Bize propaganda yapmadı, bize konferans vermedi. "Nürgöz'lüler de kendi köylülerim de ona benzer şeyler söylediler:

Köy imamı Ahmet Keleş, "Komünistlik propagandası yapmak için bir kağıt yazdığına dair" tanık olarak dinleniyor. İfadesi şu: Komünistlik propagandası yazılı kâğıdı Hasan Çıtak'a verdiğini ve bu kâğıdın köylüye okunduğunu bilmiyorum... "Devam ediyor: "Ben Makal'a namaz kıl demediğim gibi, o da bana, Allah var mı, varsa kaç tane, namaz kılmasan ne olacak, demedi."

Nürgöz'den yine, Kâzım Çıtak'ın ifadesi: "Makal'ın okulda çocuklara dinsizlik aşıladığını, Kur'an-ı gösterip "Bunu yazan belli değil, kitabı yazanın adını üstüne yazarlar, bu kitap uydurmadır" dediğini bilmiyorum. Ben dersten ne anlarım, okulda işim ne?"

Görüyor musunuz Türkiye'de çoraplar nasıl örülüyor insanların başına. Hem de daha bıyığınız terlemeden, kendinizi toparlamadan, düşünmeye yeni yeni başlarken... Yılanın başı küçükken ezilir, deyip başlıyorlar.

Gani Gökçe, yani çevrede ünlü, benim kitabın da baş kahramanı Gani Çavuş yine Nürgöz'den: "Biz bütün köy halkı,

kadın erkek, öğretmenimiz Mahmut Makal'ı namuslu bir Türk çocuğu olarak tanıyoruz."

Bekir Gökçe: "15.4.1950 tarihli ihbardaki gibi din ve namaz meselesinden haberim yoktur; Makal'ın Allahın yokluğundan bahsettiğini duymadım." demektedir.

İstimin arkadan geldiğini herhalde gözden kaçırmadınız. 30 Martta tevkif, usulen alışılmış şekliyle: Komünistlik propagandası. Onbeş gün sonra da yine uydurma bir ihbar ki aynı delikanlılara yaptırıyorlar, bu kez de köylüler cephesinden komünistliği ispatlayacaklar. Bir kâğıt yazılmış, yazılı olarak Allah inkâr edilmiş... Namaz kılmazmış...

Yazılı kâğıdı verdiğim kişinin, yani Hasan Çıtak'ın ifadesi de şöyle: "Bana böyle bir mektup verilmedi. Hanobası Karakol Onbaşısını ve adı geçen zabıt kâtibini tanımam. Köy kâtibinin Makal'a iftira ettiği muhakkak. Çünkü Makal köy kâtiblerinin lüzumsuzluğu konusunda bir yazı yazmış. Kâtibin kötülükleri gerçekten çoktur. Muhtarla bir olup köyümüzü yedi. Makal'ın yazısından sonra da kâtiplikten çıkarıldı..."

Çardak'taki öğretmen arkadaşım Durmuş Yücekuş'un ifadesiyle soruşturma bitti.

Yirmidokuz Nisan'a kadar tutuklu olarak içerde kaldım. Daha önce de belirttiğim gibi.

"Görüşleri ve inanışlarıyla bedbin tabiatlı olan sanığın Halkevinde söyledikleri de iç âlemde kaldığı müddetçe suç değildir" diyerek hakkımda me'ni muhakeme kararı verilmesini istedi Savcı Ömer Göncüoğlu.

Gerçekleri kötü gösterdiğimi gerekçe yaparak tutuklanmamı istkeyen de aynı savcıydı. Sorgu yargıçlığınan kararıyla 29 Nisan 1950'de salıverildim.

Ankara'ya geldiğimde, yeni Cumhurbaşkanı ile görüşürken anladım gerçeği. Yani bizde olumlu demeçler verilirken samanın altından suların yürütüldüğünü. Nurullah Ataç Cumhurbaşkanlığı Genel Yazmanlığında çevirmendi.

"Senin tutuklanman da salıverilmen de buradan geçti." demez mi. Niğde Valisi İbrahim Tefvik Kutlar'a buyurmuşlar ki,

ne yap yap içeri aldır, gözdağı vermek zorundayız, seçim arefesindeyiz... O Kutlar ki 1950 seçimlerine dek koyu İsmet Paşacı bir vali iken, sonradan İsmet Paşayı Balıkesir'e sokmamıştır... Çünkü İsmet Paşa düşmüştü... Daha sonra da Gaziantep'den Senatör oldu... 1994'ün ilk günlerinde öldü.

İçerde

Mahkemede tutuklanırken koyulmuştu adım. Bir tane sayın muhbir vatandaş, iki tane de tanık vatandaş, "vatanlarını" benden korumak için direniyorlardı:

"Demircinin, kömürcünün, amirin, memurun, eşit olması gerektiğini söyledi."

Bir an için bunu söylediğimi düşünün, kötü bir şey mi bunu istemek? Ama 1950'lerin Türkiye'sinde büyük laf sayılırdı ve de keserlerdi kişinin iflahını. Peki böyle söyledim ya da söylemedim, onun üzerinde dursalar ya! Ne gezer, hem öğretmenlik yaptığım köydeki evim hem de kendi köyümde babamın evi arandı. Basılı basısız ne kadar kâğıt varsa birer çuvala doldurulup getirildi mahkemeye. Ortaokulun bana karşı olan öğretmenlerinden bilirkşi oluşturuldu bir de: Okuduğum kitaplarda komünistlik kokusu var mıymış, yok muymuş. Daha bıyığım da kafam da yeni terliyordu. Öğrenciliğimden kalma birkaç kitaba öğretmen olduktan sonra eklediklerim pek azdı. Hepsini toplasanız bir şeker sandığını doldurmazdı. Ama iyi kitaplardı doğrusu. Eğitim Bakanlığının çıkardığı "dünya klasiklerinden seçmeler"in en seçkinleriyle Gorki, Sabahattin Ali... En sıradan olanları Panait İstrati'ninkilerdi... Mahkeme salonuna getirdiler çuvaları. Babamın evinden getirilen çuval daha büyüktü. Sonradan öğrendim ki, jandarmalar evin çevresini sarmış önce, köye gelince. Sonra da birkaçı gidip babamı tarladan getirmişler. Önce Güzelyurt Bucağının Müdürü Celal efendi bir haşlamış babamı:

"Biz de çocuk okutuyoruz, git bak bakalım bir kâğıt parçası, bir kitap bulabilir misin evimde. Neden çocuğunuzun sağa sola sapmasına dikkatsiz kalıyorsunuz" demiş. Ardından

eve girmişler ve daha okumaya fırsat bulamadığım kitapları tepe tepe doldurmuşlar çuvala. "Al bakalım sırtına çuvalı, iyi evlat yetiştirmeyenlere de ders olsun" demişler babama. Bizim ev köyün üst başında. Köyün alt başında olan muhtar odasına taşıtmışlar çuvalı. Köylü zaten işsiz, böyle şey arıyor seyretmek için. O günden sonra anam yatağa düştü, babam da çifti çubuğu bıraktı. Ha yarım asacaklar, ha öbür gün asacaklar diyerek kafalarını bozdular.

Yönetenler iyi tanıyordu halkını doğrusu. 1990'ların sorunu da bu değil mi? Komünistler çoğalacak, komünizm gelecek, herkes birbirinin kapısına şapka asmaya başlayacak. Oysa iyi bir şey olsa Ankara Valisi Nevzat Tandoğan getirirdi. Bizlere mi kalmıştı yani? Ama diyeceksiniz ki, erkekseler doğruyu anlat-sınlar halka. Anlatırlar mı? Her şey şapka altında. Şapka kalksa ya kuş çıkacak ya civciv çıkacak altından, bunu biliyorlar...

Evet, ne diyordum? Mahkeme salonuna boşaltıldı çuvallar. Akşamdan beri gözaltındaydım zaten. Savcı Ömer Göncüoğlu çoktan yazmıştı yazısını. Tutuklanmamı istiyordu. Bu kitapların hepsinin Türkiye'de basıldığını ve hiçbirinin yasak olmadığını söyledim yargıca. Çünkü ihbar başka konuda olduğu halde kitaplara yüklemek istiyordu suçu. En şaşıtıcı şey, köyden böyle sapıkların nasıl çıktığı idi. Gönlü zengin, konuk-sever ve de askerlik sever Türk Köylüsü de mi bozulmaya başlamıştı? Çok üzülüyor ve çok endişeleniyordu, yurdun, toplumun geleceğinden.

Tutuklama kararını önce yırttı yargıç. Ama ikinci kez yeniden yazdırdı. Sanki iplerin ucu başkalarının elindeydi...

Mahkeme salonundan hapisaneye giderken, Halk Eczanesine uğradım yanımda polisle. Kelepçeli ellerimle harçlık aldım dost ozan Nusret Kemal Otyam'dan. Ben kalkarken Otyam da beyaz gömleğini çıkardı ve durumu basına duyurmak için PTT'ye yürüdü...

Mahpus damının koca parmaklığı açılıp da beni içeriye ittiklerinde, çoktan biliniyormuş oraya geleceğim. Bir gün önceden biliniyormuş üstelik. Herkes "Hoş geldin gominis" diyordu.

Asıl adımı öğrenmeye gerek de duymadılar. Bizim Aksaray'ın han bozması hapishanesinde bu olağan adla çağrılıyordum. Namus için, hak için, bir karış toprak için adam öldürüp deliğe dolanların mektuplarını, dilekçelerini yazıyordum. "Gomonis gardaş, ne olur iki satır bi nekdüp yaz" diyorlardı. Yani, içerdekiler kesinlikle alay ve kötülük olsun diye böyle hitap etmiyorlardı.

Kollarımda kelepçe, çevremde jandarmalar, bizim ya da öteki köylerin çocukları yani, çarşının ortasından mahkemeye götürülüyordum. Önceden haberliymişler gibi tüm esnaf dükkanının önüne çıkıyordu gomonis seyretmek için. İçeriye girinceye dek adım çıkmadığı için, deliğe girdiğim gün ünlenmeye de başladığımdan, hepsi merak ediyordu. Orta Anadolu'nun bu Selçuklu kalıntısı kuytu Aksaray'ından, hele de onun yine kuytu bir köyünden "bir şapkacı'nın" çıkması, hepsini kızdırıyor, küplere bindiriyordu. Yine de devlet devletliğini bildiği için vatandaşını candarmalarıyla koruyordu...

Sonra canım, neymiş, Köy Enstitüleri gomonis yuvasıymış. Ordan çıktığıma göre bunun kuşku götürür yanı da yokmuş. Öyle olmasa köylünün konukseverliğini, askerlik severliğini, gönül zenginliğini bırakıp da neden açlığını, yoksulluğunu yazmışım? Bu üç şey üzerinde duruyordu herkes. Onun için bu üç şeyi yineleyip duruyorum:

Tutuklanmam öyle durup dururken olmamıştı. Çardak köyüne, yani görev yerime gelerek ilçeye gitmemi sağlayan Bucak Müdürü, orada görüştüğüm İlköğretim Müdürü ve Kaymakam, hep aynı şeyleri söylüyorlardı. Neden köylünün o üç yanını yazmamıştım! Savcının iddianamesinde de aynen ileri sürülmüştü bunlar, tutuklanmama gerekçe olması için. Bu topluma akıl ermezdi. Köy Enstitülerini açan da kapayan da aynı kişiler ya da aynı iktidardı. Demek düşündükleri olmamıştı. Ortadan kaldırmak için karalamak gerekiyordu.

Ama aradan kırk gün geçince biraz değişti durum. Seçime iki hafta kalmıştı: İyi kullanılsa çok işe yarayabilecek 14 Mayıs 1950 seçimlerine. Savcı Ömer Göncüoğlu çağırttı bir gün. Cezaevi Müdürünün odasına. (Delik, içeri, mahpusdamı, dam,

hapisane, Cezaevi... dediğim, hepsi de aynı kapıya çıkan adların bir tanesini yeğleyip de hepten kullanmak vardı. Ama ben hepsini kullanıyorum yerine göre. Belki iyi olmuyor ama, kullanıldığı yerdeki rengi ve çağrışımı ayrı ayrı oluyor hepsinin.) Elime birkaç sayfalık bir yazı tutuşturdu. Okumamı söyledi. Sorgu Yargıçlığına hitaben yazılmış, hakkımda meni muhakeme kararı verilmesini istiyordu. Köylünün yoksulluk ve açlığını görüp de daha önce değinilen üç erdemini görmemek aslında belki de kötü niyetten değil de yaratılıştan gelen bir özellikti. Böylece, yaratılıştan kötümser bir tipler karşı karşıyaydılar. Bunun tedavisi ise, cezaevinde tutmak ya da ceza vermekle olası değildi. Ayrıca, bu yazarın komünist olmadığı ve komünistleri tutmadığı bizzat kitabından öğrenilebilirdi. Öyle ya, anası hayvan bokundan yapılmış peteği kırarak içindeki çorbalığı yiyen, yemediğini ahırın pisliğine bulayarak evin tek besinini ortadan kaldıran ineğe "Moskof malı!" diyerek ilenmiyor muydu?

Demek şimdi seçim kapıya dayanınca ve de muhalifler bana dayanarak yirmiyedi yılın boş geçirildiğini, köylünün ezildiğini dillerine dolayıp seçim kürsülerinde kitabımdan parçalar okumaya başlayınca, papuç pahalanmıştı. İyimserler kötümser, kötümserler iyimser olmuştu. Bense, yeni iktidar döneminde de ucuzluğumu sürdürecektim.

Ben içerdeyken, Savcıya koşturularak Başbakan Yardımcısı Nihat Erim de radyoya bir demeç vermişti ve bu demeci radyodan dinleyen mahpuslar çıkarılacağı sonucuna varmışlardı. Suç mu bahaneydi, herkes biliyordu. Gözdağı vermek için içeri atılıyordu insanlar. Yine avukatım Oktay Rıfat'ın dediği gibi: "Her dem sevdalıya kız mız bahane." Gazetelerde de çıkan demecinde şunları söylüyordu Nihat Erim: "Köylerimiz bu öğretmenin kitabında anlattığı gibidir. Bunu kimden gizleyeceğiz. Ben de bu kitabı okudum ve çok yararlandım." Daha sonra Halkçı Gazetesi sahip ve başyazarı olarak Ankara'da görüştüğümüzde bu görüşünü biraz daha açtı: "Bizim yöneticiliğimiz, bilmediğimiz bir denizde anlamadığımız bir gemiyi kullanmak gibiymiş. Bizim Köy'ü okuyunca anladım bunu..."

İSTANBUL

İstanbul'a ilk kez, 1950 yılının mayıs ayı ortalarında gittim. Cumhuriyet gazetesinin çağrılısıydım. On gün kadar gazetenin konuğu oldum. Daha önce, bizim Aksaray'ın han bozması cezaevinde beni görmeye gelen muhabir Ferdi Öner'i de bana rehber olarak verdi Cumhuriyet.

İstanbul'u Ferdi Öner'le geziyorduk. bu arada vapura, motora, sandala, tramvaya, otobüse, uçağa, biniyorduk. Ferdi Öner soruyordu: "İlk kez mi?..." Ben de "Evet, hepsi ilk kez oluyor" diyordum. Denizi de ilk kez gördüğümü ekliyordum. Saklanacak ne vardı bunda? Kendisini 'üçüncü sınıf bir mizah yazarı' saydığını söyleyen Öner, benim bu doğal durumumdan da gülmece konusu çıkarmaya kalkıştı. Bu arada işin içine yalan da kattı. Ona göre, keman, mandolin, saz gibi müzik araçlarını da ilk kez görüyordum. Kötü niyetli olduğunu sanmıyorum, ama bilinçsiz ve yeteneksizdi. Kapalı köy yaşamından geldiğimi, orada da hiçbir şeyin olmadığını varsayıyordu. Köy Enstitülü olduğumu, orada müzikle iç içe olduğumuzu nereden bilecekti. Rahmetli Doğan Nadi ile konuştum. Yalnız resim altı yazmasını buyurdu. Sonraki günlerde resim ve iki satırlık resim altıyla çıktı İstanbul izlenimlerimiz.

Zaten, ortada dolaşan söylentilere göre, ilk kitabımı Yaşar Nabi ya da Hakkı Tonguç yazmıştı. O yıllarda, Kemal Tahir "Köy dediğin dört kerpiç dam" diyerek, köyden yazı çıkmayacağını söylüyordu. Başbakanlık Müsteşarı Munis Faik'in Paris'e yolladığı Necati Cumalı da " Köyden roman çıkmaz" diyordu yazılarında. Öyleyse, ben de köyden yazı çıkaramazdım.

Peki, Yaşar Nabi ya da Tonguç nasıl konu bulmuşlardı o dört tanecik kerpiç dam arasında? Dahası, Kemal Tahir'in Köyün Kamburu, Sağırdere, Göl İnsanları vb. köyden gelen öyküler değil miydi? Cumalı'nın Zeliş'i İzmir'in içinde mi tütün kırmıştı?

Adnan Adivar'ı, İsmail Habip Sevük'ü, bazı profesörleri orada tanıdım. Yazılarını getiriyorlar, dizilinceye kadar bekliyorlar, koridordaki masada düzeltip gidiyorlardı. Cumhuriyetin Genel Yayın Yönetmeni Cevat Fehmi Başkut'un odasına gelip giden birçok aydınla tanıştım. Adile Ayda geldi birgün. O günlerde benimle ilgili bir yazı yazmış ve kitabımın Rusya'da yayınlanmış bir kitaba benzediğini öne sürmüştü. Yani, o kitabı ya birisi çevirip elime vermişti ya da kendim aktarmıştım. Buldum mu soran bir huyum vardır. Ona da sordum, bu kanıya nasıl vardığını. Kem küm etti. Hele konu sol tutumla ilgiliyse, solcuların hesap soramayacaklarını düşünerek rahatça saldınyorlardı...

Bir de basın toplantısı yaptım *Gazeteciler Cemiyeti*'nde. Bedii Faik, köy sorunlarını arka arkaya dizdiğime göre, çaresi nedir, nasıl bir reçete verirsin, diye sordu. Yanıtım şöyleydi: "Benim dile getirdiğim, yani köyde var olan sorunların ortadan kalkması, onların tersini yapmaktan ibarettir. Sözgelimi, *din der-si*'nden söz ediyorum, onu kaldırırsınız, olur biter. *Mahalle Mektebi* diyorum, kapatırsınız. *Şeyh salgını* var, önlersiniz. *Okul* yoksa, *yol* yoksa yaparsınız. *Öğretmen* yoksa en iyi bir yöntemle yetiştirirsiniz. *Haber* girmiyorsa, köye gazete ve kitap sokmanın yollarını ararsınız.. *Açlık* içinse, *toprak reformu*, *üretimin artırılması* için önlemler ve *işsizliği* yok edici çareler gündeme gelir... Yetki ve makam sahiplerine çok iş düşüyor."

O günlerde benimle ilgili iki yazı yazan *Refii Cevat Ulunay* da, kitabımın kopardığı gürültüyü neye bağladığımı sordu. Yazılarında, "Bu kitap benzerleri gibi vitrinde sararmamışsa, kapış kapış gidiyorsa, bir şeyin propagandasını yapmasındandır" demişti. "Üstad, siz yazdınız ya nedenlerini!" dedim. Biraz tartıştık.

Varlık Yayınevinde *imza günü* yaptım bir de. Varlık Yayınevi o zaman tek oda. Yaşar Nabi'nin hemşehrisi alçak gö-

nüllü bir kadın, derginin ve kitapların postalanmasıyla uğraşıyor, kendisi de yayın işlerini yürütüyordu. Gazetelerin birinci sayfa başlığında ilan verildiği için, imza günü oda dolup taşıyordu. Kuyruğun ucu merdivenlerden caddeye inmiş, Sirkeciye doğru uzanmıştı.

İstanbul izlenimlerimi, "İstanbul'dan Ayrılırken" adıyla 3.6.1950 günlü Cumhuriyet'te şöyle yazdım:

İstanbul'dan Ayrılırken

"Daha önce de köy konusunda dergilere yazıyor ve oldukça ilgi görüyordum ya, kitabımın çıktığı günden beri yurdumun bir ucundan bir ucuna dek beni saran sıcak yakınlık havasıyla ne kadar uygulandığımı dille anlatamam. Köy, başkalarını bilmem ama bizim köyler, duyan bir yürek için derttir, dert. Ben o ufacık kitapçığımla bu derdimden bir zerresini bile anlatamadım sanıyordum. Çevrenin geniş ilgisine bakıyorum da herhalde olduğu gibi ve yeteri kadar anlatamadımsa bile yine bir şeyler sezdirmiş olacağım, diyorum. Beni en çok sevindiren şey, yurdun uzak ve yolsuz bir köşeciğinde meçhul bir köy öğretmeniye bir denbire memleket ölçüsünde bir şöhrat haline gelişim değildir, asıl sevindiğim şey, kitabımın gördüğü ilginin köylere karşı duyulan sevgiden ileri geldiğine inanışımdır.

Bazıları bakıp dediler ki, "bu öğretmen o kitabı yazıp da ne yaptı? Biz köylerin çok geri olduğunu biliyorduk zaten..." Ama kitap hakkındaki yazılarını okuduğum ve görüşmek fırsatını bulduğum birçok aydın bu fikirde değiller. Onlar, köylerimiz lâıkiyle tanımadıklarını, bilmedikleri birçok şeyi bu kitaptan öğrendiklerini itiraf etmekten çekinmediler. Bu da gösteriyor ki, köyümüzü, yani yurdumuzu gerektiği kadar tanımıyor-muşuz. Tanısaydık köylerimizi, bu kadar geri ve perişan bir halde bırakmaya gönlümüz razı olur muydu? Memleketimizde köylerimizle şehirlerimiz arasında bir uçurum açılmış olduğunu ne acıdır ki bir İngiliz profesörü bize öğretti. Yaşar Nabi anlatıyor: Çok eskiden beri Türkiye'de oturan maruf bir Amerikalı ile

"Bizim Köy" den bahsediyorlarmış, Amerikalı bilgin, bir eleştir-menimizin esere hücum edişini ele alarak demiş ki: "Bu zatın Türk köyünü bilmediği anlaşılıyor. Zaten dikkat ediyorum da siz Türkler, kendi köylerinizi memleketinizde yaşayan biz Amerikalılar kadar tanımıyorsunuz." Ve bizim köyü de göreceğini söyleyerek kendisinden adresini almış.

Bu sözler bana pek acı geldi, utandım doğrusu. Şu halde, bir pedagogumuzun dediğinin aksine kitabımı yazmakla boşuna emek harcamamışım. Zaten öyle olsaydı bu ilgiyi görür müydüm?

Aynı pedagogumuz köyde müsbet olarak ne yaptığımı soruyor. Elbette kendime göre bir şeyler yapmışımdır; ama onları sayıp dökerek övünmektense yapmak ülküsüyle işbaşına geldiğim halde yapamadıklarımı sayıp dökmenin ve bunun sebepleri üzerinde durmanın daha hayırlı olacağını düşündüm. Bugün biz 4274 sayılı kanuna rağmen okuma yaşındaki bütün çocukları okula devam ettirmekten aciz kalıyoruz. Hele kızları okula bir türlü alamıyoruz. Kanunsuz olarak çalışan ve cahil kimselerin elinde olan mahalle mekteplerini kapatamıyoruz. Memleketi yükseltecek medeni kanunlarımızın çoğu köyde tatbik edilemiyor, bunların tatbikini istemekte biz köy öğretmenleri tek başımıza kalıyoruz. Elimizden tutan, bizi destekleyen yok. O halde bu kadar güç şartlar içinde köyüne daha çok faydalı olamamaktan yanıp yakılan bir öğretmene "Sen öyle manasız kitaplar yazacağına köyüne faydalı olmaya çalış" demek insafa sığar mı?

Biliyorum, bu acı dertleri yeniden deşmemeli, okuyucularıma daha tatlı şeylerden bahsetmeliydim. İki haftadan beri İstanbul'dayım. Birçok şeyler gördüm. Birçok kimsefer izlenimlerimi merak ediyorlar. İstanbul'u nasıl buldu, falanca manzara karşısında ne duydu, ne düşündü? Ama bu konuda size ne söyleyebilirim? İstanbul'un içinde doğup büyümüş ya da uzun zaman bu şehirde yaşamış olanlara şehirleri hakkında yine ne söyleyebilirim? Sözlerimi elbette yavan bulurlar. Ben köylü kalmak kararında bir köylüyüm. Köyümün dert ve ihtiyaçları

beni İstanbul'un güzelliklerinden çok ilgilendirir. Ben İstanbul'da gezerken de gönlümle onların yanındayım, ben ancak köyden bahsedebilirim ve yalnız ondan bahsetmekte devam edeceğim.

Son Bursa yolculuğumuzda uçakta bir genç kadınla tanıştım. Elinde, "Bizim Köy" vardı. İmzalamamı rica etti ve dedi ki: "Geçende vapurda gelirken yanımda bir dilenci vardı. Kılığından iğrenerek yüzüm buruşmuş olacak. Yanımdaki bir hamal: "Hanımefendi, hanımefendi, sen Bizim Köy kitabını okumamışa benziyorsun, oku da anla neler varmış. Dudak bükme elâleme, dedi. Ben de alıp okudum, hamal haklıymış."

İşte köyün gerçeklerini nasıl ve ne kadar unuttuğumuzun elle tutulur bir delili.

Okuyuculardan birisi diyor ki. Varlık'ta: "Bu kitabı okuyup da köy için ne düşündü aydınlarımız? Sadece beğenip avuçlarımız kızarana kadar alkışlamakla yetinelim mi? Ben hiç de buna razı değilim. Bir köy ve köylüyü sevme derneğinin lüzumuna inanıyorum."

Evet, şunu veya bunu yapalım ama muhakkak müspet bir şeyler yapmaya çalışalım; yoksa köylünün haline biraz acındıktan sonra ortada büyük bir davanın durup durduğunu, bizden ilgi beklediğini yine unutursak daha çok zaman yerimizde sayar dururuz.

Söz açılmışken çok önemli bir noktaya dokunmadan geçemeyeceğim: Yeni çıkan bir dergi gösterdiler. Adı gibi içi de bir tuhaf. Bu dergi tutnuş bana açık bir mektup yayımlamış, bir sürü nasihatlar ediyor. Yok beni istismar ediyorlarmış, yok gözümü boyamaya çalışıyorlarmış, İstanbul'un sefalet manzaralarını görmeli, şöyle şöyle yapmalı, onların tarafına geçmeliymişim. Nasihatlerine teşekkür ederim ama, benim köyümün derdi onların anladığı şekilde bir politika canbazlığıyla halledilemez. Tavsiyelerine ihtiyacım yok. Fakirlik, zenginlik manzaraları arasında karşılaştırma yapacak kadar aklım var. Ama böyle karşılaştırmalardan ben, onların anladığı manaları çıkarmam. Köyümü bir sınıf kavgasına yem diye kullanamam.

Ben, bu memleketin meselelerinin yalnız bu memleketin insanları tarafından halledileceğine inanıyorum. Dışarıdan getirtiler ısmarlama parolalara göre kafamı ayarlayamam. Sağ yobazlığa ne kadar düşmansam, sol yobazlığa da o kadar düşmanım. Zaten nazariyeler yoluyla gerçek dertlerin karşılanabileceğini de sanmam. Memlekèt bizden iş istiyor. Kendimizi verip gücümüzün yettiği kadar onun hizmetinde çalışalım, nemize lâzım bizim dünyayı düzeltmeye kalkmak.

Bu yazım biraz aceleye geldi, fikirlerimi gereği kadar açıklayamadım gibi geliyor bana. Okuyucularım artık kusurumu bağışlarlar.

Sözümü bitirirken bütün memleket ve bu arada İstanbul aydınlarından gördüğüm sıcak ilgi ve sevgiye, eserimin çıktığı günden beri Cumhuriyet gazetesinin gösterdiği samimi yakınlığa şükranlarımı belirtmeyi bir borç bilirim. Sağ olsunlar."

İstanbul'da Yaşar Nabi'ye sordum birgün: "Hangi davranışlarınız size doğal gelmiyor; yazılarıma hangi noktalar-
dan takılıyorsunuz?" diye

Yanıtı: "Haddinden fazla doğal oluşunuzu yadırgarım, yadırgarsam" dedi. "Çok az teşekkür ediyorsunuz... Düşüncelerinizi sivri sözcüklerle ve çok açık söylüyorsunuz. Yazılarınız da öyle..." demişti, rahmetli.

ÇANKAYA

İstanbul'dan trenle Ankara'ya geldim ve on gün kadar kaldım. Yeni seçilen Cumhurbaşkanı Celal Bayar görüşmek istemiş. Faruk Fenik bildirince, kendisiyle bir sabah Kızılay'da buluşup Çankaya'ya çıktık. Gün, 15 Haziran 1950 perşembe. Yolda hiç konuşmuyorduk; alıştığım sorulardan da sormuyordum Faruk Fenik. Dayanamadım, "Ne iyi" dedim, "Siz sorular sıralamıyorsunuz. Oysa, sizden başka herkes, gördüğüm her şey için 'ilk kez mi?' diyor. Ankara'ya da ilk kez geldim; Çankaya'ya da ilk kez çıkıyorum."

Köşk'e girince Faruk Fenik:

"Size Mahmut Makal'ı takdim ederim!" dedi.

Bayar:

"Bizim Köyden mi?" dedi.

Oturunca da İstanbul'u ve Ankara'yı nasıl bulduğumu sordu.

"Ankara'yı daha çok beğendim. Şehir daha derli toplu. Yollar daha güzel."

"İstanbul da çok güzeldir." dedi. "Oradaki doğal güzellikler dünyaca ünlüdür."

Sonra sözü kitabıma getirdi:

"Bizim Köy'ü ne kadar zamanda yazdınız?"

"İki yılda."

"Yeni bir şey hazırlıyor musunuz?"

"İkinci kitabımı hazırlayacağım."

"Tekrar köye mi dönüyorsunuz?"

"Evet, yarın köye hareket ediyorum."

"Köylüler şimdi sizden konferans isterler."

"Şüphesiz.."

"Biliyorsunuz ben de bir köylü çocuğuyum. Yalnız, bizim köyle sizin köy arasında bazı farklar var. Bizim köyde halk, memleket meseleleri üzerinde düşünebilecek uyanıklıktadır. Neşriyatla daha fazla ilgilenirler. Köy kahvelerinde tarih kitapları okunur. Gazete, mecmua, kitap köye fazla girmiştir. Bunun da sebebi, bizim köyün İstanbul'a biraz daha yakın olmasıdır. bizim köyde, okuyanların oranı fazladır. Bir zamanlar büyük merkezlerde mektep yokken bizim köyde idadi (lise) bile vardı..."

Konuşmamız epeyce uzun sürmüştü. Ayrılırken bana, köy sorunlarıyla ilgili çalışmalarımda, yazma uğraşımda başarılar diledi ve "Bir sorun'un olduğunda doğruca bana gelmelisin, Eğitim Bakanlığına falan gitmeyin!" dedi.

Bayar'la görüştüktan sonra Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olan Cemal Yeşil ve Cumhurbaşkanlığı Fransızca çevirmeni Nurullah Ataç ile üçlü bir sohbet ettik...

Ertesi gün Cumhuriyet, Cumhurbaşkanı ile görüşmemi-zî manşetten ve fotoğraflı verdi...

Bu görüşme, Bayar'la ilk ve son görüşmem oldu...

Tonguç'la

8 Şubat 1950 tarihli bir mektup almıştım Tonguç'tan. Yanıtımda, yakında Ankara'ya geleceğimi yazmıştım. Tonguç'a gittim görüşmek için. Önce mektubu okuyalım:

"Kardeşim Mahmut Makal,

Varlık'ta çıkan yazılarını okuyorum. Bizim Köy adlı kitabını da okudum. Köyün iç yüzünü olduğu gibi aksettiren bu yazılar köy davasını ele alacak olanlar için bir ayna vazifesi görecektir, onları yanlış yollara sapmaktan kurtaracaktır. Bu bakımdan çalışmaların memleket için çok hayırlı olacaktır. Gerçeği olduğu gibi görerek buna dayanan işler yapılırsa çetin zannedilen problemleri çözmek kolaylaşır. Yazılarında birçok

insanlar için yüzyıllar boyunca meçhul kalmış ve bu sebepten çözülmez bir düğüm sanılan problemleri açık açık, arka arkaya dizişin köylerin kalkınması hesabına iş yapmak isteyenlere ne büyük kolaylıklar hazırlamaktadır. Bu yazılarda, ayrıca bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda şekli vardır ki köy dilinin milli edebiyatımıza mal olması için böyle yazılara pek muhtacız; onun için bu bakımdan da hizmetin büyüktür.

Benim gibi düşünen bazı arkadaşlar Bizim Köy'ü okuduktan sonra hep beraber seni takdirle andılar. Çam sakızı çoban armağanı kabilinden bir sandık yaparak onu posta ile adresine göndermeyi uygun buldular. Bu arkadaşlar eğitim yolu ile köyün canlandırılmasına hizmet etmiş eğitmenlerdir. Senin yetişmeni, iş hayatına atıldıktan sonra giriştiğin yazıcılıkta başarı göstermeni candan istedikleri ve bunda memleket hesabına büyük bir hayır gördükleri için seninle yakından ilgilenmektedirler. Bu ilgiyi iyi niyetle kabul edeceğini sandıkları için her şeyden çok sağlığını istemektedirler. Bu sebepten yapmaları mümkün herhangi bir yardımı esirgemeyeceklerdir. Her şeyin başı sağlık olduğuna senin de inanacağını düşünerek kendine iyi bakmanı istiyoruz. İşinde büyük başarılarla kavuşmanı candan diler, gözlerinden öperiz. Yiğit arkadaş."

Tonguç'a gitmem yeni iktidarın birçok milletvekilinin dikkatini çekmiş. Birgün Meclise gittiğimde, "Tonguç'a gitmişsin!..." ded, Samet Ağaoğlu ve yanındakiler... Ankara'da kaldığım o günlerden söz ederken Engin Tonguç şöyle der 'Umut Yolu' adlı kitabında:

"Makal'ın Ankara'ya da geleceği öğrenildi. Bu arada eğitim gericilerin çıkardıkları bir söylenti herkesi çok eğlendirdi. Sözde, Makal'ın kitabını babam yazmıştır. İstese bile böyle bir şeyin olamayacağını, o kitabın ancak o köy öğretmeni tarafından yazılabileceğini anlamayacak kadar kültürden yoksundular. Şimdi Ankara'nın aydın ve sanatçı çevreleri merakla Makal'ın Ankara'ya gelmesini bekliyorlardı. Nasıl bir kişiydi bu bir anda doruğa çıkıveren? Birgün evin telefonu çaldı. Arayan Makal'dı. O gece Ankara'lı bazı aydın ve sanatçılar bizim eve

doluştular. Sanki uzaydan gelmiş bir yaratık görecektik. Ama büyük bir düş kırıklığına uğradılar. Makal konuşmuyordu. Düşünüyordu, duyuyor muydu, konuşabilir miydi? Neyin nesiydi? Ortalığı birbirine katan o kitabı yazan suskun, sakalı yeni bitmiş, gösterişsiz bu oğlan mıydı? Hiçbir şey anlamadan dağdağıldılar. Ancak o zaman, babamla yalnız kalınca Makal konuşmaya başladı. Babama göre, Anadolu insanının geleneksel savunma yöntemi bu! Akıllı olduğunu belli etmemek, kabuğuna çekilivermek. O gece Makal babamla saatlarca konuştu. Babamın izlenimi çok olumluydu. Ama, ertesi gün bir kaygısını açıklamaktan da kendini alamadı: "Bu kadar genç yaşta bu kadar üne erişmek... İlerisi için beni kaygılandırıyor!.."

Sürdürüyor Engin:

"Yeni Cumhurbaşkanı Bayar Makal'ı Cumhurbaşkanlığı köşküne çaya davet etti. O dönemlerde köşke çağrılmak önemli bir olaydı. Hepimiz Makal'ın bu işin üstesinden nasıl geleceğini merak ediyorduk. Cumhurbaşkanı ve yirmi yaşında bir köy öğretmeni yazar! Türkiye'nin o günlerinde alışılmış bir görüşme değildi bu. Makal'ınsa kılı kıpırdamadı. Gitti, geldi, olanları, konuşulanları anlattı. Çankaya köşküne, köyün kahvesine gider gibi, rahat, serinkanlı, ezilmeden, sıkılmadan girip çıkmıştı. Sanki oranın gerçek sahibiydi!.."

Aradan tam kırk yıl geçti. Engin'e buradan bir selam uçurmak isterim:

O akşam sizin evde konuşamadıysam, bunun aklımla ve geleneksel yöntemlerle bir ilgisi olduğunu sanmıyorum. Adamların dilini anlayamıyordum. Konuştukları, benim anadilimin dışında süslü püslü, uyduruk bir dildi. Yarı yarıya Fransızca ya da İngilizceydi. Ne demek istedikleri de o süsün arasında yitip gidiyordu. Şimdi, kırk yıl geçmesine karşın, hâlâ anlayamıyorum o çevrelerin dilini...

ANTEN

Halk türküleri derleyicisi Muzaffer Sarısözen'i yeni kuşaklar da anımsar. Ankara Radyosunda Yurtan Sesler Programını hazırlar ve yönetirdi. Türküleri sunarken Sivas ağzıyla nükteler yapardı. Mustafa Geceyatmaz'dan bir türkü dinleyeceksiniz der; ardından da ekledi: "Bilmem ki ne zaman yatar ne zaman uyur". Özellikle Pazar günleri öğle saatlarındaki programına başlarken, hepten "Önce bir türkü!" derdi. Sanki ardından gelecekler türkü değilmiş gibi. Onun dediğine benzer bir giriş yaparak, önce bir Nihavent Fası:

Sarısözen'in adını ilk kitabım yayınlandıktan sonra duydum. Çünkü o günedek köyde radyo yoktu. O yaz ilk radyoyu ben getirdim İstanbul'dan. Şimdiki çocuklar harika değilse bile şanslı. Bu transistör furyasında nasıl anlatırsınız o koskoca pilli radyoları onlara. Neredeyse radyo kadar büyük pilleri araya araya ilçeden bulur, yirmibeş kilometre yolda kan-ter içinde kalırdık. Pillerin anotu ön gözünde, katotu arka gözünde heybenin, omuzum çökerdi altında. Neymiş, Sarısözen'in programı dinlenecek.. O zaman radyolar iki saat kadar sabahları, iki saat da öğleleri yayın yapar, akşam üçüncü kez yayına başlardı. Tüm köylüler birikirdi. Haberlere bile pek aldırılmazlardı. Ama ille de Sarısözen. Sarısözen'in programı saat ondokuz yirmide başlardı. Sanırım kırk dakika sürerdi. İşte o dakikalar, ah, of çektirir ve de neşelendirirdi köylülerimi. Şimdilerde dile ve kavrama aykırı olarak 'Türk Sanat Müziği' dedikleri şeyler ne gezer o zaman "Ruşen Kam yönetiminde Acemaşırın Faslını dinleyeceksiniz" dendi mi tamam! Çekarabanı'faslı derlerdi bu

yayınlara. Onlarca bir anlamı yoktu. Gerçekte de yoktur ve arabasını çeken giderdi, iş buraya gelirse. Fasıl yapan *incesaz* ince ağırlı olarak nitelenirdi. O günlerde bir ikilik okumuştum da çok beğenilmişti. Sanırım Halit Tanyeli'nindi:

Ankara Radyosunda Nihavent Faslı

Bir gün daha geçti kardeşim, yaslı mı yaslı!

Bu "çek arabayı faslını Ruşen Kam'a da uyguladılar, "neden bu adam takımını taklavatını toplayıp da Çankırı'ya doğru çekip gitmez. İşi ne bunların orada. Cebe girecek laf söylesinler, kulağa girecek çalgı çalsınlar..." derlerdi. Gerçekten de köylüye bir şey söylediği yok ya..

Bir yandan da, ilk kitabım dolayısıyla girdiğim delikten yeni çıkmıştım. Komünistliğim mahpus damında mühürle onanmıştı. Çünkü, söylence biçiminde kalmaması için içeri atıyorlar, siz deyin, boyacı küpüne batırıp kırmızıya dönüştürüyorlar, ben deyim halkın gözüne kötü kişi olarak sokuyorlardı. Düzene sahip olanların çıkarı bunu gerektirdiği için, çark böyle dönüyordu o zaman da. Ama bu tür davranışların ve boyamaların köyden, köylüden kaynaklanmadığı bir gerçektir.

Derken, köyde bir 'haber' yayıldı: Geç vakit radyo kapandıktan sonra, gündüzden hazırladığım raporlarımı (yazıları) Rusya'ya okuyormuşum. Bunu toprağa gömülen antenle yapıyormuşum. Nasıl damdan dama gerdiğimiz anten başka yerlerden gelen sesleri alıyorsa, aşağıdaki toprak hattı da başka yerlere ses götürüyordu. Kökü Ankara'da olan bu söylenti öyle yayıldı ki çarktan yeni çıkmış Bursa bıçağı gibi Bucak Müdürü, Karakol'un onbaşı candarması köye akın ettiler. İçlerinde bir tanesinin adı Şaban'dı ama hepsi de vatani kurtarmaya gelmişlerdi. Hapishaneden beni kurtarmak için taa Ankara'lardan gelen avukat ozan Oktay Rıfat'ın şiirinde çok güzel anlattığı bir tip vardı o zaman hükümetin başında. O da vatani kurtarmaya çalışıyordu ama hem işleri, hem kavramları karıştırarak:

*Herif küpünü doldurmuş
Malum usulle bilirsin
Bir dostu var ki vallahi
Yanında sen çirkin kalırsın
Öylesine kurum, öylesine çalım
Sanki küçük dağları yaratmış
Ama bir parmak üstünün yanında
Kerata süklüm püklüm
Kurumuna bakarsan büyük vatanperver
Bir o bilir dünyada olanı biteni
İnanma güzelim inanma
Çiftlikleriyle karıştırıyor vatani*

Komünistliğim mahpus damına girerken başlamıştı ya, şimdi de geliyordu. Türkiye'de yıllardır sürüp giden "komünist imalatı" beni de içine almıştı. Damgalanmıştım. Zaten, önceleri sicilli denen komünistlere artık 'damgalı' deniyordu halk arasında. Daha bıyığı terlememiş adamlar, düşünmeye başlamışlarsa böylece men ediliyorlardı düşünmekten. Bize neydi, başımızda büyüklerimiz vardı, onlar ne düşünürlerse güzel düşünürlere, neyerlerse güzeleylerlerdi...

Çile Bülbulüm Çile

Köy öğretmenliği bizde zaten başlıbaşına bir çile. Ama ülkü uğruna çekilir bir çile. Acı yanları kadar tatlı yanları da vardır. Kasabalardaki öğretmenliğin de köy öğretmenliğinden pek kalır yeri yoktur. Çünkü koşullar değişik değildir. Hatta kasaba havasında daha kolay boğabilirler öğretmeni.

Ama, bu dile kolay. Öğretmenliğin köyde dün ve bugün hangi koşullar altında yapıldığını vurgulamak istiyorum. Öğretmenleri kıyıma uğratanlar, aslında yaraya tuz biber ekliyorlar. Her zaman olduğu gibi bugün de öğretmen kıyımı sürüyor.

Bizim insanımız, bizim öğretmenimiz, yeniden kıyılamayacak kadar kıyılmıştır. Ulus olarak kurtuluşumuz için en olmaz zorluklar içinde yine de çalışan öğretmen bulunca dünya-

yı zehir etmeye kalkışıyorlar. Anlaşıyor ki kimsenin bu ulusun kurtuluşu için çalışmasını istemiyorlar. Gidişata bakıncabaşka türlü düşünmenin olanağı kalmıyor.

Serdari'nin dediği gibi, "*Omuzdan kesilmiş kolumuz bizim.*" Ama Nürgöz'de iki öğretim yılı ve Çardak'ta bir öğretim yılı çalışıp 14 Mayıs seçimi arefesinde mahpus damından çıktuktan sonra Eğitim Bakanlığının, yeni iktidara nasıl görüneceğini bilemeyen hacıyatmaz tipli yüksek memurları beni yeni Cumhurbaşkanı'nın doğum yeri olan Bursa'ya atadılar. Hem de yıldırım telgrafıyla. Erekleri yine, her zaman olduğu gibi kendi lehlerine puan toplamaktı. Değilse ellerinden gelse Mahmut Makal'ı bir kaşık suda boğmak isterler. Bu davranışlarının nedeni yeni Cumhurbaşkanı'nın ve yeni iktidar ileri gelenlerinin beni seçimden önce tutmuş olmalarıydı.

Yıllar boyunca Eğitim Bakanlığının başıma ördüğü çoraplar sayılmayacak kadar çok. Yada kırdığı cevizler kırkı geçmiştir benim üzerimde. Onların tuttuğu kişiyi tutar görünmek onlar için çok yarar sağlardı. Hizmetleri kendilerineydi yani. Ne ülkeye, ne ulusa, ne de bana bir şey kazandırmayı düşünmüyorlardı; bu atama işlemini yaparken.

Onların yıldırım telgraflarına karşı bir dilekçe yazdım ben de. Yetmişiki lira bir mecit aylığımı da kaynatmışlardı tutuklamakla. Onlar gibi yıldırım teli çekemezdim o yüzden. Yazdığım bu dilekçede, bu zamansız atamayla sanırım bana iyilik edilmek istendiğini, bu düşüncemde yanılmıyorsam ve bana gerçekten iyilik edilmek isteniyorsa, kendi köyüme atanmamı istedim. Bunu yaptılar ve 1950 yılının Ekim ayında Demirciköy'de çalışmaya başladım.

Üç yıl çalıştım kendi köyümde. Yaşantımı boğazıma kadar tıkadılar yine. Daha birkaç ay önce "Köy Enstitüleri hiçbir şey yapmamış olsa bile bir Mahmut Makal yetiştirmekle çok şey yapmış sayılır" diyen Tefik İleri Milli Eğitim Bakanıydı ilk zamanlarda. Benim köydeki durumum taa onu ilgilendiriyordu. Bir bakarsınız, onun önerisiyle mahkemeye yazılmış ve oradan da arama emri çıkartılmış olarak bucak müdürü, karakol

kumandanı kel onbaşı, iki jandarma evin kapısında biterler. Bir değil iki değil, akıllarına estikçe. Ne var? Ev aranacak, ev! Ulan, dersiniz, daha dün erittiniz omuz zoruyla biriktirdiğimiz kitapları. *Bilirkişi* yaptığınız herifler seçip seçip aralarında bölüştüler kitaplarımı. *Budala*'nın bir cildi, *Hakikat*'ın bir cildi, *Toprak*'ın bir cildi de bu arada gitti. Oldu olacak hepsini alsaydınız bu kitapların. Şimdi de zaten artığını bozup dağıtmaya, kitap olmaktan çıkarmaya geliyorsunuz. Türkiye'de basılıp yayılan kitaplar bunlar. Mahkeme kararıyla yasak edileni de yok. Eee? "Eee'si meeesi yok, arayacağız" diyor adamlar. Arıyorlar da?.. Mektup, broşür, ne bulurlarsa götürüyorlar. Bunların hepsi belge. Bir keresinde *Londra'daki Vallentine Mitchel Yayınevi*'yle yaptığımız anlaşmaya sarıldılar sevinçle ve onu götürdüler. İngilizce, yani anlaşılmaz değil miydi, onların arayıp da bulumadıkları şeydi...

Bu aramalarda tüm köylü yığılıyordu evin çevresine. "Mahmut'u yarın asmaya götüreceklermiş, komünistlerle haberleşiyormuş, bir sürü belge yakalamışlar, biz ne bilirik, hükümet bilir olanı biteni," diye konuşup duruyorlardı. Gelenler hükümet adamıydı. Devleti temsil ediyorlardı. Oysa Mahmut onların, yani köyün çocuğuydu...

Kendi çocukları bir işe yaramazdı, gidip biraz okursa ancak komünistliğe ererdi akli. Şöyle okuyup da devlete-millete yararlı bir adam olmak o kadar kolay değildi. Böylesi adam, ancak dünyadan haberi olan şehirlerden ve de şehirlerin akıllı, devlete bağlı ailelerinden çıkardı.. Köylü okur muydu be, köylüden adam çıkar mıydı, çıkarsa işte böyle çıkardı?.. Evet, böyle düşünüp, böyle konuşuyorlardı.

O yüzdendir ki, evin ilk aranmasında, yani beni Çardak'tan mapısa getirirken bir koldan da bu evimizde arama yapıldığında, bucak müdürü Celâl bir söylev çekmişti köylülere. Burada yineliyorum. Tarladan çağrılan babama evi açtırıp da kitapları toplatırken, bir yandan da şöyle söylüyordu: "Şunlara bakın, şu kitaplara, benim evimde bunun tanesini değil bir yaprağını bile bulamazsınız. Elhamdülillâh biz de evlat yetiştiriyoruz, devlet sayesinde. Neden bizim ev böyle değil.

Çırayla arasanız bir yaprak kâğıt bulamazsınız efendim..."

Sonra da, kötü evlât yetiştirenin hali budur, diyerek, kitap dolu çuvalı yüklemişler gözü yaşlı babacığının sırtına, "götür bakalım, kim dedi sana komünist yetiştirmeni," diye söylenerek önce muhtarın odasına, oradan kasabaya yürütüyorlardı. Tutuklamak üzere usulen mahkemeye götürdüklerinde gördüğüm kitaplarım, böyle getirilmişti Demirciköy'den?..

Arama-tarama yetmiyordu. Bir yandan da karakol onbaşısının kontrolü vardı. Karakola her uğrayan köylüden sözlü, gereğinde yazılı rapor istiyordu. İfadesini alıyordu adamların. "Makal kimlerle temas ediyor, neler söylüyor, anlat," diyordu adam. Bu ne biçim düzendi, bu ne biçim ülkeydi ki, soluk almayı yasak ediyorlardı. Soluk alışımız ve kalbimizin çarpıntısı, İçişleri Bakanlığıken "Solcuların nefes alınışını bile izletiyorum" diyen *Faruk Sükan* daha kasaba doktoruyken izleniyordu, saptanıyordu böylece. Demek fırsat vermeden, ağaçların ayakta öldüğü gibi, köyde fakat ayakta boğacaklardı adamı. Yani, adam sadece Ankara'da, İstanbul'da izlettirilmez. Devletimizin kolu uzundur. Her zaman uzun olmuştur ve yine her zaman uzun olacaktır, bu gidişle...

Kendi köyüm Demirci'de üç yıl böyle çalıştım. Yukarıda kısaca sözünü ettiğim, manevi işkenceleri dille anlatılamayan, yurdunu, ulusunu düşünmenin kişiyi ne hallere düşürebileceğinin bizde tipik örneği olan bu tutumun bir başka kolu daha vardır. Bu da Eğitim Bakanlığından gelen koluydu. Bakarsınız bir kaymakam gelir, ilçenin kaymakamıdır. Hoş geldi sefalar getirdi. Ama onun niyeti başka. Dersliklere bakar, oturur konuşur sizinle. Çalışmalarınızı kutlar. O gün arkadaşlarınızdan birisi yoklama defterini doldurmamıştır. Nedenini sorar. O da "öğleden sonra yaparım. Sabahtan yaparsam kaçanlar oluyor" der. Gider bizimki. On gün sonra bir ihtar, ardından bir kınama cezası. İtiraz edilemeyecek ve de sicile geçecek şekilde. Oysa, öğretim yılı başında, klasik eserleri okumamızı salık veren kaymakamdı bu. Okulun her şeyi tıklar tıklar işlerken, çocuk devamı tamken, geceyi gündüze katarak çalışılırken,

ezmenin yolları açık, özgürlüğün yollar tıkalıydı... Neymiş, "Mahmut Makal yoklamayı vaktinde yapmadığından..." Öyle değil oysa... Arkadaşlar da parmak ısırırlar.

Yıllarca sonra, bir gün Türk Dil Kurumu'nda Emin Özdemir'in odasında oturuyordum. Çeşitli yurt sorunları üstüne konuşuyoruz. Odada beş altı kişi var. Kapıdan bu kaymakam girdi: Bu eski Kayseri Valisini de merkeze almışlardı. O günlerde emekli olmuş muydu bilmiyorum. O beni tanıyamazdı. Arkadaşlara dedim ki: Bir de İsmet Paşa'nın vali müsveddisine soralım bakalım." Bundan alındı. Sonra ona, yoklama yapıldığı halde kınama cezası verip candarmayla ulaştırdığını, o günlerin havasını özetledim. "Kaldı ki, biz iki arkadaş yoklamayı yapmıştık, üçüncü arkadaş da çocuklardan kaytaranlar olabileceği için yoklamayı öğleleri yaptığını söylemişti. Buna göre, kasıtlı ve yalan yere ceza verdiniz. İçten olsaydınız, birgün yoklamanın yapılmamış olması yine de kınama cezasını gerektirmezdi. Şimdi burada hep sureti haktan görünürsünüz, bilirim. Siyasal Bilgiler'de en ateşli ve de devrimci öğrenci geçinenlerden çoğunu, kaymakam vekili olarak gittikleri ilçelerde ağaların kolunda görmüşümdür. Bizleri de tanınamazlıktan gelmişlerdir. Sonra da polisliğe geçip namuslu aydınların kuyularını kazmışlardır." Birkaç ad da saydım. "Bu günlerde ölür bu adam" dedi, Emin, o gidince. Gerçekten de birkaç gün sonra gazetelerlerden birinde ölüm ilanı vardı...

"Notlarımı bakmam gerek, doğrusu neydi işin..." diyerek gitmişti?...

Kaymakam gider, ardından *İlköğretim Müfettişi İhsan Kazandioğlu* gelir. Bir sürü kem küm. Pencere önü tozları vesaire. Alışılmış kırtasiyeciliğin devamı. Adam kendini yenemez, doldurulmuştur çünkü. "Bana bak arkadaş, senin kitapların İsrail'de falan basılabilir ama bugüne bugün astımsın" der, utanmadan, arlanmadan, arkadaşların yanında. Biz neler savuşturmuş, nelere katlanmışız o yaşta bile, onu da savuştururuz. Arkasından zayıf raporlar mı dersiniz, karakoldan gelen jandarmalar eliyle tebliğ edilen cezalar mı dersiniz... Oysa, bu yersiz cezaların tebliğinin bile normal yolu vardır. Olmaz ama.

Ezmek, sonuna dek, köylünün önünde de, arkadaşlarının önünde de, ezmek, ezmek, ezmek...

Onu da savuşturursunuz, ardından *Milli Eğitim Müdürü Muhittin Korkut Efendi* gelir aksak bacağıyla. Devlete ait kamyon binmiş, *Nenezi Dağı'nı* dolanarak çıkıp gelmiş bizim köye. Usulen beş dakika görüşmüş sizinle, dersliğe girmiş, derken, "Çocukları çıkar seninle görüşeceklerim var" demiştir.

"Buyrun" demişsiniz.

"Senin yazdığın kitaplar sağda solda tercüme ediliyor. Buna engel olmak gerekir. Ankara'dan emir aldım, senden imzalı bir kâğıt alacağım. "Kitaplarımın Rusçaya tercümesine taraftar değilim" diye yazacaksın, bana vereceksin..."

"Ben bunu sana yazabilirim. Ama akla mantığa ne diyeceksin. Bunun uluslararası yolları vardır. Ayrıca dediğin dile ve ona benzer dillere çoktan çevirdiler kitaplarımdan ikisini."

Kitapların, düşüncelerin sınır tanımadığını, yazarlara, düşünenlere faşist hükümetler pasaport vermese bile düşüncelerin ve kitapların onlardan izin ve pasaport almaya gereksinimleri olmadığını... anlatamazsınız adamlara...

Fakat sonunda, Rusya'dan Ziraat Bankası yoluyla gelen telif ücretimi baskı yaparak aldırmadılar ve para geri gitti. Bu baskı İstanbul'daki yayınevlerinin sahibi aydınlar da kullanılarak yapılıyor, bu paranın alınması hayatımızın sonu olacakmış, Sabahattin Ali biçimi öldürülecekmişiz gibi mektuplar yazdırılıyordu İstanbul'dan köye... Ellerim kelepçeli, Ziraat Bankası'na götürülüyorum ve telif hakkını alamayacağıma ilişkin bir şeyler yazıp parayı geri yolluyorum.

Ekim 1953'de Ankara'daki *Gazi Eğitim Enstitüsü*'ne girdim. Köyüme yerleşme isteğimi kursağımda bıraktılar. Soluk almak, kel onbaşidan, kör kaymakamdan, deli müfettişten total milli eğitim müdüründen, iktidar maşası validen, bana karşı kullanılan benim kardeşlerim jandarmalardan... köyün yalnızlığında bana sallanan bıçaklardan kurtulmuş muydum okumaya gidince?..

Zaman gösterecekti. Durun bakalım ne gösterecekti ayineyi devran...

ANKARA

Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nde, Anadolunun şurasında burasında kafası ütülenmiş birçok öğrenciyle ve aslında ütülenmek için bile kafaları olmayan bazı öğretmenlerle zaman zaman takışmalarımız bir yana, iki yıl gerçekten soluk aldım. Takışmalar da, Şükrü Selçikoğlu başta olmak üzere, Feriha Baymur, Mitat Enç gibi bazı öğretmenlerin, dersleri Köy Enstitülerine karşıtlıklarını söylevledikleri alan yapmalarından kaynaklanıyordu. 20 kişilik sınıfın 18'i köy enstitülüydü çünkü...

Bir de Okul Müdürü Vedide Baha Pars'ın dersi terkettiğini anımsarım. Çünkü, eski ezanı övmüş, öğretmenin köylüye, halka uyması gerektiğini söylemişti. Biz de: "öğretmen uymaz, öğretmene uyulur, eğitim ve gelişme öyle olur!" demiştik...

Sonra öğrenci dostlar. Çoğu "Milliyetçiler Derneği"ne kayıtlıydı. Bunlardan Sadık arkadaş örneğin, koridordaki dolaplardan dört tanesini elinde tutuyordu. Oysa, elbisesini, kitaplarını koyacak dolap bulamayan arkadaşlar vardı. "Sen kayıtlı milliyetçisin, bir dolap sana yeter; ötekileri de arkadaşlara ver de gerçek milliyetçilik, eşitlik olsun" dediğimizde, "ne ilgisi var milliyetçilikle dolabın!?" dedi. Arkadaşların çoğu Sadık havasındaydı...

Efendim, yazdık ya köyden bazı notlar; bunlar toplandı ya bir kitapta. İşte beni de görüp tanıyınca herkes o eski sakızları çiğnemeye başladı. Neden yalan yazmışım, neden köyü olduğundan kötü göstermişim. Türk köylüsünün hem ruhu

zenginmiş hem konuksevermiş... Miş de miş. Miş-Miş Dondurması mısınız be mübarekler, hee? Dondunuz mu, dondu mu kafalarınız?

Diyordum ki bunlara:

"Siz düşünmüyorsunuz, siz geldiğiniz yere inanacak yerde, onu bırakıp politika esnafının ve de onlara uşaklık eden sözüm yabana yazarların, aydın taslaklarının yavelerine inanıyorsunuz. Bırakın da onlar sizden ders alsınlar. Üstelik okumuyorsunuz. Dünyadan haberiniz yok. Buyrun lâfını ettiğiniz köye götürüyüm sizi. Otobüsü de benden. Ankara'dan gitmesi üç saat sürer. Bir pazar sabahı gider akşama geri döneriz. Evet beyler, Halep oradaysa arşın buradadır. Buyrun?.."

Tıssss...

İnsan hiç değilse hava almak, yeni yerler görmek için böyle bir geziyi ister değil mi? Nerde, Oktay Rıfat'ın "Mehmet Bey" şiirine konu olan hükümet başkanı, kendi yaptıklarını neden görmediğime ilişkin haber yollayacak, üstünde durmayınca da kiralık kalem Burhan Asaf ya da Peyami Safa, gazetenin adını imza yaparak Zafer'de üstüste başyazılar yazıp saldıracaklardı bana. Kitaplarımın yabancı dillerde basılmasına çatacak, kapak resimlerini de basarak, asil Türk köylüsünün o canım üç özelliğini içermeyen bu kitapların bizi dünyada da rezil etmekte olduğunu işleyip duracaktı.

Bu yabancı dile çevrilmenin de güldürüye kaçan öyküleri vardır. Onlardan da birini anlatayım söz açılmışken:

Yıl 1961. Londra'nın Türk yemekleri yapan bir lokantasında Vallentin Mitchell Yayınevi'nin sahiplerinden David Kessler'le birlikteyim. Yanımızda bizim büyükelçilikten Münici Giz, Londra Üniversitesinden de Prof. Bertrand Lewis var. Atatürk hakkında önemli bir kitap yazmıştır Lewis. "Bizim Köy" ile "Hayal ve Gerçek" adlı kitaplarımı bir cilt haline getirerek "Anadolu'da Bir Köy" adıyla çıkaran yayınevinin sahibi şunları söyledi bir ara: "Bir gün sizin sefaretten iki kişi geldi. Kitabı kaç tane bastığımızı sordular. Beş bin basmıştık, söyledim. Hepsini satın alıyoruz, dediler. Sevindim. Neden sevindiğimi sordular.

Yeniden basabileceğim için seviniyorum, dedim. Yok, hayır, biz yeniden basmamanız koşuluyla alıyoruz, dediler. O zaman, satmıyorum, dedim ve kös kös gittiler..." Kitap, ben Ankara'da öğrenciyken çıkmıştı Londra'da. Aşağıdaki yazılar da o sıralarda yayınlanmıştı Zafer'de...

İşin temelinde yatansa, 1950'deki iktidar değişikliğinden sonra başlayan çağdışı anlayışın gittikçe koyulaşması, demokratik davranışların tümünü sindirmeye çalışmasıdır. Bu arada; Burhan Asaf Belge ya da Peyami Safa tarafından yazıldıkları sanılan iki başyazı, beni hedef alarak, kitaplarımın İngiltere'de basılması dolayısıyla iktidar gazetesinde yayınlanmıştı:

Memleketin Bir Numaralı Davası

"Memleketin bir numaralı dâvası, hiç şüphe yok ki gerçek devrimcilik, sendikacılık, yeni sanat, ileri fikir hareketlerinin yanında bunları kendine maske olarak kullanan solcu ajanlarla mücadeledir. Çünkü hem iç, hem de dış politikamızı, manevi inançlarımız ve milli ahlakımızı, genç nesillerin terbiyesini, bütün milli değerlerimizi aynı zamanda alâkadar eden başka hiçbir meselemiz yoktur. Günlük gazetelere dergilere, üniversitelere, sendika ve fabrikalara ve daha birçok teşekküllere sokulmaya çalışan bozguncu ve yıkıcı bir propaganda, Anadolu röportajları halinde, güya edebiyat toplantıları halinde, çeşitli, şiir, hikaye ve makaleler halinde, dedikodu, gizli fısıltı, sistemli ve devamlı telkinler halinde memleketteki büyük kalkınma hareketini, birçok bölgemizin ve köylerimizin kavuştuğu refahı, sayısız doğrulma hamlelerini hiçe sayar; Anadolu'yu baştanbaşa bir köstebek yuvası, bütün köylüyü ve işçiyi açlıktan nefesi kokan sefil bir kitle, bütün memleketi sahipsiz, bakımsız, kendi haline bırakılmış bir ülke halinde gösterir. Bir kısım ressamkarikatüristler, genç şair ve hikâyeciler "Sosyal gerçekçilik" adı verilen Moskova direktifine uygun bir nazariye istikametinde eser yapmaya teşvik edilirler.

Yıkıcı propaganda, manevi ve milli inançları da kökün-

den biçip her türlü mukavemeti silip süpürmek için, irtica ayaklanıyor bahanesiyle, din, ahlâk, aile ve milliyet duyguları aleyhine bir umumi telkin faaliyetine girişmiştir. Gazetelerin, mecmuaların, memleketin şurasında burasında yazılanlara, söylenenlere, yapılanlara dikkat etmeyenler , tek elden idare edilen bu yeraltı faaliyetinin zerre kadar farkına varamazlar. Esasen solcu ajanların en çok dikkat ettikleri nokta da, faaliyetlerini maskelemek ve en uyanık insanlardan da gizlemektir.

Bu yıkıcı propagandanın yazık ki Türk matbuatında sayısız makalelerle göklere çıkarılan kitaplarından biri, içine bütün Anadolumuzu bir sefalet bataklığı halinde gösteren fotoğraflar da ilave edilerek İngilizceye tercüme ettirilmiştir. Atatürk ve demokrasi inkılâplarından beri, sanki Türkiye'de memleketin kalkınması için en küçük bir hamle yapılmamış, istisnasız bütün vilayetler, kasabalar, köyler insaniyetin yüzünü kızartan bir sefalet içinde bırakılmış gibi, solcu propaganda Türkiye'yi yabancılara karşı da rezil etmek için var kuvvetiyle çalışmaktadır.

Bütün bu yıkıcı, bozguncu harekete karşı memleket matbuatının ve bir kısım münevverlerin gösterdikleri ahlâksızlık endişe vericidir. Bazı gazetelerde sadece ahlâksızlık şeklinde beliren bu hal, bazılarında kızıl solculuğu teşvik şeklinde kendini göstermektedir. Bu, milli duygularından ve memleketle bağlılıklarından zerre kadar şüphemiz olmayan matbuatımız için kötü niyet değil, sadece gaflet hadisesidir.

Türk gazetelerini, Türk gençliğini, münevverlerimizi ve mesul makamlarımızı uyandırmak için Peyami Şâfa'nın tek başına giriştiği mücadeleyi destekleyeceğiz. Arkadaşımızın yalnız kalmasına gönlümüz asla razı olamaz. Esasen büyük bir münvver efkârın ve hükümetin de kendisiyle beraber olduğuna eminiz. Bu beraberliğin daha müspet belirtilerine şahit olacağımız günlerden uzak değiliz.

(31. 5. 1955 - Zafer)

Köy Davası ve Memleket Realitesi

Cumhuriyetin inkılâbından evvel Türk köylüsü, devletin en büyük temsilcisi olarak, âşar memuru ile jandarmadan başka kimsenin yüzünü görmezdi. İsimleri tarihe geçen icraatçı birkaç valinin bazı köylere uğradıkları, fakat köylü ile hasbîhal etmeden, faytonları içinde köye bir göz atıp geçtikleri vâkidi.

Cumhuriyet inkılâbından sonradır ki devlet köyle daha sıkı temasa ve köylü ile daha samimi hasbîhale başladı. Yalnız valilerin değil hükümet erkanının da memleketin içinde sık sık dolaşmaları ve halkın dertlerini kendi ağzından dinlemeleri keyfiyeti bir inkılâp hadisesidir.

Türk köylüsünün kendisini idare edecek insanları dürüst bir seçim mekanizması içinde kendi rey ve iradesiyle iktidara getirmesi ise 1950'den itibaren mümkün olabilmektedir. Bugün Türk topraklarında mutlak ekseriyeti elinde tutan köylünün tam bir serbestliğe verdiği reyler, memleketin kaderini idare eden TBB Meclisi ve hükümetinin teşekkülünde birinci âmil olmuştur. Bugün, kelimenin sosyal ve matematik her manasıyla, köylü efendimizdir.

Türk tarihinde ilk defa olarak hükümetin başında bu toprağın ve köylünün bütün ihtiyaçlarını onunla beraber yaşamış, bütün dertlerini onunla beraber görmüş bir çiftçi vardır. Menderes hükümeti iktidara geldiği günden beri köy dâvasını en geniş ölçüsüyle ele alarak işe başlamıştır.

Bu dava köylere sadece yol, su, ışık ve okul kazandırmaktan ibaret değildir. Hattâ bu dâva köylüye sadece muhtaç olduğu modern istihsal vasıtasını ve muhtaç olduğu krediyi vermekten de ibaret değildir. Hükümet memleketin bütün ihtiyaçlarının tablosunu karşısına almış, köylerin bölgelerle, bölgelerin memleket bütünü ile irtibat ve alâkalarını hesaplamış, toplu bir ihtiyaç şuurunun gerektirdiği şekilde yurdun her bucağına şâmil bir kalkınma plânının tatbikine başlamıştır. Açılan ve açılacak barajlar ve elektrik santralleri, kurulan ve kurulacak fabrikalar, yapılan ve yapılacak limanlar ve daha

birçok tesisler, Menderes hükümetinin köy ve memleket dâvasını bazı köylerde yol yapmak ve okul açmaktan ibaret görmediğini, bütün köylerimizi ve memleketi kalkındıracak daha geniş ve şümüllü bir inşa ve imar hareketine giriştiğini gösterir.

Birçok köylerimiz daha şimdiden bu hareketin feyizli neticelerine kavuşmakla bahtiyardırlar ve bu bahtiyarlığı hükümet erkanının geçtiği yerlerde kendilerine has sevinç tezahürleriyle, izhar etmektedirler.

Henüz refaha kavuşmamış köylerimiz pek çoktur. Fakat bütün bir imparatorluk asırlarında, hatta cumhuriyetin ilk yıllarında devlet bakımından ve alâkasından mahrum kalmış kırk bin köyün beş yıl içinde cennete dönmesi beklenemezdi. Süratle gelişen teknik ve imar hamlelerinin Türkiye'de rahata kavuşmayan hiçbir köy bırakmayacağı devirler yaklaşmaktadır.

Acaba neden sosyal gerçekçilik davasında olan sözde münevverlerden, ressamlardan, şair ve hikayecilerden bazıları, bu müsbet hamleleri görmezlikten gelirler de memleketi baştan başa ihmal ve kara sefalet içinde gösterirler? Gittiçe dolan bir bardağın hep boş tarafını görüp memleketi simsiyah bir kötümserlik havası içinde göstermek istemelerindeki maksatları nedir?

Eğer bu maksat yabancı bir ideolojinin yararına çalışmak değilse memleketin yararına çalışmak hiç değildir. Çünkü realitenin ifadesi olan bir yazı ve resim, menfiye olduğu kadar müsbete de yer verir. Yalnız menfiyi gören ve müsbeti görmemezlikten gelen bir ifade, sosyal gerçekçilik değil, düpedüz sosyal yalancılık, sosyal dolandırıcılık, sosyal bozgunculuktur. (1. 6. 1955 - Zafer)

Cingöz Recai

Kanına girmeyelim, yukardaki iki yazıyı belki de Peyami Safa yazmamıştır. Çünkü, yazar Peyami 'yi savunmaktadır. Biçem de Burhan Belge'nin biçemidir. Al onu vur ötekine. O günlerde, avukat *Faik Muzaffer Amaç*, *Hürriyet Gazetesi*'nin

önünden geçerken *Peyami*'nin suratına tükürmüştü. Neden yaptın, diye sorduğumda, *Mc Carthy*'nin Türkiye temsilcisi olduğundan, demişti. Amaç biraz haklı sanırım:

Özellikle 1955-56 yıllarında benimle de epeyce uğraştı *Peyami*:

Birgün, Ankara'da vilayetin önündeki *Havuzlu Kahve*'ye girdik birkaç kişi. Yıl 1955 ve öğrenciyim Ankara'da. Köyden gelmiş ilkokul arkadaşlarıma rasladım. Ahmet, İsmail, Hacı. Bir kahve içelim dedik. Şimdi yerinde yeller esen kahvenin yöneticisi, önce sırayla iki garsonunu yolladı; sonra kendi geldi. Köylü kılığıyla burada oturulmaz, çıkın dedi. Biraz da zorlanarak çıktık. Bunun öyküsünü bir dergide yazdım. O zamanlar "*Milliyet*" te yazan *Peyami*, *Objektifi*'ni hemen bana çevirdi. 25 Temmuz 1955'de yazdığı şu; "Kendi köyüne ait bir küçük kitabıyla tanınan yazarcağız, bir solcu dergide hikaye ediyor. Yanında pis bir köylü ile Ankara'nın temiz bir pastanesine gidip oturmuş. Evvela garsonun, sonra patronun ihtarına üzerine kalkıp gitmeğe mecbur olmuşlar. Yazar köpürüyor. Köycü yazar, zavallı köylüyü kandırıp oraya götürmüş. Tabii, oradan çıkarılacaklarını bilerek. Çıkarıldıktan sonra da köylüye söylediklerini tahmin etmek zor değil: "Bak, seni adam yerine koymuyorlar. Seni aralarından kovuyorlar. Merak etme, günün birinde bunlardan intikamını alacaksın. Alacağız"

Mc Carthy kafasını ne güzel sergiliyor yazı. Gidilenin sıradan bir kahve olduğunu benden iyi bilir namı diğer *Server Bedi*. Ama pastane yapmış. Köylüyü kandırıp götürmüşüm sonra. Sayıyı da tek'e indiriyor: Öyküde adlarıyla sanlarıyla üç kişi var. Çıktıktan sonra söylediklerimin ne olduğunu da kolayca tahmin ediyor. Sonunda da "*Mahutların* devrimciliğine ve Atatürkçüğüne inananlar olursa, ahmaklıklarına doymasınlar." diyor. Ben de diyorum ki, Atatürkçülüğü gerçekçiliğin dışında gören, kendini devrimci bizi devrim karşıtı sayan ve bu kafayla 1950'ye kadar CHP'ye, 1950 sonrası DP'ye yağ çeken *Peyami*'nin adamlığına inanlar, ahmaklıklarına doymasınlar...

Ama, bitmedi daha: Şu da 26 Ekim 1956 tarihli yazısın-

dan:

"Budapeşte Radyosunun spikeri Türk şair ve nesircilerinden parçalar okumuştı. Davaları malum: Köylü ve işçinin sefaletini mübalağa eden, açlık ve yoksulluk propagandasıyla isyan duygularını kabartmak, ihtilal potansiyelini artırmak ve kanlı bir iç savaş yoluyla iktidarı kapmak. *Mahmut Makal, Oktay Rıfat, Orhan Veli*'nin yazılarından alınan ve okunan parçalarda açlık, sefalet, hastalık Türkiye'de çalışan sınıfları kırıp geçiriyor. Anadolu'yu yer yer kalkındıran, sağlığa ve refaha kavuşturan hareketlerden hiç bahis yok. Bunlar, niçin tekzip ve ilan etmiyorlar ki, Anadolu'nun birçok bölgelerini elektriğe, suya, modern yollara ve fabrikalara kavuşturan bir kalkınma hamlesinin bütün hızıyla devam ettiğini... Geçenlerde Türk gazete sahipleri kendi arzularıyla Anadolu'daki kalkınma hareketini görmek için heyet halinde gezdiler, gördüler, döndüler, hepsi de hayrandı..."

O yüzdendir herhalde, Peyami'nin oğlu, yedek subay öğretmenken bir köyde refah içinde öldü (!)...

Peyami deyip de rahmetli *Doğan Nadi*'yi anmamak olmaz. Ne diyordu "Bir Dakika"sında: "Bir küçük gazete: *Vakit*. Bir küçük sütun: *Bakışlar*. Bir küçük muharrir: Peyami Safa.

Ha... Şu Peyami Safa. Hani Serbest Fırka'nın en hararetli taraftarı olmuştu. Ve Fırka iflas etti.

Ha... Şu Peyami Safa. Hani harpte Almanların en hararetli taraftarı olmuştu. Ve Almanlar harbi kaybetti.

Ha... Şu Peyami Safa. Hakkı Tarık Us'u meb'us seçtirmeğe çalışmıştı. Ve Hakkı Tarık boyuna *intihabatta* kaybet-ti.

Ha... Şu Peyami Safa. Hani şimdi Halk Partisinin ücretli propagandasını yapmakla meşgul.

Ve hüda bu partinin yardımcısı olsun! 3. 7. 1946".

Ve hüda bu partinin yardımcısı olamadı; 14 Mayıs 1950'de iktidardan düştü. O günden sonra Demokrat Parti'nin yağdanlığı olmak için soyunduğunu da yukarda gördünüz. Ve hüda bu partinin ortadan silinmesini de önleyemedi...

Yalnız Peyami mi idi yüzüne tükürülmesi gereken?

Yeşilkaya Savcısı

Bir İlhan Tarus vardı, öykücü. Ama onunla yetinmezdi. Demokrat Parti iktidarının yayın organı 'Zafer'e küçücük yazılar yazardı arada bir. Tek sütun üzerine dizilen bu yazıları arada bir görür, okurduk. Okurken de, Peyami gibi her döneme uyabilme yeteneğini ibretle izlerdik. Tam yağdanlıktı...

Bu yazılarından biri de "Köy Enstitüleri" adını taşıyor. Önce, Hasan Ali Yücel'in Cumhuriyet'te çıkan yazısından bir parça almış: "Vatanımızın neresinde Türk milletine zararlı, içten ve dıştan bir tahrik olursa, oraya koşacak öz evlatlarımız arasındakı dünkü köy enstitülerinin bugünkü yiğitlerini de hazır bulacaklardır. Beyni ve yüreği Atatürk inkılabının ışığı ile nurlanmış köylü çocukları, istikbalimizin büyük güvenidirler."

Yücel'in yazısıyla girdikten sonra şöyle bitiriyor:

"İçten ve dıştan bir tahrik olursa, oraya koşacak olan gençlik orduları arasında köy enstitüsü mezunlarını zikre layık bir kalabalık halinde bulamayacağız. Onlara dair olan görüşlerimizi daha ihtiyatlı şekilde ifade etmeyi, bu satırların naçiz yazarı lüzumlu sayıyor."

Demokrat Parti döneminde, yazarlara, ozanlara, topluma aydınlık getiren kurumlara karşı kampanya başlatıldığı, uygun yazarlar bularak bu kampanyada görevlendirildikleri... anlaşılıyor. İlerici yazar ve kurumlar kötülenirken, günün iktidarı da övülüyordu. Bu doğrultuda, beşinci sayfada yazdığı tek sütunluk yazılarıyla en hızlı yol alanlardan biri namı diğer Yeşilkaya Savcısı'ydı. *Yeşilkaya Savcısı* Tarus, bir yazısında, Peyami'yi de geride bırakarak şöyle yazdı: "Köy bakkallarında bile pipo tütünü satılmaktadır. Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlar bunları görmüyorlar mı?

Menderes'in kalkındırma hızını göremiyormuşuz. Sözü bizlereydi. Oysa, daha önceleri "Köyün gerçeklerini, bir işkembenin içini dışına çevirir gibi çok güzel veriyorlar. Tam sanat görevi yapıyorlar. Hikayeleri elbette doğruyu söylüyor, tanıyı

konduruyor. Görevi de tamamı tamamına yapıyorlar" diyen de Yeşilkaya Savcısıydı.. İlhan Tarus, Namı diğer Yeşilkaya Savcısı, bunu *Varlık dergisi*'nde yazıyordu. Hem de bana açık mektup olarak yazıyordu. İşkembenin içini dışına çevirme benzetmesini de *Fakir Baykurt*'a söylüyordu, Köy Enstitülü yazarlardan söz ederken. Fakir de bunu Varlık'ta bana yazdığı açık mektupta belirtti. Tarus'un benimle ilgili cümlesi aynen şöyle: "Bir işkembenin içini dışına çevirir gibi veriyor köyün gerçeklerini. Çok keskin yazıyor çok..."

Ama, daha *Menderes*'ten çimlenmeye başlamamıştı o zamanlar... Peyami'nin sözünü ettiği gazeteci kümeleriyle şeker fabrikalarının konukevlerinde kalıp iktidara övgü düzmesi daha sonradır yani...

Çomak

Yıl 1955. Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsünde öğrenciyim. Şiir geceleri, folklor geceleri düzenliyoruz okulun salonunda. Bu arada, yazılarını, yapıtlarını okuduğumuz sanatçılarla da tanışıyoruz. Bir şiir gecesini Ataç açmıştı. Hiç unutmam, "içinizde Akif'i bile ozan sayanlar var. Ataç ne desin size?" diye başlamıştı söze. Geç vakit, okulun arabasıyla Sıhhiye'deki evine birlikte giderken de coşmuş yabancı yazarlardan öykü aşırarak imza atan *Peyami*'yi ve *Şahap Sıtkı*'yı kastederek, yeni bir Karacaoğlan kesilip "Aşırmasyon öyküleri yazar telif telif diye" demişti. Doğan bu tanışma fırsatlarından birinde Şahap Sıtkı (İlter) ile de tanıştım. Çocuk Esirgeme Kurumunda çalıştığını söyledi ve benden, *Kurumun* dergisi "*Çocuk ve Yuva*" için bir yazı istedi. Köyde küçük çocukların bakımını anlatmamı diledi. Ama hemen istiyordu; dizgiye verilmek üzere olan sayıya koyacaktı. Çünkü bu sayı çocuk bakımına ayrılmıştı... Üç gün sonra çarşambaydı ve öğleden sonra okul tatildi. Bu süre içinde yazıyı da hazırlayabilirdim. Çarşamba günü öğleden sonra elimle getirecektim Anafartalar Caddesindeki Kuruma. Çarşamba geldi, yazı hazır, ama havada bir kar, bir fırtına. Gazi Orman Çifliğinin yanından Ankara Kalesi'nin yanına gideceğim? Ama

söz vermişim bir kere. Sarınıp sarmalanıp götürdüm. 6 saat harcadım yazıyı bırakıp gelmek için.

Yazı çıkmadı. Nedenini, Ataç'dan duyduğum Karacaoğlan uyarlaması dizeyi de anarak, ve Cevdet Kudret'in sergilediği, özellikle Şahap Sıtkı'nın aşırımlarını aslıyla karşılıklı verdiği örneklerden de söz eden bir yazı yazmam sanırdım. Öyle olmadığını anlamam için otuzüç yıl beklemem gerekiyor-muş:

1989 baharında Ankara'daki ABC Galerisinde resim koleksiyonunu sergilediği günlerde Şahap Sıtkı ile görüşme olanağı buldum. Ahmet Köklügillerin 'Şairler ve Yazarlar' sözlüğünde 1981'de öldü, denmesi hiçbir şeyi değıştirmedi. Toplananlarla söyleşirken, "*Tercüme Bürosunda*, gelen çevirileri ben teslim alır, elden geçirirdim," dedi. "Ataç '*İki Gelinin Hatıraları*'nı getirdi birgün. Baktım, 'benimle' diyeceği yerde 'benle' diyor. Ataç Türkçeyi bilmezdi."

Aslında Ataç'ın yazdığı doğru, ama burasını geçelim. Söz, döndü, dolaştı, otuzüç yıl önce istediği ve alıp yayınlamadığı yazıya geldi:

"Yazıyı ben istemiştim, doğru," dedi. "İçtendim ve yayınlayacaktım. Ama, padişah'tan büyük Allah var. Derginin 'ağa'sı Ahmet Muhip Dranas'tı. 'Mahmut Makal adı bu dergiye giremez' diye dayattı. O zaman sana anlatamazdım bunları..."

"Çocuk ve Yuva" ya Makal'ın çomağı sokulur muydu hiç? Oralara, yıllarca CHP'nin halkevlerinde, sonra da Menderes'in *Zafer* gazetesinde çalışanların ve de Demokrat Parti'den aday olup her seçimde hava alanların burnu sokulurdu...

Tamtakiro

Dokuzyüz ellibeş Haziran'ında Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdim. Ad çekme yoluyla Antalya İlköğretim Müfettişliğine atandım. Ağustos sonlarında gittim Antalya'ya. Dairede "özel eğitim işlerini tedvire memur" ettiler. O zamanın Antalya Milli Eğitim Müdürü Rıza Gürel'le yine de köy kent

dolaştık. Bu dolaşmalara ilişkin anılarımı *Kuru Sevdâ* kitabımda anlattım. Rıza Bey de yıllar geçtiği halde kızar o anılara. Ona çok koymuş anlaşılan. Çünkü katır sırtında Anamur sınırındaki köyleri gezerken bile hep köylünün konukseverliğinden dem vurur, köylerde yaşamının tadının başka olduğunu söyler dururdu. Bunu da, adı solcuya çıkmış beni eğitmek ya da hiza-ya getirmek için yapardı. İhsan Ataöv da DP İl Başkanı Antalya'da o tarihlerde. Bizim Rıza Beyle birlikte her akşam. Ya onun evinde, ya ötekinin evindeler...

Bir rezalet çıkarmaksızın asker oldum Antalya'dan, Kasım 1955 sonunda. Üç ay kadar bir görev yapmıştım Antalya'da.

Orada da gereksiz yere haftalık hapislikler alıp mahkemelere düştük ama, geçelim askerliği...

Dokuzyüz elliyedi Haziran'ında terhis oldum askerlik-ten. Ankara'ya ilköğretim müfettişi olarak atandım. Bakan Tefvik İleri, düşmez kalkmaz Tefvik İleri. Koyu DP.li Hasan Özbay Ankara Milli Eğitim Müdürü o zaman. Burnumu bürokrasinin içine içine sokmaya başlamıştım artık. Ama şöyle bir koklayınca, burnunun direği kırılıyordu insanın...

O günlerde çıkan yazılarımdan dolayı sıkıştırılmalarımı saymazsak, pek kıyıma girmiş sayılmazdım. Özbay'ın benimle ilgili gayretlerini ise, yardımcısı Nazif Evren'in 33 yıl sonra yayınlanan kitabında okuyacaktım...

Bakanlar beni zaman zaman çağırılmışlar, "Mahmut Bey; bu yazılardan kaçır lira alıyorsunuz, biz sizi tatmin edelim, bırakın 'Köylerde Eğitim İşleri Çıkamazda' gibi yazıları da, güzel edebi yazılar yazın" demişlerdir. Gerekli cevapları da almışlardır. Yazıların küpürleri masalarında hazır olurdu böyle zamanlarda. Bundan da şunu çıkarıyorum ki, Bakandan aşağısı kıpırdayamıyordu böyle konularda demek. Şimdi daha azıttılar, önüne gelen tahkikat açıyor, kuş uçurtmuyorlar basında.

Askerlik dönüşü 1957 Mayıs'ında Ankara bölgesine ilköğretim müfettişi atandığımda maaşım 200 lira idi. Cebeci'de, giriş katında küçük bir dairede oturuyordum. "İki oda bir hol"

diye niteliyorduk oturduğumuz yeri. Dört tahta sandalya, bir portatif masa, bir etajer ve iki yatak. Mutfakta da bir gaz ocağı, bir tencere ve dört tabak...

Altı ay sonra, kasım ortalarında bir gece, uykumun arasında belli belirsiz ayak sesleri duydum. Fare mi, kedi mi, neydi dolaşan. Başucumdaki ışık düğmesini çevirdim ki, karşımda burma bıyıklarının iki kanadı birer karış, kıvrıcık saçlı bir pehlivan! Öteki odada yatan babamı uyandırmamak için usuldan, "otur!" dedim 'pehlivan'a. Oturdu. Cebindekileri çıkar ortaya koy, dedim. İki tornavida çıkarıp koydu. Saat sabaha karşı üçbuçuktu.

"Nerden girdin?" dedim.

"Abi, üşüdüm, mutfağın penceresini de açık bulunca ısınmak için girdim. Askerdim, yeni terhis edildim de..."

Çay yaptım. İçtik. Ortalık da ışımaya başlamıştı.

"İşte bizim ev, üç-beş kitaptan başka bir şey yok" deyip uğurlarken, saat dörtbuçuk olmuştu. Raslantı mı yoksa onu mu izliyorlardı, iki bekçiyle karşılaştık dış kapıda. Son günlerde artan hırsızlığın nedenine indiklerini söyleyerek yakalayıp götürdüler.

"Bunu günlerdir arıyoruz" diyorlardı. Gerçekten, mahalle de hırsızlık artmıştı.

Saat 9'da bir polisle bir bekçi geldi. Beni karakola çağırıyorlardı. Gittim. Vardığımda, komiser karakoldaki görevlileri kutluyordu. Mahalleyi kurtardınız, diyordu onlara. Bana da, "Beyefendi, bravo yani. Çünkü böyle durumlarda ev sahibinin yapacağı tek şey, yorganı başına çekmektir. Cesaretinize bravo yani!.." diyordu. Ben şikayetçi değilim, dediğim halde, burma bıyıklı adamı da alıp keşif yapmaya geldiler. Mutfağın penceresinin enini-boyunu ölçerek sorular soruyorlar, tutanak düzenlemeye çalışıyorlardı.

Ölçen polis, yazana:

"Yaz, bir metre irtifaında" derken,

Yazan:

"İrtifaında mı yoksa ebadında mı?" diyordu.

Doğrusunu bulmak için onlar derste tuttıkları notları

karıştırırken, burma bıyıklı:

"İnsaf be ağabeyler, irtifaında olur mu hiç, tabii ki ebadında!" diyor da başka bir şey demiyordu. Tartışma dakikalarca sürdü. İkisinin de anlamını, ne olduğunu bilmediği halde, burma bıyıklı nedense ebad'ın yanında yer alıyordu. Ama hiç kimse, en'den, yükseklikten söz etmiyordu. Bloknottaki ders notlarını karıştıran polisin de Türkçe sözcüğe rastladığı yoktu herhalde. Ebad ne, irtifa neresi bir türlü çıkaramıyorlardı. 'Vazifeye müdahale' maddesine uydurup beni de götürmesinler, diye yardım da edemiyordum. Yalnız, 'senin dediğin doğru galiba' diyerek burma bıyıklıdan yana çıktım bir ara. Ötekiler de ona uydular da pencerenin enini boyunu ölçerek ebadını belirlediler...

Sonra mahkemeye yollamış olacaklar ki, günün birinde ifade için mahkemeye çağırıldım. Cezaevinden getirilmiş bıyıklı karşımda oturuyordu. Olayı kısaca anlattıktan sonra yargıca:

"Ben şikayetçi değildim, yine de değilim. Kendisine gereken yardımı yapmanızı dilerim." dedim.

Bıyıklı karşı çıktı yine. Onun dayanağı karşı çıkma idi:

"Yalan söylüyor, yalan söylüyor!" diyordu.

Yargıç beni ad olarak tanıyor olmalıydı ki:

"Evladım, senin lehinde konuşuyor, onu da anlamıyorsun, onu da tanımıyorsun?" dedi.

Ün Nakli

Böbrek, kalp gibi organların insandan insana aktarılmasıyla ilgili haberleri dinlerken, bir ün nakli için yaptığım girişim aklıma geldi:

Yıl 1957. Ankara'nın Cebeci semtindeki Harita Genel Müdürlüğünde askerim. Kışla Kumandanı olan albayın 'mülhak'ıyım... Sonraki yıllarda Ulaştırma Bakanı da olan Genel Müdürümüz-Kumandanımız beni çağırdı bir sabah. *Ulus* gazetesinde, o günlerde yayınlanmış olan '*Kuru Sevda*' adlı kitabımla ilgili bir yazıyı gösterdi ve okuyup okumadığımı sordu. Yazıyı, Yurdakul Mehteroğlu adıyla namı diğer Sunullah Arısoy yazmıştı. Görmediğimi, okumadığımı söyleyince de

gazeteyi vermek istedi. "İlginize teşekkür ederim, ben birazdan bulur okurum" deyip ayrıldım.

Mehteroğlu, yazısında, ne benim üstünde durduğum konulardan, ne anlatımımın, ne dilimden, ne tutumumdan söz ediyordu. Yazısının özü şuydu: "Bu şöhret Makal'a bedavaya geldi..." Yani, yazısı şöhret üstüneydi ve benim şöhretim de bedeli ödenmeden bedavaya alınmıştı... Ola ki Mehteroğlu köylerde öğretmenlik yaparken, hapishanede gün sayarken ya da iktidarlarla pençeleşirken ben Ankara'da süslü bir masada oturmuşum, bir kamu kuruluşunda... İyi ki, beni hırsız yapıp da, çaldı bu şöhreti, demiyordu. İnsaf ediyor, bedava aldığımı söylüyordu hiç değilse...

Ankara o yıllarda küçük. İnsanlar birbirine sık raslar. O günlerde Mehteroğlu'na rasladım. Kore'de savaşan Türk askerleri için muhteşem bir destan yazan ve bunu "Muhteşem Kavga" adıyla yayınlayan bu arkadaşşıma dedim ki:

"Biliyorsun, ben köyümle ilgili ufak tefek yazılar yazan basit bir insanım. Yazarım, demeye dilim varmıyor. Şöhretimin bedava geldiğini yüzüme vurmasaydın da ben böyle olduğumu biliyordum. Kore gibi uzak bir yerde yapılmış muhteşem kavgalarla uğraşmam olanaksız. Gücüm yetmez, dünya görüşüm erişmez. Ama, şöhret senin omzuna konacağı yerde benim omzuma konmuşsa, beni suçlama, suç bende değil. Davetsiz gelip kondu omzuma. İnan ki *ün kuşu'nun* gelip omzumda ağırlık yapmasını istemezdim. Mümkün olursa, yani çaresini bulabilirsen, emin ol karşılık istemeden, yani bedavaya senin omzuna nakletmek isterim?"

Demokrat Partili Bakanların gözdesi olarak bir kamu kuruluşuna yerleşen, onlar düşünce CHP Bakanlarıyla seçim gezilerine çıkıp Tarih Kurumu Basımevi'ne kapağı atan arkadaşım, 'hizmet'lerinin hiçbirini bedava yapmamıştı herhalde... Yüzüme aval aval bakarken, belki de şöhretin parayla alınıp satılan bir şey olup olmadığını düşünüyordu. Ne var ki, alınıp satılamadığı bir yana, nakli de mümkün değildi...

İvriz'li Candoğan'ın Mektubu

"Biz, 1958-1959 öğretim yılı Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde okurken siz bir gün okula geldiniz. Bana "ne dersiniz var?" diye sordunuz. Ben de "Türkçe dersimiz var, Dr. Şükrü Elçin" dedim. Öğretmenden izin alırsanız derse girmek istediğinizi söylediniz.

Ben gittim, sizin ders dinlemek istediğinizi öğretmene anlattım. Öğretmen, sizin ders dinlemenize izin verdi. Siz bizimle birlikte iki saat kadar ders dinledikten sonra çıkıp gittiniz. Siz gittektan sonra öğretmen, sizin hakkınızda; yazdığınız kitapla Türkiye'yi kötü tanıttığınız şeklinde konuşmaya başladı. Ben de kendisine:

"Öğretmenim, Makal'ın ders dinlemesine siz izin verdiniz. Kendisi buradayken neden bunları konuşmadınız? Bunların hiçbirisi yalan değil. Ben Karaman'ın en büyük köyündenim, bugün bile bu olaylar yaşanmaktadır. Şubat tatilinde sizi köyüme davet ediyorum. Bunları birlikte görelim," dedim.

Öğretmen benim bu şekilde kendisine cevap vereceğimi beklemediği için düşüncelerini başka şekilde anlatmaya çalışınca, ben kızdım, masaya bir yumruk atarak:

"Siz yalan söylüyorsunuz," dedim.

Öğretmen iyice perişan olmuştu. Arkamda oturan arkadaşlardan Necati Kalaycıoğlu ceketimden asılarak:

"Otur lan yerine. İkmale kaldın, daha ileri gitme," dedi.

Bunun üzerine öğretmenin yüzü ve davranışları anlaşılmasız bir duruma girdi. Dersten çıktı gitti.

Dersten sonra arkadaşlar beni özür dilemeye ikna ettiler. Ben de öğretmenin arkasından giderek:

"Öğretmenim, bu derste gereksiz yere tartıştık, ben bundan dolayı sizden özür diliyorum," dedim.

Öğretmen: "Önemli değil, gereksiz bir tartışma oldu," dedi, çekti gitti.

1959 sene sonunda ek dersleri Türkçe olan Müzik, Beden Eğitimi ve öteki bölümlerden bir tek ben Türkçe'den bütünlemeye kaldım. Bir yaz çalıştıktan sonra Eylül ayında bü-

tünleme sınavına geldim. Türkçe komisyonunda kendisi yoktu. Vasfi Mahir Kocatürk, Mustafa Nihat Özön ve Kaya Bilgegil sınavı yaptılar. Benim hırslı konuşmalarım karşısında V. Mahir Kocatürk:

"Bu kadar yanlışlık hepimizde oluyor, bunları büyüt-meyesin. Bak senin için bir araya geldik, güzel bir gün geçirdik," şeklinde konuştu.

Şimdi bu adamların nerede olduğunu biliyorsun?

Yine görüşmek umuduyla sevgiler, saygılar sunarım."

İvriz'li Galip CANDOĞAN

Boşuna uğraşmıyorlar 50 yıldır Candoğanlar yetişmesin diye. Birinin karşısında kızarıp perişan oluyorlar. Ya yüzbin-lerce Candoğan yetişseydi?..

Şecaat Arzederken

"Politikaya atılan kişide insanlık damarı kurur, akıl stop eder" derler. Doğru mu yanlış mı bilemem ama, özellikle eğitim politikasının başına getirilmiş kişilerle ilgili birkaç satır yazmak-tan kendimi alamadım:

1950'ye kadar Eğitim Bakanlığı yapmış olanlardan *Cemal Hüsnü Taray*'ı da tanıdım. İş eğitiminden, köy enstitü-lerinden yana olduğunu anladım konuşmalarımız sırasında. Nitekim, 50 yıl önceki Cumhuriyet'ten aktarılan demeçleri, söylediklerini doğruluyordu...

Hasan Ali Yücel de, Köy Enstitülerinin kuruluşunu sağlayan, Bakanlığı süresince de bu kurumların iyi çalışması için ödünsüz çalışan bir Bakandır. Dünya klasiklerinin dilimize hızla kazandırılması ve okullara, kitaplıklara sokulması onun dönemindedir. "Hümanizma ruhunun ilk duyuş ve anlayış aş-a-ması, insan varlığının en somut biçimde ifadesi olan sanat yapıtlarının benimsenmesiyle başlar" diyen Bakandır.

"*Hariciye Çarkı*"nda *Mahmut Dikerdem* şöyle der: "Saçlarını Hitler'inki gibi tarayan Sivas Mebusu *Reşat Şemsettin Sırer*'in başını çektiği bir grup, Köy Enstitülerinin kurucusu

İsmayıl Hakkı Tonguç'u desteklediği için Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e saldırmaya başlamıştı. O sıralarda kendisiyle tanışmak fırsatını bulduğum Hasan Ali Yücel'e, Fransız basınının Türkiye'deki Köy Enstitüleri deneyini nasıl övüp göklere çıkardığını anlatmıştım. İçten halkçı olan Yücel'in gözleri parlamış, kalın etkili sesiyle bana "Gel de bunu bizimkilere anlat, bu yüzden başımı yemek istiyorlar!" demişti. Nitekim, kısa bir süre sonra Yücel'in başını yediler, daha doğrusu, İnönü'nün değişmeyen karakteri buydu: "Partide hangi akım, hangi kanat güçlenirse onun lideri olurdu..."

Sirer Bakan olduktan sonra köy enstitülerini dolaşmış, Akpınar'da öğrencilere "Sizi amelelikten kurtardım" demiş, Düziçinde de Müdür Lütfi Dağlar'a "Enstitünüzde sol düşünce ve inanışta olanlar için ne tedbir alıyorsunuz?" diye, trenin kompartımanında yalnız kıştırarak hesap sormuştur. Sirer'in ardılı olan *Tahsin Banguoğlu*, Bakanlıktan düşüşünün 8. yılında (1958) Ankara Atatürk Lisesinde bir açık oturuma katıldı. Oturuma katılanlardan biri de Hasan Ali Yücel'di. İzleyiciler arasındaydım ben de. Soru-yanıt sırasında söz alarak "Banguoğlu, Cumhuriyetin 25 yılında, din dersleri yoluyla irticain temelini atmış bir Bakandır. O topun ağzını açtı, artık arkası gelir..." dedim.

Yanıtı:

"*Demokrat Parti'nin iktidara geldiğinde din devleti kura- cağını varsaydık ve bunu önlemek için, zararsız din derslerini koyduk. Böylece, din dersi koyarak Demokrat Parti'nin dinsel propagandalarına halkın kapılmasını önleyecek, hem devrim- leri koruyacak hem de iktidarda kalacaktık...*"

Düşündükleri tutmadığı gibi, tam karşıtı gerçekleşti. Hem iktidar gitti, hem laiklik bitti...

Oy için ulusun geleceğini ne oyunlar çevirerek karart- tığını kendi ağzından dinleyelim:

Tarih ve Toplum dergisinin 1989 haziranında çıkan 66. sayısında anlatıyor:

"10 Eylül 1947'de kurulan Hasan Saka Hükümetinde Milli Eğitim Bakana Reşat Şemsettin Sirer idi. Din dersleri için

ilk komisyonu onlar kurdu. Bu komisyon bir din dersi kitabı da yayınladı. Fakat, Diyanet İşleri Başkanlığı bu kitaba karşı çıktı, tenkit etti, yeterli bulmadı. Diyanet'in gerekçeleri ve tenkitleri haklı idi. Bunun üzerine Hasan Saka, Reşat Şemsettin Sirer'i "Böyle kitap mı olur" diye azarladı. 2. Hasan Saka Hükümetinde Milli Eğitim Bakan ben oldum. Bu dersleri koymak ve ders kitaplarını Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki Hoca'ya hazırlatmak bize nasip oldu.. Mecliste din derslerine karşı çıkan milletvekillerinin en çok üstünde durdukları konu, laikliğin elden gideceği idi. Ciddi bir muhalefet vardı. Beni destekleyenler, Meclisteki hocalar, HamdullahSuphi, Nihat Erim, Vedat Dicleleli, İsmail Rüştü Aksal gibi arkadaşlardı. Ben bir çözüm yolu olarak derslerin ihtiyari (seçmeli) olmasını teklif ettim. Bu teklif ilgi gördü ve havayı yumuşattı. Fakat bir hile yaptım; çocuklarının bu derse girmesini isteyen veliler değil, istemeyen veliler dilekçe vereceklerdi ve o çocuklar muaf olacaklardı... Dilekçeyi yalnız *Prof. Bülent Nuri Esen* vermişti..."

Demek ki bir kişi dışında herkese yutturmuştu...

Ondan sonra gelenler, *Tevfik İleri, İbrahim Öktem, Orhan Dengiz, İlhami Ertem, Ali Naili Erdem, Hasan Celal Güzel* vb. din derslerinin zorunlu yapılmasından başka kuran kurslarını ve imam hatip okullarını yurt yüzeyine yaydılar. İçinden çıkılmaz hale getirdiler.

Devrim Bile Anlayışı Değiştiremiyor

Milli Eğitim Bakanlığının her döneme uygun bürokratları 27 Mayıs 1960'dan sonra bir süre dırgunlaştılar. Koalisyon kurulunca "Tamam yine bizimkiler geldi" diye devindiler. Herkes gerçek kişiliğini bulmuştu yine.

Ama daha kafalarının karışıklığı geçmeden, koalisyon kurulmadan, ne olur ne olmaz diye düşünmüşler, bana iyi ve yararlı memur gözüyle bakmışlar, beni bilgimi, görgümü artırmak üzere bir yıl süreyle İngiltere'ye göndermeye karar vermişmişlerdi. 4489 sayılı yasa uyarınca maaşım arkamdan gelecek, orada *modern teftiş tekniği* incelemesi yapacaktım. Bu husus-

ta önce İçişleri Bakanlığı direndi, göndermemek ve de pasaport vermemek için. Uğraşa uğraşa aldık onu da. Ama ne alış. Neredeyse vatandaşlık elden gidiyordu, onu koyduk ortaya.

Bu da bir çeşit kıyımdır ya da kıyımcı anlayışın bir belirtisidir. Hem de Abdulhamit'ten kalma bir illettir bu pasaport vermeme işi. Anayasa, Dedeyasa, Nineyasaya karşın vermezler. Onlar yasaların dalkavuğu değiller ki...

Cumhurbaşkanı Gürsel'e, Başbakan Fahri Özdilek'e ve Meclis Başkanlığına şöyle bir tel çektim. Basında çıktı bu telgraf:

"Devrimiz füze devri olduğu halde, yirmi gündür pasaport alamadım. Bağlı bulunduğum Eğitim Bakanlığı beni ihtisas için İngiltere'ye göndermeye karar verdiği halde, İçişleri Bakanlığı pasaport vermemekte ısrar etmektedir.

Türkiye'nin ortasında bulunan *Aksaray'ın Demirciköyü*'nde doğdum. Memleketimin ekmeğiyle büyüdüm ve memleketim için, ulusumun eğitim davası için gece gündüz köylerde gezen, çalışan bir ilköğretim müfettişiyim. Bu durumdan şüphe ediliyorsa, memlekette yürürlükte bulunan Anayasa ve öteki yasalarla teminat altına alınmış olan vatandaşlık haklarımı kullanmam istenmiyorsa, bu memlekette normal vatandaş olarak kabul edilmiyorum demektir. Öyleyse, çok sevdiğim memleketimde yaşamam şüphe ile karşılanıyor, bana doğru gözle bakılmıyor demektir. Bu durum karşısında ya vatandaşlık haklarımın alınmasını ya da *vatandaşlık haklarımın* bir an önce tam olarak verilmesi ile pasaport almamın sağlanmasını derin saygılarımla dilerim."

Toplumumuz o yıllarda çok duyarlıydı. Basınımız da. Bu telgrafım üzerine, 7. 11. 1961 günlü *Tanin*'de Nevzat Üstün, 8. 11. 1961 günlü *Milliyet*'te Çetin Altan, 7. 11. 1961 günlü *Akşam*'da Vecihi Ünal, 10. 11. 1961 günlü *Vatan*'da Burhan Arpad, 8. 11. 1961 günlü *Öncü*'de Aziz Nesin... kıymetli yazılar yazdılar... Bunlardan birini, Vecihi Ünal'inkini, hepsindeki havayı yansıtır diye, örnek olarak buraya alıyorum:

"Geliniz, şu haberi birlikte ve ibretle okuyalım:"

"Roman yazarlarımızdan Mahmut Makal, Cumhurbaş-

kanı, Meclis Başkanı ve Başbakan Vekiline ilgi çekici bir telgraf göndermiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan kursu bitiren İlköğretim Müfettişi Mahmut Makal, Bakanlıkça İngiltere'ye gönderilmek üzere İşleri Bakanlığına müracaat etmiş, fakat, dosyası Milli Eğitim Bakanlığında İşlerine gönderildiği ve Bakan Ahmet Tahtakılıç da aracılıkta bulunduğu halde pasaportunu alamamıştır. Arkadaşlarının yarım saat içinde pasaport aldıklarını söyleyen Mahmut Makal, kendisinin yirmi gündür bekleğini belirtmiştir.

Makal'ın Türkiye'nin en yüksek üç makamına çektiği telgrafta: "Anayasa ve öteki yasalarla teminat altına alınmış olan vatandaşlık haklarımı kullanmam istenmiyorsa, bu memlekette normal vatandaş olarak kabul ediliyorum demektir. Öyleyse çok sevdiğim memleketimde yaşamam şüphe ile karşılanıyor, bana doğru gözle bakılmıyor.

Bu durum karşısında ya vatandaşlık haklarımın alınmasını, ya da bir an önce pasaportumun verilmesini saygılarımla dilerim" denilmektedir.

Devletçilik, solculuk, sosyalizm ve komünizm gibi bilim dilinde hudutları belli kavramlar o kadar dilendiği şekilde tanımlandı ve anlaşıldı ki, insan, sola eğilimli bir fikir sistemini adlandırırken artık şaşırıyor.

Ama diyelim ki romancı ve İlköğretim Müfettişi Mahmut Makal komünisttir. Biz böyle kabul edelim ve yürürlüğe girmiş olan Anayasamızın yapraklarını çevirelim...

" Madde 20: Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz."

"Madde 18: Herkes, seyahat hürriyetine sahiptir; bu hürriyet ancak milli güvenliği sağlama ve salgın hastalıkları önleme amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir...

Türkler; yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir. Yurt dışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir."

Açıkça görülüyor ki, bir Türk vatandaşı hem dilediği

şekilde düşünmekte serbesttir ve hem de milli güvenliği sarsmamak ve salgın hastalığa müptela olmamak şartıyla gezi hürriyetine sahiptir.

Peki, Mahmut Makal'ın durumu nedir?

Yurt dışına çıkması milli güvenliği mi sarsacaktır? Olamaz. Zira Milli Eğitim Müfettişliği milli güvenliği sarsacak nitelikte bir adamın uhdesine verilemez. Tifoya, tifüse veya kolera'ya mı müptelidir? Allah korusun, böyle bir raporu da yoktur.

Yine farzedelim ki, bir adamın komünizm propagandası yapmış hapis ve yurt dışına çıkma cezasına çarptırılmıştır.

Devlet otoritesince düşünceleri milli menfaatlere aykırı görülen böyle bir adamın bile yurt dışına çıkarılmamasındaki gerekçe nedir?

Eğer düşünceleri tehlikeli görülen bir insan kazanılmak isteniyorsa, bilakis, düşüncelerinin yanlış olduğunu ispat etmiş olan ülkelere devletçe gönderilmelidir. Gönderilmelidir ki görsün, öğrensün ve yanılmış olduğunu anlasın.

Bir adam düşüncelerinden dolayı vatan haini olarak mı kabul ediliyor. İyi ya, bırakınız gitsin, kendisi de memleket de kurtulsun.

Bir türlü kavrayamıyorum... Eğer demokrasinin ana prensiplerini anlayamıyor ve ideal hukuka uygun yasaları uygulayamıyorsa kabahat demokratik hukuk devleti düzeninin mi, yoksa bizim midir?"

Daha önce bir pasaport serüvenim daha oldu: Kitabımın Sırpça-Hırvatça'ya çevrilmesi dolayısıyla Yugoslavya'ya davet edildim. Gazi Eğitim Enstitüsünde öğrenci idim. Çağırınlar, telif hakkımı orada ödeyeceklerini, ayrıca Adriyatik kıyılarında 15 gün dinlenmemi sağlayacaklarını yazıyorlardı. *Maliye Bakanı Hasan Polatkan*, döviz kıtlığından söz ederek olumsuz yanıtlıyordu dileğimi. O böyle deyince öbür taraf da pasaport vermiyordu: Danışıklı dövüş...

Aynı aylarda Polatkan'ın oğluna müzik dersi veren bir tanıdığım, ceplerine döviz doldurarak Avrupa'ya girip girip çıkıyordu...

SİYASET VE OKUMUŞLAR

Bizimkilere ne Anayasa ne de Babayasa bir şey söyler. Bizimkiler neye alışmışlarsa onu sürdürürler. Sizin yazı yazmanızı, düşünen bir öğretmen olmamanızı istiyorlarsa, "düşünme" demezler de binbir çeşit suç uydurarak, "meslekteki durumla bağdaşmayan davranışlarda bulunuyorsun" diye cezalandırırlar.

Diyelim ki üç yıldır ya da beş yıldır hiç yazı yazmadınız. Bu sizin için bir suçtur. Çünkü siz iş yapmamış olduğunuzdan onları da işsiz bırakmış oluyorsunuz. Ama yine bir çıkar yol bulmak kolaydır onlar için.

İşsiz beklemektense bir iş bulup uğraşmak gerek. O zaman sizin eski dosyalarınızı karıştırırlar ve beş yıl, üç yıl önce yazdığınız yazıları bularak bazı ipuçları yakalarlar. Müfettişlerine, bir sürü soru çıkabilecek bu yazıları havale ederler. Onlar da sizi siyasetle uğraşmış kabul ederek o açıdan sorular sorarlar. Bu da olmazsa, aslı astarı olmayan şeyler uydurarak sizi yine siyasetle uğraşmış sayarlar, sorgularlar, ardından da mahkemeye verirler.

1957'lerde yazdığım yazılardan dolayı 1962 yılında beni sorguya çekmelerini nasıl açıklayabiliriz başka türlü? Daha bugün bile yolunu bilmediğim *Ankara'nın Altındağ İlçesi'ndeki TIP merkezi*'ne hem de delege olarak gittiğimi ileri sürerek meslekten atılmam için mahkemeye sevketmeleri başkaca neyle açıklanabilir? Üstelik polis arşivlerinden öyle resimler bulup dosyaya koyuyorlar ki, dünyanın en güzel mizahını da yapmış

oluyorlar böylece: Hilton Oteline taş çıkartacak şekilde bir yapının resmini getiriyorlar, "Bu Altındağ TİP ilçe binasıdır. İşte bu binaya gitti ve orada delege olarak bulundu. "Siz, Altındağ'da buna benzer bir bina olmadığını, delegelerin resmen listeleri, kayıtları olduğunu, incelenmesini, memur olduğunuz halde delege olmayı siz ahlaklık edip isterseniz bile partinin bunu kabul etmeyeceğini... ileri sürüyorsunuz. Apışıp kalıyorlar. Hakkınızda mahkeme edilme kararı veren il yönetim kurulu üyelerine nasıl işin aslını söylemeden ve de gümrükten mal kaçırır gibi imza ettiriyorlarsa bu kararları, savcı bey de dosyanın içine bakmadan aynı karara katılıyor ve siz mahkemeyi boyluyorsunuz. Sonu beraat oluyorsa da her yapının kişide bir izi kalıyor. Bu haksız işlemleri yapanlara kimse bir şey demiyor. Neden bu haksız ve uydurma işlemlere girişiyorsunuz diye, onların yakasından tutan olmuyor...

Siyaset yapmaya gelince:

Hakim sınıftan değilseniz öksürmeniz bile siyaset yapmak sayılır. Neyi eleştirirseniz soru aynı:

"Siz Bakanlıktan iyi mi biliyorsunuz? Bakanlığın bu eğitim politikasını güdüş nedenini bilmeden eleştiriyorsunuz? Neden şikayetinizi bağlı bulunduğunuz Bakanlığa yapmıyorsunuz da basın yoluyla halka duyuruyorsunuz? Memurun yazı yazması bir çeşit siyaset yapmaktır; bunu bilmiyor musunuz?

Oysa, siyaset, deyimi yuvarlak bir sözdür ve genellikle kendi yorumlarıyla bir yargıya varıyorlar. Dolayısıyla nalıncı keseri gibi kendilerine yontuyorlar. Yani siz ne yaparsanız yapın siyaset yapmış sayılırsınız. Yeter ki Bakanlıkla aynı görüşte olmayın. O yeter de artar bile, siyaset yapmış sayılmanız için.

Yazı yazarak, konuşarak düşüncelerini açıklamak bir memurun da hakkıdır. Bu vatandaşlık hakkı yasaların teminatı altında olduğu halde, bizler hepten hak verilmez alınır açısından ve omuz zoruyla bu hakkı kullanabilmekteyiz. Kullanırken de ne yalan söylemeli burnumuzdan fitil fitil getirilmektedir. Bağlı bulunduğu ya da bağlı bulunmadığı bir bakanlığı, bir

kurumu, oraları yönetenleri eleştirmek hiçbir açıdan siyaset yapmak sayılmaz. Siyaset sözcüğü bir *aksiyonun* ifadesidir ve buna göre *fülen* bir siyasi partiye kayıtlı olmak ve yazılarıyla o partinin kayırcılığını açıkça ve körükörüne yapmak gerekir. Kaldı ki yasa koyucunun yine de yuvarlak olarak saptamaya çalıştığı bu görüş bile çok söz götürür.

Bir de sizin kişisel üslubunuz pek ilgilendirir Eğitim Bakanlığını. Kendi cehaletlerine bakmadan, sizin nezaketsiz yazmanıza, yazınızın içine aldığınız beyitlerin nezaket kural-larına uymayışına içerlerler. Bu arada nasıl bir öğretmen, nasıl bir üslup istediklerini de öğrenemezsiniz. Adamlar sizi sorgu-lasınlar da konu ne olursa olsun, isterse uydurma, gülünç bir şey olsun, bu onları ilgilendirmez. Aşağıya aldığım soru 12 Aralık 1962'de bana sorulmuştu:

"Ocak 1961 gün ve 159 sayılı "*Öğretmen*" dergisinde yayınlanan "*İşimiz Gücümüz*" adlı yazınızdaki ifade Türk ananesine ve Türk nezaket kaidelerine aykırı olduğu kadar kul-lanılan dil de bir eğitimciye yakışmayacak şekildedir. Bu yazıda o zamanın Eğitim Bakanıyla o zamanın *Ankara Milli Eğitim Müdürü Hakem Belen* küçük düşürülmektedir. Ayrıca "*Kimi görsek etekleriz - Ne utanmaz köpekleriz*" beytiniz de gene nezaket kaidesinin dışında kalmaktadır. Bu yazıyı yazmaktan kastınızın ne olduğunu aşağıda açıklayınız."

Cevabımızda, yazının içinde Hakem Belen'in adı geçmediği halde bunu neden ona yükledikleri, *köpeklik beytinin Namık Kemal'e ait olduğu* yazıda belirtildiği halde, benim beytim-miş gibi görmek istedikleri, üslubuma ise kimsenin karışamaya-cağı... açıklanmıştır.

Hakem Belen, 27 Mayıs hareketinden sonra Ankara Milli Eğitim Müdürü olmuştu. O bölgede müfettiştik. Birkaç arkadaş birlikte ziyaret ettik. Aradan oniki yıl geçtikten sonra bir gün, yolda rasladığım rahmetli Hürrem Arman kolumdan tuttu:

"Hakem Beyi üzmüşsün bir zamanlar. Bir türlü unutamıyor. Dün birlikte içerken adın geçti. Adın geçince de ağladı..." dedi.

"Ne yapmışım ona?"

"Ziyaretine gittiğinde bacak bacak üstüne atıp oturmuşsun karşısında."

Kendileri bir parmak üstlerinin yanında süklüm püklüm ya, başkalarının da kendilerinin yanında süt dökmüş kedi olmasını isterler...

Dönemler ve İnsanlar

Bütün dönemlerde olduğu gibi 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra da insanlar birbirini şikayet etmeye başlamıştı. Bunu, daha çok kendine güvenemeyenler ve eski yönetimden yararlandığı, en azından onlarla iyi geçindiği halde yeniler kaşısında da kendini 'ekmeğini' *sağlama alma içgüdü*süyle davrananlar yapıyordu. Bu, gide gide toplumda bir hastalık halini alıyor, özellikle askeri darbeler ve iktidar değişiklikleri sırasında yapıyordu. Hele imzasız dilekçelerin, telgrafların arkası kesilmiyor.

27 Mayıs darbesini izleyen günlerde *Kızılcahamam'ın Çeltikçi Bucağının Müdürü* de, orada çalışan öğretmen Bayram'ı "Demokrat Parti'nin militanıdır" diye şikaşet etmişti.

Bölge müfettişi olarak evrak bana gelmişti. Gidip araştırdım. Öğretmen çevrede çok seviliyordu. Öğretmenler, ebe hanım, tümüyle halk öğretmenin aydın, dürüst, işini bilen ve seven, politikayla ilgilenmeyen ama kafası çalışan bir kişi olduğunu söylüyorlardı.

Daha başlangıçta Bucak Müdürünün kişiliksiz olduğu ortaya çıkmıştı. İşinin başında bulamadık. Kızılcahamam ormanlarının içindeki eğlence yerlerinde olduğunu duyduk, haber yolladık gelmedi. Kaymakama vekalet eden yüzbaşı jandarma yollamış, yine gelmedi. Sonunda jandarmalar yaka paça sürüklercesine getirmişler kent merkezine. İfadesini almaya gittiğimde eli yüzü bere içindeydi.

Ertesi sabah, bir kahvenin önünde çay içerken yanıma geldi. Çay söyledim, elini yüzünü doktora gösterip göstermediğini sordum. Onun kafası öteki konuya koşullanmıştı:

"Özür dilerim, yüzünüzün yumuşak olduğunu bilsey-

dim ormana kaçmazdım. Şikayeti de, herkes yapıyor diye, ben de yerimi sağlama almak için yaptım. Öğretmen Bayram gerçekten iyi bir çocuktur, baltayı taş vurdum..."

Her darbe döneminde şikayet edilmeyen ya da etmeyen kalmıyordu nerdeyse. Toplum nerelere getirilmişti. Kışlalar, hapishaneler dolduruluyordu. Bu müdürün vurduğu balta da yerini sağlamlaştıramamış, kendisine Yozgat taraflarında bir yer açmıştı...

Bereketli Toprak

Tek olarak ya da birkaç kişilik kümeler içinde, dört-beş kez görüştüm İsmet İnönü ile. Köy Enstitülüler olarak çıkarcığımız "İmece" dergisi için yazı istemeye gitmiştim birgün. Yıl 1961. Vardığımda, o günkü Ulus gazetesinde çıkan "Gül-Bülbül" adlı yazımı okuyordu. Yazım, Vatan gazetesindeki bir yazısında ve de bir konferasında bana, köy enstitülerine çatan Behçet Kemal Çağlar'a yanıtımdı. İnönü, "İnsan kaybetmeye değil, davasına insan kazanmaya bakmalı kişi" dedi. "Hele bu kazanacağın kişi Behçet Kemal gibi bir bereketli toprak olursa!.." Yaşar Nabi Nayır'ı anımsadım o konuşurken. "Bu memlekette kişilere çatmadan yazı yazarsan, memleketi satsan bile yakarı kurtarırsın" derdi...

"Behçet Kemal'i tanıyor musun?" dedi İnönü.

"Hayır Paşam, tanımıyorum" dedim.

"İstanbul'dan çağırıp tanıştırayım mı, ister misin?"

"Zahmet etmeyin Paşam!"

"Zahmet olmaz. Ona çatma yerine, bul davayı anlat, yani tohum ek ona. Hemen tohum yeşerir, senin davayı savunur. O bereketli topraktır. Size çatanları karşınıza almanız daha iyi olur. Ben Meclis'te sıra kapakları vurulurken, kürsüden karşı duvara bakarak konuşmakta bulmuşumdur çıkar yolu..."

"Gidişlerimizin çoğunda, çözemediği bir bilmeceyi bizlere de sorardı İnönü: "Alınan ücretler, ev kiralari, besin maddelerinin fiyatları belli. Bunları incelersek, insanların geçin-

mesi olanaksız. Ama görüyoruz ki geçiniyorlar. Nasıl oluyor bu, ben çözemiyorum bu bilmeceyi?"

Buna gerçek anlamda geçim denemeyeceğini, halkın çok şeyini yitirme pahasına geçiniyor görüldüğünü... anlatmaya çalışırdık. Bu bilmece, üç kere on yıl geçtikten sonra, 1990'lı yıllarda da gündemde nitekim...

O günlerde Behçet Kemal'le İstanbul'da tanıştım. Ama aracısız; raslantı sonucu. Yeni çıkan bir kitabımı verdim. Birkaç gün sonra Süleyman Üstün'le haber gönderdi: "İki gün sonra salı akşamı İstanbul Radyosundaki konuşmamı dinlesin" diye. Kitabımdan söz edecekti. Nitekim etti.

Nereden nereye. Şu 1990 yılında o beğenmediğimiz adamı, Bereketli Toprağı arıyoruz. 1949'da kurulan Şemsettin Günaltay hükümetinin Atatürk ilkelerinden ödün vermesi ve ilkokullara din dersi koyarak bu ödünleri başlatması dolayısıyla, 24 Ocak 1949'da Meclis kürsüsünden şöyle konuşmuştur Behçet Kemal Çağlar:

"Bu ilkeler uğruna, artık ona sadık kalmadığını gördüğümüz saflardan ayrılarak yasaların verdiği başka haklara dayanıp savaşmak gerekiyor. Bu kürsüden, bütün ülke aydınlarını, gündelik kaygıların, siyasetlerin üstüne çıkmaya, bu ülke için kurtarıcı olduğu kesin olan Atatürk ilkelerini, yılmadan, bilince, sabırla savunmaya çağırıyorum. Bu mücadelenin en iyi yerlerinden birinin bu kürsü olduğunu bilmez değilim. Fakat, saflarından ayrılıp külfetlerinden sıyrıldığım bir kütlenin nimetlerinden faydalanmakta devam etmeye benim vicdanım ve ahlakım müsaıt değildir. Milletvekilliğinden istifa kağıdımı işte şimdi Reişliğe veriyorum. Bu kadro içinde gönlümün istediği kadar faydalı olamadığım büyük Türk milletinden ve cefakâr Erzincan halkından alenen özür dilerim."

Kürsüden inince de ardına bakmadan çıkıp gitmiştir. Gidiş o gidiş...

Ekonomiden Anlamak mı?

Yarın dergisi'ni Aydın Yalçın vb. çıkarıyorlardı. Bir gün şu yazı çıktı:

"Amerikalı Senatör Wayne Morse'un Türkiye'ye verilen Amerikan İktisadi Yardımı hakkında Amerikan Senatosunda yaptığı bir konuşma geçen hafta Türk basınına aksetti. Sayın senatörün bu konuda ileri sürdüğü en ilgi çekici iddia, hiç şüphesiz, Türklere bu yardımın zorla kabul ettirildiği ve bu paraların hükümet ve meclis üyelerinin ceplerine gittiği düşüncesidir.

Demek ki 1948'den bu yana yeşil dolarlar ceplerimize bin güçlkle sıkıştırılmakta, biz de boyuna nazlanıp "Ne yapacağız bu kadar parayı? Türkiye'de her şey var. Biz yardım falan istemiyoruz," diyormuşuz! Bir taraftan bunu söylerken öbür taraftan da birkaç açığız milyonlarca doları aralarında deve yapıveriyorlarmış... Ve bu durumdan ne Türk halkoyunun, ne de yardım veren memleket yetkililerinin haberi varmış!

Bu yürekler acısı iddiaları Wayne Morse nereden aldığı ilhamla ortaya attı?

Geçen yıl Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsünde çalışan bir Amerikalı hoca'nın kendisine verdiği rapordan!

Haydi diyelim ki bu bahtsız hoca 1 Şubat'taki uçak kazasında delikanlı oğlunu kaybettikten sonra, kazadan Türk hükümetini sorumlu görerek, bütün millete düşman oldu ve Amerika'ya dönüşünde Türkiye'yi yere vurmak için elinden geleni yapmağı karar verdi. İktisat bilmediği halde, dış yardım aleyhtarı senatörlerin eline bu gibi raporları yazıp tutuşturdu. Hissi, gayri ilmi, şu, bu amma bu davranışın bir izahı var. Adamcağız genç evladını kaybetmiş ve hesabını da soramamış...

Fakat bu Amerikalı hocaya bu gülünç fikirleri yutturan kıymetli eğitimcimiz, ilkokul müfettişimiz, Gazi Eğitim Enstitüsü hocamız, tanınmış yazarımız Mahmut Makal'ın zoru ne acaba?

Amerikalı hoca Dragnich, senatöre verdiği raporda,

Mahmut Makal'la görüştüğü, Makal'ın kendisine "Bu yardımı boşuna veriyorsunuz, yazık oluyor paranıza. Hepsi politikacıların cebine giriyor, millet için bir şey yapılmıyor" dediğini yazmış. Senatör Morse da Amerikan Senatosunda Makal'ın adını söyleyerek bu teşhisi açıklamış!

Öğretmen Makal geçen yıl İngiliz hükümetinin parasıyla bir yıl İngiltere'de "incelemelerde" bulunup bir miktar dil öğrendikten sonra, anlaşılan buraya gelen yabancı uzmanlara Türkiye'nin iktisadi durumu hakkında da bilgi vermeyi vatan hizmetinin bir parçası saymaya başlamış! Buna mani olmak elbette kimsenin aklından geçmez. Yalnız, dostumuza şunu hatırlatmak istiyoruz:

Memleket içinde söylenenler gene aramızda kalır... Mesela, Milliyet gazetesi'nin köy okullarına yardım kampanyasına katılan ve elinde gerekli eğitim malzemesiyle bir Ankara ilçesinin maarif müdürlüğüne gitmiş olan bir vatandaşa Makal'ın "Köy okulları sizin yardımınıza, idarenize muhtaç değil. Bu dava ancak bir rejim değişikliği ile halledilir" gibi bir söz sarfettiği bilinir. Bu sözü kime söylediği de bilinir. Sadece üstünde durulmaz.

Amma... iş yabancılara yanaşıp kulağa fıslamağa gelince değişir. İnsan işte böyle hem kendini hem de o yabancıyı rezil eder.

(Yarın, Sayı: 17 - 7. 8. 1963)

Bu vazıya şu karşılığı verdim:

"Yarın dergisine,

7 Ağustos 1963 tarihli ve 17 sayılı derginizin 19'uncu sayfasında yayınlanan ve "Mahmut Makal Amerikan Senatosu'nda" adlı yazıyı okudum. Bazı yanlışlarını düzeltmek ereğiyle bu notu yazmak istedim. Okuyucalarınızın kafasında bazı olayların ya da gerçeklerin yanlış yerleşmesini istemezsiniz, sanırım. Notumu yayınlarsanız bunu temin etmiş olursunuz. Aynı zamanda ufacak bir yazıyı kaleme alırken önce gerçeğe bağlı kalmanın, sonra da *elemterede* kırk yanlış yapmanın yolunu öğrenmiş olursunuz:

1- Gazi Eğitim Enstitüsünde "hoca" değilim.

2- İngiliz Hükümeti'nin parasıyla değil kendi maaşımın transferi suretiyle, yani kendi paramla ve 4489 Sayılı Yasa gereğince bir yıl için İngiltere'ye gittim.

3- Öğrendiğim "bir miktar" İngilizcenin Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlara Türkiye'nin iktisadi durumu hakkında bilgi vermeye yetmeyeceğini siz de takdir edersiniz. Üstelik iktisattan hiç anlamam. Böyle olunca, bu vatan hizmetinden ister istemez yoksun kalıyorum. Bu hizmeti eğer yapabilirseniz, dış ülkelere daha çok gidip gelmiş olmak dolayısıyla iyi dil bilen ve iktisadi bilgilerinin de yeterli olduğu anlaşılan sizlere bırakıyorum.

4- İlçeler'de "maarif müdürü" değil ilk öğretim müdürü bulunur. O paragrafta sözü edilen kişi Vahdet Gün'dür. Ona ben, dört pergel ve dört kurşun kalem alıp da "size yardım ediyorum" diye bir köy okuluna uğradıktan sonra, bu kadarcık malzeme için tomar tomar kağıt imzalatırken Bâlâ İlçesi İlköğretim Müdürünün odasında rastladım. Bu gibi davranışların gülünüş olmaktan öteye gidemeyeceğini söyledim. Bu olay, Milliyet gazetesi'nin köy okullarına yardım kampanyasından çok öncedir. Bunu olayın geçtiği ve Milliyet'in kampanya açtığı tarihleri bularak anlamanız mümkündür.

5- Benim kulağa fıslamakla işim olmadığını, sanırım Yarın'cılar da bilirler. 16 yıldır iktidarda kim olursa olsun, ve günün havası ne olursa olsun, karınca kararınca düşüncelerimi açık açık yazdım. Böylece rezil ettiklerim oldu mu bilmiyorum; amma kendimi aslâ rezil etmedim. Çünkü hiçbir satırımda kişisel çıkarım ya da herhangi bir tarafın çıkarı söz konusu edilmemiştir. Kişi olarak maddi manevi işkencelerle karşılaştığım olmuşsa da, yurt sorunlarını yazmaktan hiçbir şey beni alıkoyamamıştır. 16 yıllık yazı hayatımda bunun karşıtını kimse gösteremeyecektir.

6- Amerikalılar ve Amerikan yardımı hakkında bazı düşünceler ileri sürmek ve bunları tartışmak mümkündür. Benim bu konuda da yerli ya da Amerikalı bir takım "yerlere"

şikayet edilmemin gereksiz olduğunu açıklamak isterim. Çünkü düşüncelerimi açıkca yazıyorum. Bunu inceleyen makamlar da vardır... Geçen yılın Ekim ayında *Öncü* gazetesinde yazdığım "Üssün Assı" adlı yazıyla yine *Öncü* gazetesinde 1961 baharında yazdığım "Amerikanın Keşfi" adlı yazılar bunlardan yalnız ikisidir. Gerekirse Amerikan yardımının nereye gittiği konusunda yazacağım da... Bu konunun da tartışılabilceği kanısındayım. Haklı çıkmaya değil, hakkı bulmaya eğilimli bir kişi olduğum için ve Türk Ulusunun ana sorunları beni, kişilerin ya da bazı dergilerin, dergicilerin sorunlarından çok ilgilendiği için, olanca çıplaklığıyla gerçeklerin ortaya serilmesine taraftarım. Böyle olunca da, derginizin bir hizmette bulunmasını ve Amerikan yardımının nerelere harcandığını, ne sonuçlar alındığını *detaylarıyla* yayınlanmasını isterim. Değilse, 27 Mayıs'tan sonra söylene gelen, vatandaşın kafasında sorular biriktiren yanlış harcamaya ve yanlış tutumların hesabını soracağınız kapıyı çalmakta yanıldığınızı hatırlatırım."

(Yarın, Sayı:22, 11. 9. 1963)

Aydın Yalçın gibi Amerika'yı TBMM'de savunmuş bir Türk yine görev yapıyordu... İktisat bilmediğim halde bu konulara neden burnumu sokarmışım. Alın, işte, elimizi de, burnumuzu da, hatta isterseniz *gilayımızı da çekelim*; ama , elinizde, "yardımlar" sayesinde ekonomisi batmış bir Türkiye, bitmiş bir Türk toplumu var... Buna ne buyrulur!?

Mahkemeler, Mahkemeler

Yaklaşık yirmi kez mahkemeye çıktım. Konuları çok değişik olmakla birlikte hepsi komünistlik propagandasına sokuldu. Bunlardan da iki örnek vermek isterim: Vahdet Gün adlı bir mühendis vatandaş, bir gün Bâlâ İlçesinin Tınaztepe İlkokulu salonunda karşıma çıktı. Köy öğretmenleriyle Haberleşme Derneği bilmem nesiymiş. Dışarda arabada iki hamım arkadaşı da varmış "Dernekten". Otuz kadar silgi, bir o kadar defter kalem almışlar yanlarına. Gidip köy okullarına verecekler yardım olarak. Şikayet ettiler; mahkemeye düştük.

Suçumuz insan olmak... Ve de karar:

"Komünistlik propagandası yapmaktan maznun Ankara'da Keçiören Konservatuvar Evleri 10 numarada oturur İlköğretim Müfettişi Mahmut Makal hakkında tanzim edilen hazırlık evrakı tetkik edildi:

Her ne kadar maznun Mahmut Makal'ın Balâ Tınaztepe ilkokulunda bir konuşma esnasında "Köy Okulları sizin yardımınıza, idarenize muhtaç değil. Bu dava ancak bir rejim değişikliğiyle halledilir." şeklinde şahit Vahdet Gün'e hitap edip vaki konuşması da Ankara'da münteşir Yarın mecmuasının 7. 8. 1963 günlü nüshasının 19. sahifesinde yayınlanmışsa da:

Tetkik edilen hazırlık evrakı münderecatına ve dinlenen şahitlerin sureti beyanlarına göre konuşmanın Balâ Tınaztepe İlk Okulunda Ankara'da Köy Öğretmenleriyle Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği adına yapılacak yardımdan neşet ettiği ve maznunun şahit Vahdet Gün'e hitaben "Vahdet Bey sizin yapacağınız bu yardımlarla bu işin hallolacağını mı düşünüyorsunuz" şeklinde konuştuğu ve bir rejim değişikliği ile halledilir şeklinde konuşmadığı şahit Vahdet Gün'ün beyanından anlaşılmış olup hadisede konuşulan sözlerde komünistliği yayıcı ve telkin edici bir durum bulunmadığı anlaşılmış olmakla, başkaca da maznun hakkında komünistlik propagandasından dolayı H. Amme davasının açılmasını haklı gösterir mahiyette herhangi bir delil ve emare elde edilemediğinden, maznuna isnat edilen komünistlik propagandası yapmak suçundan dolayı hakkında takibata mahal olmadığına ve kararın maznuna tebliğine CMUK'nun 163 ve 164. maddeleri gereğince itirazı kabil olmak üzere karar verildi. 28. 11. 1963." C. Savcısı.

Ne söylersen komünistlik propagandası yapmış oluyorsun. Öyle bir hale geldi ki işler, "Peki köy okulları *iane* ile kalkınır" desek yine aynı kapıya çıkacak sanırım...

Bunu söyleten nedenler var. "Rusya'da aile vardır" demiş gibi gösterdiler bir keresinde. Yalancı tanıklar da buldu-

lar. Oysa söylesem ne çıkar. İsbat da ettiler. Ucu ucuna şu kararla kurtardık yakamızı:

"Komünizmi öğme suçundan sanık yukarıda açık hüviyeti yazılı Mahmut Makal hakkında icra kılınan hazırlık, ilk tahkikat evrakı ile C. Savcılığının 30. 4. 1963 gün ve 963/2917 S. lı esas hakkındaki iddianamesi okundu:

G. Düşünüldü: Suç tarihi olan 21 Kasım 1962 günü Gazi Eğitim Enstitüsünde tertiplenen folklor gecesine gelen sanık, bir ara okulun pedagoji sınıfına giderek bir kısım talebe topluluğu ile yaptığı karşılıklı konuşma sırasında "İngiltere'ye yaptığı seyahat esnasında okullarda komünizm propagandasını havi afişlerin ve reklamların asılı olduğunu, temas ettiği öğretmenlerin bir çoğunun komünist olduklarını, memleketimizde bunun suç sayıldığı, Rusya'da sağlam bir aile müessesesinin mevcut olmadığı hususunda ileri sürülen iddiaların varit olmadığından bahsettiği, sanığın inkarına rağmen tanık ifadeleri ile anlaşılmıştır.

Ancak İngiltere'de komünizm propagandasının serbest, memleketimizde ise suç sayıldığını söylemek, aynı zamanda Rusya'da sağlam bir aile müessesesi bulunduğunu belirtmek, bizihi komünizmi öğme sayılmaz.

Bu itibarla komünizmi öğme suçundan dolayı hakkında son tahkikatın açılması için yeter delil bulunmamasına binaen bu suçtan dolayı CMUK'nun 197. maddesine tevfi kan MUHAKEMESİNİN MENİNE, talep veçhile 18. 5. 1963 T. de karar verildi. "18. 5. 1963 sorgu yargıcı.

Baş Gönüllüleri

Ankara köylerinde gezerken, yer yer 4 K örgütüne rastlıyorduk. Çok gülünç Amerikan icadı şeylerdi bu 4 K'lar. Sözde köylüleri yetiştirecekler, eğitecekler... Bizim köy öğretmenlerini de tehdit ediyorlar. Çünkü öğretmenler bağ bahçe işleriyle, köyün suyu, yolu falan derken olumlu işlerle uğraşıyorlar. Onlarsa üç aşağı beş yukarı doğum kontrolü lafından öteye gitmiyorlar.

O sıralarda haftalık yazı yazdığım bir gazetede, "*Köycülük Oynayanlar*" adıyla bir yazı yazdım. Vay sen misin yazan. Ankara Teknik Ziraat Müdürlüğü harekete geçti önce. Sonra uzaklardan tehdit mektupları yağdırmaya başladılar, haberli olarak birbirinden. Hatta, bir Amerikalı kızın yani Barış Gönüllüsünün bulunduğu *Yağlıpınar köyü*'ne davet de ettiler, 4 K'nın ne harikalar yarattığını görmem için... Köylülerin ürettiği balı küçük 4 K'cı çocukların ürettiğini falan yutturmaya çalışıyorlar böyle törenlerde. Köşe başlarına çöp tenekesi asmak gibi utanılacak kadar gülünç durumlara da düşüyorlar. Emperyalizmin E'sinden habersiz bu görevliler, yani Teknik Ziraat Müdürleri, il 4 K liderleri tehdit mektuplarıyla yerimde duramaz ettiler beni... Bunlardan, Antakya 4 K lideri Osman Sarıkaya'nın mektubundan bir parçayı,hepsine örnek olduğu için buraya alıyorum.

"Asırlardan beri ihmale uğramış, geri kalmış fikri ve maddi imkansızlıklar içerisinde basit aletlerle toprakla haşır-neşir olarak bocalayan çiftçi ve köylüyü muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak 4-K Kulüplerinin en büyük amacıdır.

Çalışmalar esaslı bir şekilde ve her yönden takip edilerek yapılacak olunursa; daha iyi fertler, daha iyi aileler, daha iyi cemiyetler, daha iyi mamur vatan elde edilemez mi?

Çiftçi ve köylü çocuklarını, köy bünyesi içerisinde, okul dışı teşkilatlandırarak erkek ve kız çocuklarını, ziraat ve ev işlerinin muhtelif kolllarında projeler esasına dayanan eğitim ve öğretim sayesinde ziraat ve ev hayatını öğretmek bilgili, iyi ahlaklı ve cemiyet için faydalı vatandaşlar yetiştirmektedir. İşte her yönden geri kalmış Türkiye'deki 4-K kulüplerinin gelişme ve inkişafı memnuniyet verici bir hızla ilerlemekte, zira *inkılap hükümeti* üzerinde hassasiyetle durur ve gelişmesi için daha fazla imkan verildiği takdirde örnek modern köyleri kısa zamanda meydana getirmek pekâlâ mümkündür.

Ev ekonomistlerinin çiftçi kadınların inkişafını sağlayacak bilgiye sahip olamadığı kanaatinize hiçbir zaman iştirak etmiyorum. Ev ekonomistleri ne kadar bilgisiz ve ehliyetsiz

olsun bu günkü Şartlar altında ve geri kalmış Őiftċi kadınlarına yeteri kadar bilgi vereceklerine şahsen kaniyim.

Okul dışı zirai ve sosyal eēitim ve ēretim olan 4-K kulüpleri Eēitim Bakanlıēına devredilmesi tezini savunduēunuzu esefle karşalıyorum..."

Tomson ve Kitap

Türkiye ēretmen Dernekleri Milli Federasyonu, 1964 yazında Eskişehir'de toplandı. Kızılcahamam delegesi olarak katıldım. Bütün erknı oradaydı Bakanlıēın. şöyle bir eleştirelim tutumlarını dedik. Hepsinin canı sıkıldı. Müsteşar Nuri Kodamanoēlu, bahċeye ċıktıēımızda yanıma geldi ve şu tehdidi savurdu: "Elimde dokuz tane dosyan var Mahmut!" Bu dokuz dosya, demindenberi lâfını ettiēimiz dosyalar. Tahkikatları yapıyorlar, cezayı hemen kesmiyorlar. Bekletiyorlar babam belketiyorlar. Hazır kuvvet gibi. Ne zaman Müsteşarın, Bakan ya da iktidarın canı sıkıldı, işaret geliveriyor ve dosya kullanılıyor.

İbrahim ktem de Halk Partili olarak koalisyonda Eēitim Bakanı şimdi. Dosyalar elden ele dolaşıyor, ċember dar alıyor yine. Bilemizsiniz insanın şöyle rahat bir soluk almaya ne kadar gereksinimi oluyor böyle anlarda. Fransa Eēitim Bakanlıēı, kitaplarımın orada basılması dolayısıyla bir yıllık burs verdi. Ama izin? Yok. "Pasaport alabilirsen bizden yana hay hay" demesine karşın pasaportu alınca cık ċekti ktem. Bir kere istifa yolu gözükmüştü bize. Ettik.

Dönüşte yine girdim mesleēe. Ankara'daki *Test ve Araştırma Bürosu*'na vermişlerdi. Benden başka herkes dört-beş yıl Amerika'da kalmıştı burada ċalıřanlardan.

Amerikalılar, en az maaşlarının iki misli gelir saēlıyordu her birine. Belli belirsiz, ċeřitli yollardan ve ċeřitli adlar altında alıyorlarda bu parayı. Maaşları yediyüz lira olan arkadaşlar yediyüzelli liralık bir evde oturuyorlardı. "*Dükkan*" diyorlardı buraya. Dükkan kapanırsa, evimin önünde kendimi yakarım, diyordu ċoēu. Amerikalılar arada gz kırıyorlar, dükkanı kapatmakla tehdit ediyorlardı bunları. "Sakın kıpırdamayın sessizce

oturun işte böyle" demeye getiriyorlardı. Bir yandan ek dersler alıyorlardı ortaokullardan. Bana bu da yasaktı. Amerikan parası da kursağıma düşmedi çok şükür.

Orada bana iş de vermediler. Altı ay oturdum. 1966 Şubatı ortasında Adana'ya gidenedek. Yalancı çıkmamak için söyleyim ki, bir tanecik iş verdiler, onun için de pişman oldular. Benim bazı önerilerim üstüne de memnuniyetle o işi başkalarına verdiler.

İmam-Hatip Okulları'ndan çıkanların işsiz kalması sorunu ve öğretmenlikte kullanılmaları için bir *kombinezon* bulunması sorunuydu iş. Araştırma Bürosundan icazet aramak gibi bir şey. Bilgi ve kanaat istiyorlardı. Bu da masa başında verilemezdi. Şu öneriyi verdim:

"Test ve Araştırma Bürosu Müdürlüğüne

Milli Eğitim Bakanlığı *Din Eğitimi Genel Müdürlüğü*'nün 4. 10. 1966 gün ve 3032 sayılı yazılıyla, yurdumuzda 1951-52 ders yılından beri aydın din adamı yetiştirme amacıyla faaliyette bulunan 26 imam Hatip Okulandan mezun vermekte olan 19 tanesinin verdiği mezunların durumları hakkında gerçek bir inceleme yapılması istenmektedir.

Ancak, bu okulu bitirenlerin diyanet hizmetlerinde görev alıp almadıkları, yetiştirildikleri alanda ne oranda hizmete girdikleri, sonraki okullara devamlarında hangi faktörlerin rol oynadığı, öğretim sistemimizin bunu ne derece etkilediği bilinmemektedir.

Bakanlık merkez örgütünce bilinmeyen bu hususlar, *Diyanet İşleri Başkanlığı*'nca ve *İmam-Hatip Okulları Müdürlükleri*nce de bilinmemekte, böylece, Bakanlık aydınlatacak bilgiler elde edilememektedir.

Yukarıdaki hususları aydınlığa çıkarıcı bir araştırma yapılırsa, bu araştırma, *İmam-Hatip Okulları* için hazırlanmakta olan geçitirme programı çalışmalarına ışık tutacak, bu okullar hakkında yeterlilik-yetersizlik tartışmalarını halledecek ve yeni *İmam-Hatip Okulları*nın açılıp açılmamasına, bu araştırmanın ışığı altında Bakanlıkça *rasyonel* bir karar verilecektir...

Bu hususta etraflı ve gerçek bir araştırmanın yapılabilmesi için, bu okullardan hiç değilse değişik bölgelerde bulunan 10 tanesinde inceleme yapmak gerekir. Okulların çalışma tarzları, eğitim uygulamaları, yönetici, öğretmen ve öğrencilerin düşünceleri ve bu düşüncelerin gerçeğe uygunluğu, ders program ve kitaplarıyla bunların öğrencilere yaptığı olumlu-olumsuz etkiler, öğrencilerin buraya niçin geldikleri, aradıklarını bulup-bulmadıkları, *aydın din adamı* olarak bir ihtiyaca cevap verip-veremeyecekleri hakkındaki kanılar, hayatta, okulda yetiştirildikleri konu ile ilgili iş bulup bulamadıkları, neden başka işlere kaydıkları yada neden açıkta kaldıkları... Ancak okullarda ve okul çevrelerinde hayata atılmış İmam-Hatip Okulu mezunları üzerinde yapılacak araştırma ile ortaya çıkabilecektir...

Araştırmalar başlarken anket yoluna baş vurmamak, ancak durumu tesbit ettikten sonra anketler hazırlamak bu alanda bizi gerçeğe götüren en doğru yol olacaktır.

Aksi takdirde, Yüksek Bakanlık, basma kalıp bilgileri ve rakamları, yazışmak suretiyle ya da müfettişleri marifetiyle, araştırma bürosundan daha iyi toplayabilir...

Okullarda ve çevrelerinde araştırma yapılması için gereken işlemin yapılması dileğiyle saygıyla sunulur."

Yazı bir daha bana dönmedi. Amerikalıların yaptığı bir bina ki, herkese bir oda, odada telefon vs.

Bana göre değildi.

Ders vermediklerinden yakınıyordum. Hatta bir keresinde kararname de hazırlandı, Keçiören Gülcüoğlu Ortaokulu için. Ama aynı gün iptal edildi.

Adana'nın yolu görünmüştü. Kış ortasında bahar beni bekliyordu. Belki Adana'nın yazı da kış olacaktı benim için...

ADANA

Adana'da adamın başına çorap örmenin kolay olacağını düşünmüşlerdir herhalde. "İmam-Hatip Okulu mezunları halis köy öğretmeni olur" tarzında bir rapor verseydik Yüksek Bakanlığa, güzel *kanaatlarımızdan* ötürü bu işler başımıza gelmezdi belki de. Bakanlık elbette bildiğini okur. Bizim kanılarımız falan vız gelir. Ama imam-hatipliler konusunda ne düşündüğümüzü bu vesile ile dolaylı yoldan öğrendi; ne mal olduğumuzu gördü... Şimdi ona göre davranıyor...

Uzatmayalım, Adana'ya geldik ve Kozan-Kadirli-Ceylan sacayağının ortasına düşen ova köylerinde okulların teftişine başladık. Merkez Kozan ilçesi, arasına Adana'ya gelmeler falan. Bir de ne göreyim, ardımda bir jandarma jeepi geziyor. İçinde iki assubay. Meğer özellikle geceleri, benim gündüz dolaştığım köylere uğruyorlar ve öğretmenleri, bazan köylüleri yataklarından kaldırıarak ifadelerini alıyorlar. Aylarca devam ettiler ve bir ipucu bulamadılar. Komünistliğim sorundur sorun yine. Başka ne olur bizde. Herkesin kurtuluşu ona bağlı. Daralan İşçileri Bakanı ona sarılır; siyasal partiler ona sarılır... Din ticaretiyle komünizm ticaretinden başka ne bilir bizim politikacılar?... Öğretmen dostlar iyi direndiler doğrusu. Bir tek açık vermediler, bu düzmece tahkikat sırasında. Köylüler de...

Valiyle telefonlaştık bu arada. "Olamaz efendim, ver bana arabanın numarasını, göreyim hesaplarını" dedi. Nerde, hemen söyledim arabanın numarasını ve de içindeki eli tomsonlu subayların adlarını. Kapattı telefonu.

Sonra Kozan savcısını kışkırttı üstüme. Vay efendim burada savcı dururken sen neden valiye doğrudan doğruya bu gibi şeyleri duyurursun. Öğretmenler Sendikasının lokalinde gırtlak gırtlığa geldik adamla bir gece. Böyle zorbadır bunlar. Yeri gelince, kanun, mevzuat, yol-yordam. Ama gece vakti valiye kayırma dediniz mi, yasa yok... Her şey onlar için. Ne kadar zavallıdır bunlar. Bir zamanlar Koçhisar'da bir yargıcın yine gece vakti lüzumsuz bri şekilde söylediği lafı söyledi bana: "Tevkif ettiririm sonra!" Lafa bakın. Kanun adamlarına bakın. Canlarının sıkılmasına bağlı her şey. Ya da kapı kulu olmanıza öyle davranmamanıza.

O günlerin havasını verir diye, iki haberi aktarıyorum gazetelerden:

Akşam gazetesinde bir haber çıktı bu takiple ilgili. Oniki Kasım 1966 günlüsünde:

"Kozan İlçesinde İlköğretim Müfettişliği yapan Mahmut Makal, dün şehrimiz Valisi Lütfi Hancıoğlu'na yaptığı müracatta bir jandarma jeepinin kendisini devamlı takip ettiğini söylemiştir. Makal, Hancıoğlu'na yaptığı müracaatta, içinde Hasan Çetinkaya ve Timur Aras adındaki Jandarmaların bulunduğu 720219-23 No. lu jeepin kendisini devamlı şekilde takip ettiğini belirtmiştir. Teftiş için gittiği köylerdeki okulların öğretmenlerine bu iki jandarma tarafından baskı yapılarak kendisinin komünizm propagandası yaptığını söylemeleri istendiğini söyleyen Makal, Validen buna mani olunmasını istemiştir."

Onbir Kasımda *Yeni Adana* gazetesi de ona benzer bir haber yayınladı.

"İddia edildiğine göre, Kozan'da İlköğretim Müfettişliği yapan yazar Mahmut Makal, bir haftadan beri 720219/23 No. lu jandarma pikabı ile takip edilmektedir. Pikapta bulunan Hasan Çetinkaya ve Timur Aras adında iki jandarma çavuşu, Makal'ın teftiş bölgesinde bulunan 23 köydeki 77 öğretmene ayrı ayrı baskı yaparak "Mahmut Makal bize komünizm propagandası yaptı" demelerini istemişlerdir.

Fakat bu baskıya boyun eğmeyen öğretmenler, Makal'ın

teftiştten başka bir şey yapmadığını açık olarak söylemişlerdir.

Bu durumu *Vali Ömer Lütfi Hancıoğlu*'na telefonla bildiren Makal, valinin böyle bir emir vermediğini bizzat Validen öğrenmiştir."

Adamlar, yani Bakanlıktakiler kararını çoktan vermişler: Bakanlık emrine alacaklar. *Başbakan Demirel* Adana'ya gelince bilmem kaç yüz imzalı dilekçe vermiş kodamanlar, benim alınmam için. Ben ne yaptım onlara, hiç. Ne dilekçeye imza atanlar tanır beni ne de bu imza işini kotaranlar. Ama komünist olduğumu duymuşlar ya, yeter.

Burdan ipucu bulamayınca, ellerindeki dosyalara, eski tahkikatların uyutulan *sarı samanlarına* sarılmışlar. Kodamanoğlu demişti ya elde dokuz dosya olduğunu, canlarını sıkarsam kullanacaklarını...

Meğer Atatürk'ün ölüm yıldönümünde toplanmış Bakanlığın otuz tane kıyıcıbaşı, yani, müsteşar ve tüm genel müdürler, Bakanlık emrine alınmama, gerekçesiz olarak fakat eski dosyalara dayanarak karar vermişler.

İşte kararları:

"Mahmut Makal hakkında İlköğretim Genel Müdürlüğünün 24. 10. 1966 tarih ve 54485 sayılı teklif yazısı ile ilişkisi altı dosyadan müteşekkil evrak incelendi. Gereği düşünüldü:

Adana İlköğretim Müfettişi Mahmut Makal'ın 6435 sayılı kanuna istinaden Bakanlık emrine alınmasına, gereği yapılmak üzere dosyaları ile birlikte işbu kararımız kopyalarının ilköğretim Genel Müdürlüğünce görülerek Özlük İşleri Genel Müdürlüğüne *tevdiine* oybirliği ile karar verildi.

İş, Bakanlık makamının tastiklerine sunulur."

Bakanlık emri çıkınca geldik Ankara'ya. Sağ olsunlar yurdun dört yanından mektuplar yazdı dostlar, meslektaşlar. Ama nereye yazdılar biliyor musunuz, Eğitim Bakanlığına. Beni oraya, merkeze alındı sanıyorlar. Oysa bu ceza, işten atılma cezasıdır. Umarım artık bu cezanın niteliği iyice anlaşılmıştır kıyımlar dolayısıyla.

Adana köylerindeki meslektaşların mektup yazması mesele oldu. Postanelerden şüphe ettiler. Haberleşme özgürlüğüne karşın böyle bir şey oluyor mu, polis ya da savcılık yasadışı bir şey yapıyor mu, bilmiyorum. Ama yine de bazı mektuplar ulaştı bana. Meslektaşların yanında köylüler de yazdılar. Çocuklarının okuması için yine de çaba göstermemi falan istiyorlardı. Gazi köyünden Aygün örneğin, ilkokulu bitiren çocuğunun bundan sonra ne olacağını benden soruyordu. Biraz sonra Nuri Ayvalı'nın Gazi köyündeki bir töreni anlatan yazısını okuyacaksınız. Halil Aygün'ün gereksinimini bu tören karşılamıştır umarım...

Öğretmenlerse, toplantılarda tanıttığımız, boş zamanlarında okudukları kitapların ellerinden zorla toplandığını yazıyorlardı. Hem de öğretmenin seçme yapmış gibi hepten kitaba sarılmaları korkutmuş bunları. Sarıtaş ve Kızıltepe buna da değindiler mektuplarında. Adana'nın bir dağ köyünde doğup büyümüş *Hasan Kızıltepe*'nin bir mektubundan birkaç satır alırsam, durumu anlamanıza yardım eder: "Siz buradan gittikten sonra özel olarak ıslahatçı bir müfettiş tayin ettiler. Bizi siz tam solcu yapmışsınız da yenisi tam sağcı yapacakmış. Siz buradayken ben mühim bir kişi değildim. Fakat yeni müfettiş beni baş solcu olarak vasıflandırdı. Sık ilgilendi ve tehlikeli kişi olduk. Ali Tunç da benimle birlikte solcu olarak vasıflandırıldı. Ortada acaip görülen, bizim bölgedeki öğretmenlerin solcu oluşu. Bölgenin solcularla dolduruluşu, Müfettiş Beyi de şaşırttı. Özel oralarak buranın, okuyan, bilen ve bildiğinden şaşmayan öğretmenler bölgesi haline gelmiş olması dikkati çekmektedir. Yakında *festival* var, sonuçtan sizi haberdar ederiz..."

Sözünü ettiği festival yapılmış. Bana haber edemediler ama Ayvalı'nın yazısından öğrendik durumu. *İmece* dergisinden alıyorum bu yazıyı:

Bir Köy Kalkındı

Kozan Adana'nın üç büyük ilçesinden biri, Çukurova'nın yukarı bölümüne düşer. Tarihin saptadığı en son *feodal ağası Kozanoğlu'dur*. Onun üstüne yakılan türküler halk söyler durur daha.

Bugün bile Kozan, feodal artıkların istemediğiniz kadar fazla olduğu bir ilçedir. Bu yüzden halkı, kendi benliğini bula-mamıştır. Çünkü ağalar "her şeye kaadirdir" Kim şöyle baş kaldırı, yüksekçe bakmaya başlarsa kafasına vurulur ve düzgün bakması sağlanır. Onun için de kimse yukarı bakmaya cesaret edemez.

Adana Milli Eğitim Müdürlüğü, komşu iki ilçenin katılması ile, iki ilçenin ortasında, uygun bir köyde ilkokulların yapacağı "kültür şenlikleri" düzenlemiş. Kadirli ile Kozan kültür şenliğini birlikte yapmayı kararlaştırmışlar. İki ilçenin orta yerinde bir köyü seçmişler. Programda ilkokul öğrencilerinin yapacağı gösteriler yanında bir de *münazara* var. Konu şu: Sosyal değişimde ekonomi mi, yoksa kültür mü daha etkilidir?

Adı geçen şenliğin ilçelerdeki düzenleyicileri özellikle Kozandakiler, bu münazaranın yapılmasını sakıncalı bulmuşlar. Halk öğretmenleri dinler, bir şeyler öğrenir, başımız belâyı girer diye düşünmüş olmalı ki nasıl eder de bu münazarayı engelleriz, diye kafa yormuşlar. Sonuçta ilçe lise müdürü ve ilköğretim müfettişi bir formül bulmuşlar:

"Kültür şenliği yapılacak köyü değiştiririz. Böylece Kadirli'nin şenliğe katılmasını engelleriz ve münazara böylece taraflardan biri olamayınca iptal edilir."

1 Mayıs Bahar Bayramı tatiliydi. Gazi köyünde Kültür Şenliği var, dediler. Dost ahbap toplandık gittik. Çevre köyler kadınlı erkekli toplanmışlar. Okulun bahçesinde bir sahne yapılmış bezlerle. Millet etrafını çevirmiş sahnenin. Sekiz-on yaşındaki çocuklara külâh, kaftan, zubunlu entariler giydirmişler, keçi kılından koca koca bıyıklar takmışlar, oynatıyorlarmış sahnede. Vali gelmiş, Milli Eğitim Müdürü gelmiş, ilçenin kaymakamı, ileri ve geri gelen memurları da toplanıp

gelmişler. Kalabalık bin, iki bin filan var. Köy muhacir köyü olduğundan kadınların çoğu çarşafli.

Bölge ilköğretim müfettişi bir konuşma yaptı. Dinleyiciler ne anladı bilmem ama bu satırların yazarı o uzunca konuşmadan sadece "devletle halkın elbirliği etmesi köy kalkınması değildir," dendiğini anlayabildi. Sonra sorduğum kimseler de ne anladıklarını anlatamadılar. "Bıyıklı cücelerin" oyunları bir süre daha devam etti. Arkasından Adana Valisi Makal'ın peşine candarma jeepi taktığını söyleyen Hancıoğlu Paşa çıktı kürsüye. O da "Burda bu kalabalığın da toplandığı bu köylerin kalkındığını gösteriyor" dedi. Vali ve ileri gelenler için hazırlanan yemekleri yediler büyükler. Bir yağmur başladı büyü bozuldu. Büyükler çekti gitti. Bizler de orda okulun sınıflarına sığındık, kaldık.

Vali de olsa, mebus da olsa anlayış bu işte. Vali konuşurken görmüştür, kadınların yarısının çarşafli olduğunu. Ama onun ilgisini bile çekmiyor demek ki. Onun ölçüsü toplantiya gelen kalabalık. Vali gittikten sonra halk ve öğretmenler "Vali geldi köyü kalkındırdı, gitti" dediler. Herkes münazaranın neden yapılmadığını soruyordu birbirine. Herkes bir şey söylüyor, türlü yorumlar yapıyordu. Halktan Niyazi Yücel'in kanaati şuydu: Biz köylüyüz ya, okumamışız ya, açız, sususuz ya. Onun için gelen bizi uyutmaya çalışıyor. Efendimizsiniz diye diye tüyümüzü yatsınına sıvıyor. Şöyle bakıyorum da bizim efendi olmamızın mümkünü yok, böyle giderse.

Adana valisinin gelip kıkındırdıktan sonra gittiği köy ve o köyün çevresindeki köyler, daha önce değerli eğitimci Mahmut Makal'ın bölgesiydi. Peşinde bindirilmiş candarma ekipleri gezer, öğretmenlerin ifadelerini alırdı. "Makal komünizm propagandası yaptı mı" diye. Bir terör havası estirilir, öğretmen halkın gözünden düşürölmek istenirdi böylece.

Makal bakanlık emrine alındıktan sonra gittiğim Kozan'da öğretmenler eski müfettişleri Makal'a mektup yazamadıklarından yakınıyorlardı. Makal'a yollanan mektupların savcılık tarafından açılıp okunduğı dedikodusunu duymuşlardı.

Makal maaş nakil ilmühaberinin yollanması için mutemedine mektup yazıyordu, cevap beklediğini bildiriyordu. Ne maaş, ne nakil ilmühaberi geliyordu, ne de yazdığı mektuba bir cevap. Makal'a mektup atabilmek için bazı öğretmenlerin Adana'ya kadar gelmek zorunda kaldıklarını kendi ağızlarından duyuyorduk. Adana Milli Eğitim Müdürü Makal'ın maaş nakil ilmühaberinin ikinci bir emirlerine kadar yollanmamasını ve hatta hiçbir ödemede bulunulmamasını emrediyordu Kozan İlköğretim Müdürlüğüne. Kasaba mütegalibeleri köylerdeki uşaklarıuşaklarına, Makal'ı "Komünizm propagandası yapıyor, diyerek yakalayın, bir güzel dövün ve getirip karakola teslim edin" diye emirler veriyordu.

Neydi Makal'ın suçu?

Halktan yana olmak, halkın uyutulmasına karşı olmak. Göstermelik törenlerle halkın kalkınamayacağı için gerçek halk kalkınmasının yollarını yazmak. Köylünün ve de öğretmenlerin Atatürk'ü gerçek ve devrimci yönü ile tanımalarını sağlamak için onlara kitaplar, ödevler vererek gerçek ulusçunun görevini yapmak...

Makal'ın yerine gönderilen meslektaş da onun verdiği kitapları toplayıp "size yeni kitaplar vereyim, bu kitapları okumak tehlikelidir" demiş. Ama yerine de kitap vermemiş. Şimdi onun için öğretmenler diyorlar ki "O kitapsızdır, kitabı olsa şimdiyedek verirdi zahir."

İşte kalkındığını bildirdiğim köyün eski görevlisi, işte yeni görevlisi. İşte yöneticilerimizin köy kalkınmasından anladıkları ve köylü bir şeyler duyar, uyanır diye münazaraların iptali için oynanan oyunlar.

Köy kalkınmasıymış!

Hangi köyün, nasıl kalkınması?..

Sekiz, on yaş çocuklarına bıyık tak keçi kılından, çıkar sahneye oynat. Böylece köy kalkınırverdi.

"İt kapıda zebun gerek" ya, yapılan da o. Gerisi boş söz. Bıyık takıp oynamakla, kaftan ve fes giyip bayramlarda yürümekle kalkınma olsaydı koca imparatorluk yıkılmazdı.

"Asırlardır kanını emip, kemiklerini yabancı diyarlarda bıraktığımız" köylümüzün yüzü, sınıf bilincine vardığı zaman gülecektir. Ondan beride kurtuluş olsaydı, şimdiye kadar bir uç verirdi."

Kurbağadan Korkan Hükümetler

Senatoda Eğitim Bakanı *Orhan Dengiz* hakkında genel görüşme açılırken, Millet Meclisinde de öğretmen ve kültür düşmanlığı üzerinde duruldu. Adana'da benim bölgeden toplatılan kitaplar söz konusu edildi:

T.İ.P. Milletvekili Yusuf Ziya Bahadanlı'nın Bütçe Karma Komisyonunda Milli Eğitim Bakanlığı üzerine yaptığı konuşmanın bazı bölümleri: "Bakanlık tümüyle politik nedenlerle seçilen, hazırlanan kitapları, dergileri, gazeteleri okullara göndermektedir. Bu kitapların, dergilerin, gazetelerin dışında kalanları okumak suç sayılmaktadır.

Öğretmenin evinde okuduğu kitaplar da kontrol altındadır. İktidara bağlı editörler kitap basmaktadırlar. Basabilirler, para kazanmak her vatandaşın hakkıdır. Ama bu kitapları evinde bulunduran öğretmen suçlu görülmemelidir. Örneğin, "*Durgun Akardı Don*" bir öğretmenin evinden alınmış ve suç unsuru olarak gösterilmiştir.

Son günlerde bir de Atatürk'le ilgili demeçler, kitaplar Bakanlığın gözünü korkutmaktadır. Atatürk'ün "*Bursa Nutku*"nu mu okumuş öğretmen, derhal Bakanlık emrine alınmaktadır. Değil okumak, okuyup okumamayı düşünen öğretmen dahi bakanlık emrine alınmıştır.

Kadirli'nin Naşidiye, Çıyanlı, Kozan'ın Pekmezci, Faydalı, Gazi, Hacılar, Ayşehoca gibi köylerinde gece yaraları jandarma assubayları, öğretmenlerin evlerini arayarak kitaplarını toplamış milli eğitim bakanlığına göndermiştir.

Toplanan kitaplardan birkaçı: "*Atatürk Yolu*", "*Atatürkçü Olmak*", "*Atatürk İlkeleri*", "*Atatürk Diyor ki*", "*Atatürk'le Konuşmalar*" vb.

Anamur'un Demirören köyünde bir öğretmen vardır

Abdülkadir Bulut. Öğretmen şairdir, sanatçı mizaçlıdır. Evinin duvarlarını mahalli el işleriyle süslemiştir. Bir köylü örmesi hasır işleme asmıştır duvara. Hasırın bir kenarına da bir kamyonun çiğnediği kurumuş bir kurbağa ölüsü ilıstirmiştir. Yalnız bu kurbağa kurusunun büyük bir suçu vardır.. Ön sol ayağı havaya kalkıktır. Kamyon öyle biçimlendirmiştir. Şimdi bu öğretmen Bakanlık emrindedir ve suç unsuru, duvarda asılı ön sol ayağı havaya kalkık kurbağa ölüsüdür. İlgililer ölü kurbağadan öğretmenin solculuğunu tesbite çalışmaktadırlar.

Bu konu ile ilgili olarak bir bildiri yayımlayan Türkiye Öğretmenler Sendikası Genel Sekreteri Feyzullah Ertuğrul şunları söylemiştir:

"Bakan Orhan Dengiz, "Politikayla uğraşanlar ve sınırı aşanlar hakkında kanunlar ve yönetmelikler tatbik etmek kadar tabii bir şey yoktur" demiş. Hangi politika, hangi sınır?...

Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz'e ve onun yetkili memuruna göre, Alfabe'nin dışına çıkılmamalı, "ortaokul çocuğuna petrol anlatılmamalıdır." Bu anlayış, müfredat programlarının ve ders kitaplarının üzerine çizilmek istenen kap-kara bir çarpı işaretidir. Ama müfredat programını, gerektiğinde Bakana rağmen de, korumaya ve uygulamaya Türk öğretmeni kararlıdır."

Horasan'da bir yobazın teşvikiyle öğretmenler saldırıya uğradı. Birkaç öğretmen, tesadüfen linç edilmekten kurtulabildi. Bu kansız *Kubilay* olayı üzerine TÖS'ün yayınladığı bildirilen bir bölümü sunuyoruz:

1) "Menemen olayı Cumhuriyet Hükümetinin sorumlularına yönelmiş bir irtica hareketi idi. Horasan olayı daha büyük çapta fakat kansız olarak bir irtica durumu gösterirken hükümet bu olay karşısında kesin tutumunu gösterememiştir.

2) Menemen olayında Türk öğretmeni ve Türk subayı, Cumhuriyetin adli ve askeri bütün kuvvetlerini yanbaşında bulmuştur. Ama Horasan'da Türk öğretmeni, hükümetin temsilcisi olan Vali tarafından horlanmış, irtica hareketine ise ödün verilmiştir."

Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosunda çalışan yüksek kademeli memurlar istifa ettiler. Sebebi: Bütün dünya kütüphanelerini dolduran Rus klasiklerinin yeni baskılarının yapılmasına *Adnan Ötüken*'in itiraz etmesi, hatta eski baskılarını toplatmaya kalkması. Üstelik bu kitaplar 1940-1947 yılları arasında Bakanlık adına Yayın Müdürü Ötüken tarafından Türkçeye çevirtilip tüm kitaplık ve okullara parasız dağıtılmıştır. Adnan Bey şimdi bazı çevrelere yaranmak için, kraldan daha çok kralcı, kültür düşmanı ve öğretmen kasabı olmuştur. *Gorki, Tolstoy, Dostoyevski*'nin eserleri Mozambik kitaplıklarına girerken, bu kitapları Türkiye'ye sokan zat tarafından kitaplıklardan çıkarılmak istenmektedir...

Ne günlere kaldık?"

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu ikinci Başkanı Prof. Bahri Savcı da şu demeci verdi:

"Bütün Türkiye halkının önünde, dünya entellektüel kamuoyu önünde çağdaş bir aydın ezilmektedir. Bu gibi tipler, eskimiş idare usulleri ile otoriter bir yönetim uygulamak isteyen ve bu otoriter yönetimin içinde kendi dünya görüşünü, bir doktrin halinde bütün ruhlara, idraklere, bütün davranışlara duyurmak isteyen özel ve resmi kuruluşların gözünde mahkumdur.

Makal'ın uğradığı, böyle bir mahkumiyetin fiilen çektirilmesinden ibarettir. Yoksa, bir hukuk devletinin, delillere dayanan ve Anayasa ile Milli Eğitimin genel esasları dışına çıkmışlığını tesbit eden, bir düzensizliğin görülüp kendisine idari işlem tatbiki bahis konusu değildir.

Mahmut Makal gibi aydın tipler, Milli Eğitimin esasları içi, Atatürk ilkeleri içi, bir entellektüel görevi görürler. Nitekim Türk öğretmenleri genellikle böyledir. Bundan dolayı da zecre uğrarlar, hora uğrarlar. Çünkü Makal'inki gibi görev görenler Türkiye'yi Anayasacı ve Atatürkçü yoldan uyandırmak istemektedirler. Oysaki (*İdare*) ye hakim olanlar Türkiye'yi bir durgunluk ve uyuşmazlık ortamında disiplin yolu ile idare etmek isterler, çırpınışları da bundandır.

Makal gibi öğretmenlere gelen tazyik bundan doğmaktadır. Ama bir hukuk devletinin ilkeleri içerisindeyiz. Yani öğrenmek ve öğretmek, hakkının, gerçeğin bütün ışığı altında olduğu gibi, görme ve gösterme hakkının, gerçeğin bütün ışığı altında olduğu gibi, görme ve gösterme hakkının, tedbirleri de buna göre alma hakkının delilsiz olarak ortadan kaldıramayacağı bir düzen içindeyiz.

Bütün olayları hukuk süzgecinden geçirerek, sonunda Anayasacı, Milli Eğitim esaslarına göre eğitim yapıcı, Atatürk ilkelerine göre toplumcu, yetiştirici-yani Türkiye'yi kendisi olarak geliştirici-faaliyet gösterenleri suyun üstüne çıkaracak ve etkili kılacak gücünü gösterecektir."

Bu arada, ben Bakanlık emrindeyken yani, *Unesco bizim çalışmalarımızı değerlendirdi. Bu haber gazetelerde çıkınca, Hükümet, emrindeki Anadolu Ajansı ve radyosuyla, Unesco'nun bizlerden yana olduğuna ilişkin haberi yalanladı. Basında, Nadir Nadi, Abdi İpekçi, İlhan Selçuk, Hakkı Esatoğlu, Refik Erduran, İlhami Sosyal* başta olmak üzere birçok yazarımız konuyla ilgilendiler ve yazılarıyla yönetimin iler tutar yerini bırakmadılar. Bunlardan Refik Erduran'inkini alıyorum.buraya:

A.A.A.A.A.!

Bağımsız ve tarafsız olması gereken ama-Türkiye'de öyle olması gereken kuruluşlar ve kişilerden çoğuyla birlikte-iktidarın hoparlörü durumunda bulunan Anadolu Ajansı ile ne kadar iftihar etsek azdır.

Zira bu ajans politik durumun geriktirdiği elastiki uygulamalarda gerçekten başarılı olmakta, davranışlarında zaman ve zemine göre çok büyük anlayış esnekliği gösterebilmektedir.

Mesala, ajansın içinde geçmiş bazı olaylar üstüne yazılan haberleri hemen yalanlamak için dört tarafa tekzipler yağdırdığı halde, kendisinin "Moskova'dan Türk yazarlarına gönderilen talimat ele geçti" haberini yayınlamasına karşı "yalandır, uydurmadır, hani deliller?" diye açıkca üstüne varıl-

masından sonra aylarca hiç cevap vermeyebilmekte, arkadan aynı yönde yeni haberler ve yorumlar yayınlatabilmektedir.

Utanıp arlanma gibi lüzumsuz ve iş aksatabilecek duygulara karşı bu kadar başarıyla şerbetlenme gerçekten büyüksinir kudreti ister.

Yalnız, bu kadar başarılı ve işbilir ajansımızın iki gün önce yaptığı müthiş falso karşısında aklımız durdu. Anadolu Ajansı yöneticileri herhalde rüyada görseler dudaklarını uçuklatacak bir duruma düşmüşler, çok geniş çapta komünizm propagandasına alet olmuşlardır.

Olay şu:

Bir süre önce *Dünya Sağlık Teşkilatının*, UNESCO'nun yirminci yıldönümünü kutlamak için resmi organı aracılığıyla dünyaya örnek gösterdiği ve bir kadın gazeteciye hikayelerini yazdırttığı dört kişiden ikisinin Türk oluşu, memleketimizin bütün dostlarını sevindirmiş, Türkiye'ye dünya karşısında paha biçilmez iyi notlar kazandırmıştı.

Ama o iki Türkten birinin de halen Bakanlık emrinde bulunan öğretmen Mahmut Makal oluşuna içerleyen-bermutad ne idüğü gizli-ilgili makamlar" olayı yalanladılar, Anadolu Ajansı da yalanlamayı apar topar yayınladı.

Peki, olay yalansa, Dünya Sağlık Teşkilatının resmi organında Türkiye için bu kadar faydalı bir yazı nasıl çıkmış, ülkemiz o kadar iyi notları nasıl almıştı? Yani milletimiz bu büyük hizmeti kimlere borçludur?

"İlgili makamlar" ve Anadolu Ajansının buna cevabı şu:
Paris'de yerleşmiş Türk komünistlerine!

Belirtildiğine göre o "iyi sıhhatte olsunlar" Dünya Sağlığı dergisinin kadın yazarıyla yakın dostluk kurmuş, makaleyi de hatuna o sayede yazdırmışlar.

Eğer iddia doğruysa Türk komünistlerinin önemli bir vatan hizmeti Anadolu Ajansı kanalıyla milletimize ilan edilmiş olmaktadır.

Üstelik ortaya şu ihtimal de çıkıyor:

Yurt dışında başarılar kazanan, edebiyat, müzik, mizah,

tiyatro, karikatür yarışmalarında derece alan, çeşitli yollardan adlarını duyurup milletin yüzünü ağartan bütün Türkler de bu sonuçları Paris'deki keskin zampara komünistlerimize mi borçludurlar?

Öyle ya: O başarıların kazanıldığı Batı ve Doğu ülkelerindeki jürilerde, yayınevlerinde, tiyatrolarda, filmcilik müesseselerinde, konservatuvarlarda falan bol kadın vardır. Demek ki?..

Yok, yok. Komünistlerimiz belki içerleyecekler ama, ben o kadar marifet göstermiş olabileceklere inanmıyorum. Çünkü bu işlerin içyüzünü biraz bilirim. Bir örnek vereyim:

Bu güne kadar yurt dışında en büyük satışı yapmış, en çok dile çevrilmiş, en fazla sözü edilmiş Türk romanı Yaşar Kemal'in "İnce Memet" adlı eseridir.

Şimdi yurdumuzda altıncı baskısının yapıldığını sevinerek gördüğüm bu romanı ilk ben bastırıp yayınladım: 1954 yılında bir yayınevinin yöneticilerinden biriyken gelen müsveddeyi okudum beğendim, kabul ettim.

Anadolu Ajansı yukarıdaki iddiayı ortaya atar atmaz hafızamı yokladım: Acaba o sıralarda bir komünist dilberin etkisinde falan kalmış mıydım? Gece yarısından sonra tatlı bir kadın sesinin kulağıma, "Hayatım, şu İnce Memet'i kollayıver" diye fısıldadığı olmuş muydu?

Hiç öyle bir şey hatırlamıyorum vallahi. Roman iyiydi, o kadar.

Daha sonra-İngiltere ve Amerika dahil-Batı ülkelerinde "İnce Memet'i beğenip yazarına avuç dolusu para veren yayıncı çevrelerin de ta göbeğinde bulundum. İnanın bana, oralarda bu işleri çevirenler öyle sıkı avuçlu, keskin bakışlı, hinoğlu hin para babalarıdır ki, Paris'deki Türk komünistleriyle bir iki hanım değil ya, Mao'dan Brejnef'e kadar bütün kızıl liderlerle tekmil Paris kabarelerinin çıplak kızları bir olup gelseler bana mısın detirtemezler onlara.

Bildiğim gerçekleri belirtmek zorunda kaldığımdan dolayı komünistlerimizden özür dilerim. Ne yapayım, ben

onların hatırı için yalan söyleyemem.

(Milliyet, 6. 3. 1967, Refik Erduran)

Danıştay 5. Dairesi, rahmetli Av. Cemal Reşit Eyüboğlu'nun da gayretiyle, Bakanlık emrine alınmamla ilgili yürütmeyi durdurdu şu kararla:

"Yürütmenin durdurulmasını isteyen: Mahmut Makal adına Türkiye Öğretmenler Sendikası Tuna, Cad. No: 12-Ankara, Vekili: Av. Cemal Reşit Eyüboğlu. Atatürk Bulvarı 137/8, Ankara. Diğer taraf: Milli Eğitim Bakanlığı.

Talebin özeti: Bakanlık emrine alınma işleminin iptali ile dava sonuna kadar yürütmenin durdurulması talebinden ibarettir.

Raportör: Nuran Karakılıç.

Düşüncesi: Davanın durumuna göre yürütmenin durdurulmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Türk Milleti Adına

Hüküm veren Danıştay Beşinci Dairesince işin gereği düşünüldü:

Meselenin mahiyetine ve davanın tasvir şekline göre, davacıdan teminat aranmaksızın dava sonuna kadar yürütmenin durdurulmasına 27. 4. 1967 tarihinde oy çokluğu ile karar verildi."

SAĞIRLAR OKULU

Danıştay kararının ardından da İstanbul'daki Sağır ve Dilsizler Ortaokuluna Türkçe Öğretmeni olarak atadılar. Bakalım neler gelecekti garip başımıza orada...

Velhasıl, Sağırlar Okulunun Orta Kısım Türkçe Öğretmenliği görevine başladım 1967 Mayıs ayının sonndan bir önceki günü. Okul o günlerde yaz tatiline girmek üzere zaten. Ama şöyle bir okulun havasına bakayım dedim ve bir süre kaldım okulda.

Geldiğimde Nermin Hanım nöbetçiydi. Ertesi gün baktım nöbeti Vedat Bey aldı. Vedat Bey de öğrenciler gibi sağır. Ama bir parça konuşuyor. Sabahleyin öğretmenler odasına girince Vedat Beyi çok kızgın buldum. Geziniyor, bağıriyor ve yumruklarını sıkıyordu.

"Ne oldu Vedat Bey?" dedim. Duymadı tabii. Kendime göre işaretler yaparak sormaya çalıştım, yine anlamadı. Parmaklarımı gösterdi, diliyle dişinin arasından "Parmaklarıyla yaz da anlayayım" dedi. Parmakla da yazamayınca defteri gösterdi. Sorumu deftere yazdım: "Ne oldu, neden kızgın görünüyorsunuz. Size yardım edebileceğim bir durum var mı?"

"Hayır!" dedi Vedat Bey, "Vukuat var da ona kızıyorum."

Ondan sonra ben deftere sorumu yazdım, Vedat Bey ordan okuyup sözle karşılık verdi. Sorulu cevaplı sırayla gittik.

"Ne vukuatı?"

"Sevişme!"

"Nasıl oldu? Sevişme de vukuat mı?"

"Sevişme en birinci vukuat."

"Nasıl oldu?"

"Burda, öğretmen odasında sevişmek istediler."

"Kimler?"

"İki öğrenci. Hem orta kısımdan, sizin talebelerden."

Bu benim ilk konuşmamdı bir sağırla. Bereket dilsiz değildi Vedat Bey. Yazıyla sorması zor olsa da karşılığını hemen sözle yapıştırıyordu. Ama kısaca ve sorunun tam karşılığı olmayan şeyler söylediğinde santimi santimine yeni sorular sormak çok zor oluyordu. Onun için iki normal insanın konuşmasının tadı ve rengi bu konuşmanın dışında kalıyordu. Katlandım ama. Şimdi, hiç değilse dili olan Vedat'a katlanamazsam, yarın hem dili hem kulağı olmayan öğrencilerimle ne yapacaktım?

Sürdürdük konuşmayı:

"Ne yaptılar, Allah aşkına, anlat!"

"Oğlanın biri, bir kızı buraya davet etmiş, öğretmen odasına."

"Evet?"

"Ders çalışalım, demiş."

"Sonra?"

"Perdeleri indirmiş."

"Bir şey yapmış mı?"

"Hayır!"

"Öyleyse bir şey yok?"

"Var."

"Nasıl var?"

"Ben geldim. Gelmesem belki de bir şey yapacaktı."

"Ders mi çalışıyorlardı sen geldiğinde?"

"Evet."

"Vukuat falan yok canım, öyleyse?"

"Var, var. Bundan iyi vukuat mı olur? Ya bir de ben gelmeseydim?"

"Ama ders çalışıyorlarmış?"

"İnanma sen."

"Ne yapmayı düşünüyorsun?"

"Onlara bir gözdağı verdim. Bu vukuatı şimdi nöbet raporuna da yazacağım. Bir de idare gözdağı versin öğrencilerin hepsine. Sevişmeye alışılırsa çok *vukuat* yaparlar ve çok fena olur. Burda alışsınlar da hayatta hadise çıkarmasınlar. Sağır-*lık tercümanı öğretmenler* ister mahkeme sık sık. Demek ki onları iyi terbiye etmediler veya onlar okul görmedi. Bunları iyi terbiye etmemiz şart. Bunlar bari hadiseler yaratmasınlar. Şimdiden gözdağı vermeyince bu iş düzelmez. Onun için,hayatta hadise çıkarmaktan korkmaları için şimdiden gözlerini korkutmalı. Bizim idareciler disiplini pek severler. Ben rapora yazdım mı göz açtırmazlar onlara."

Ve kalemini çıkarıp oturdu kağıdın başına. Konuşmak biraz açmıştı onu. Konuşmamanın da sıkıntısıyla patlamak üzereyken iyi olmuştu konuşmamız. Şimdi rahat rahat yazıyordu raporunu;

"Nöbetimde bir tane vukuat oldu..." diye başlayarak.

Bizim sağır öğrencilerin elinden çıkma tahta koltuğa şöyle bir yerleştim ve başımı iki elimin arasına alarak düşünmeye başladım. Dilime dolanan birkaç sözcük bazan boğazıma, bazan dudaklarımdan dışarı kaçmaya uğraşıyorlardı: Eğitim, eğitimcilik, Türk eğitimi, Sağır-*lar Okulu*... Vukuat Var, Orhan Kemal, disiplin, Bakanlık, oyuncak, Vedat, Çocuklar, biz...

Ve Abdulhamit

Efendim, bizim *Sağır-*lar Okulu** Abdulhamit'in Yıldız Sarayı'nın içinde. Söylediklerine göre, Sarayın Müzikayı Hümayun ilişkinlerinin barındığı bölüm. Sonradın yapılan değiştirmelere, onarımlara, karşın, yine de bir saray kalıntısı olduğu belli. Endam aynaları, şömineler falan o devri hatırlatıyor girip çıktıkça. Hele bahçedeki çınarlar. *Abdulhamit çeşmesinden akan Hamidiye suyu*. Ağustosun sıcaklığında insanlar sıcaktan patlarken, bu bahçede oturanlar nerdeyse üşürler. Nasıl da seçer-

miş herifler, demek istiyorum yani. Bu bahçe daha da genişmiş. Menderes, Barbaros Bulvarını Levente doğru bu bahçeden çıkarmış da biraz küçülmüş. Ama Abdülhamid'in camisinden Beşiktaşa doğru ortalık hâlâ boş. Sarayın fersahlarca ötesinden başlarmış evler demek. Efendimizin sarayına yaklaşılmazmış. Yaklaştırılmazmış halk, daha doğrusu.

Ondokuzuncu yüzyılın bitimine yakın, sanırım 1898'lerde de bir sağırılar okulunun hem de Abdulhamit tarafından açıldığı söylenir. Bu okulun öğrencileri vapurda parmak işaretiyle konuşurken bir vatandaşın dikkatini çekmişler. Adamı sarmış bir merak. "Acaba ne konuşurlar ve nece konuşurlar?" Sonra araştıra aratıra bulmuş: Bunlar sağırılar okulunun öğrencileri. Ama ne konuştular? Orası belirsiz. Şeytanlar koltuğuna, cinler kafasına girerler bu vatandaşın, doğru götürürler Abdülhamid'e. Der böyle böyle durum. "Hafazanallah, bu konuşma tarzı halk arasına bir yayılırsa, seyreyle padişahım sen gümbürtüyü. Senin burun, yıldız gibi kelimeleri yasaklaman ne ki bunun yanında. İstedikleri gibi konuşacaklar ve biz kulların, kölelerin de bir şey anlamayacağız. Bizim gibi *hafiyelerin* bir şey anlamayınca, halin haraptır. Sen bilirsin, var düşün..."

Adamın el etek öpüp çıkmasıyla Abdulhamitin emir vermesi bir olur ve bu emir üzerine okulu kapatırlar.

Abdulhamit'le ilgili tefrikaların gazeteleri doldurduğu, yine onunla ilgili piyeslerin devlet tiyatrolarını doldurduğu bir sırada işte böyle bir okulda, içindeki canlı ve cansız varlıklara bakıp "*Ulu Hakan*"ı hatırlaya hatırlaya çalışmaya başladım.

Başladım ya, "*sağırca*"yı öğrenmek mesele mi mesele. Nitekim öğrenemedim. Çocuklara derslikte ya da bahçede her zaman bir şeyler sormak, bir şeyler söylemek gerekiyor. Konuşmak zorunda kalıyorsunuz yani. Başlıyorum bir takım işaretler yapmaya. Yaptığım işaretlerin anlamlarını da ancak kendim biliyor olmalıyım ki, çocuklara bir şeycik anlatamıyorum. Bir çeşit *şiiirce konuşma* oluyor bu. Hani *şiiirin* anlamı ozanın karnında olurmuş ya, öyle işte. Keşkem Molyer'in *Kibarlık Budalası* gibi hep nesir konuşmaya devam etseydim.

Ettirmediler ne yaparsınız. Otuzbeş yıldır nesir konuşan adamı tutup şiir dünyasına atıverdiler...

Derslerdeki durum daha da düşündürücü. Dersliği işgal etmişcesine ayaklanıyor bazan öğrenciler. Her biri bir işaret yapıyor, kızıyorlar, köpürüyorlar. Anlayabilersen anla. Parmaklar birbirinin üstüne biniyor, kaşlar bir yana, gözbebekleri bir yana çekiliyor. Eller yüzlere, boğazlara götürülüyor. Diller bir sürü inilti çıkarıyor. Dudaklar kıpır da kıpır. Anla anlayabilersen. Bir kazan kaynıyor ki patladı patlayacak, ama kimse bilmiyor kazanda kaynayanın ne olduğunu.

Böyle zamanlarda, tahtada karşılıklı yazışmadan da fayda gelmezse ki genellikle öyle oluyor, sağırcayı iyi bilen öğretmen arkadaşlardan birini bulup dersliğe getiriyordum çevirmen olarak. Onlar, değil işaretlerden, dudak kıpırtılarından bile anlıyorlardı. Ben de konuşabilmenin ne kadar önemli bir şey olduğunu düşünüyordum. Bir de kulakları duyan antenleri olan öğrencilerle çalışma özlemi gelip taa boğazıma tıkanıyordu böyle zamanlarda. Bana zaman zaman da anlarımda seve seve çevirmenlik yapan arkadaşlarımdan Hüseyin Akdağ, Şükran Evinç, Cenap Dandul'un yardımlarını unutmama olanak yok.

Bu hava içinde, akşamlara dek el kol sallayıp da dilinizi hiç kullanmadınız mı, okuldan çıktığınız zaman diliniz açılmıyor. Bir iki saat kendinize gelemiyorsunuz. Herkesi sağır sanıp işaret yapmak istiyorsunuz. *İnsan alışan hayvandır*, demiyor mu Dostoyevski?

Lavaboda ellerini yıkayan kızdan sabunu getirmesini istedim bir keresinde. İşaretle istedim tabii. Kız sabunu getirirken bir yandan da gülümsüyordu. Yine işaretle, neden güldüğünü sormaya çalıştım. Kız ne yapsa beğenirsiniz:

Dile gelip "siz beni de sağır sandınız galiba!" dedi. Hem de şu bildiğiniz normal insanlar gibi söyledi. O okulda hayret ediyor insan.

Meğer mürebbiyelerden birinin kızıymış ve arada anasını görmeye gelirmiş...

Gizli Gizli Konuşmalar

Yetmiş yıl önce nasıl Abdulhamid'in hafiyelerini şaşırtmışsa sağır öğrenciler, şimdi de kendileriyle *değeyde bulunmak* zorunda kalan vatandaşları şaşırtıyorlar. Şaşırtmadıkları bir küme insan varsa onlar da kendilerine ders veren, gece gündüz kendileriyle ilgilenmek durumunda olan görevlilerdir.

Bizim çocuklar geçen yaz bir geziye çıkacaklar. Gezi yapılacak yer de İstanbul'un Anadolu yakası. Beşiktaş'tan vapura binip Üsküdar'a geçmek gerekir. Vapur yalpalaya dursun, bilet kontrolcusu gelir ve sıradan başlar.

"Bilet kontrol beyim!"

"....."

"Bilet kontrol beyim, dalga geçmeyelim!"

"....."

"Beyler sevdiğiniz kızı sonra düşünün, sonra konuşun gizli gizli."

Birbirine sokula sokula heyecanla bir şeyler konuşuyorlar ya sessiz tarafından, bizim biletçi bu işi aşka yorumlar ve doğallıkla açık konuşulmaması gereken bir konu olarak aldığı için de normal görür. Burası onu ilgilendirmez ama biletler nerede? Adam görev yapacak.

Derken işi kavrar çocuklar. Çocuk dediğime bakmayın, en küçükleri onaltı yaşında. Yirmiikisine kadar çıkınlar var. Laf değil ortaokul öğrencisi bunlar. Bildiğimiz kulaklı, dilli çocuklar gibi pırr diye uçarak onbeş yaşında ortaokulu bitirmelerinin olanağı yok. Evet, derken işi kavrarlar: Bu adam biletleri kontrol etmek istemektedir.

En baştaki Mustafa dilini çıkarıp dudaklarını yalamaya başlar. Bu arada her halde bilet kontrolcusu da durumu kavramış olmalı. Ama sağırca bilmiyor. İkinci çocuğa sorar *lisanı hal* ile. O da dilini çıkarıp dudaklarını yalamaya başlar. Bu arada neyin istendiğini hemen birbirine bakışarak anladıkları için, hepsi dillerini çıkarıp oynatmaya başlarlar. Canı burnunun ucuna gelen kontrolcu çekip normal insanların bulunduğu yere gider. İşine devam ederken bir el dokunur koluna: Müdür Yar-

dımcısı Şükrü Beydir bu gelen. Meğersem çocuklar çoktan bir arkadaşlarını dışarda oturan Şükrü Beye salmışlar. Şükrü Bey otuz tane bileti toptan uzatıp yırttırır.

Ve anlatır bilet kontrolcusuna:

"Onlar seninle alay falan etmediler kardeşim. Bende dudaklarımı yalamak tiki vardır. Oturup kalkarken farkında olmadan yapıyorum bunu. Onların dilinde benim adım "dil çıkarmak"tır. Biletlerin bende olduğunu anlatmak istemişler sana. Kusura bakma..."

Avcı nasıl avını vururken gürültü etmez de sessiz tarafından gözü gezi, avı ve tüfeğin arpacığını bir hizaya getirerek ateş ederse, bunlar da avlarını vurmak için, siz deyin kimi aradıklarını ya da kimden bahsettiklerini anlatmak için sessizce, bazı *nirengi noktalarını* gözlerinin önüne getirirler ve elleriyle falan bunun işaretini yaparak diyeceklerini derler. Bunu yapmak için gırtlaklarını yırtarcasına anlayamayacağınız acayip sesler çıkarmaları da gereksizdir. Çünkü tanıdıklarının işaretlerle tanımlanarak adlandırılması çoktan yapılmış ve hepsi tarafından bilinmektedir. Onların dünyasında ve de onların çevresinde olanlar da bunu böylece bilmektedirler. Ne yapalım dışarıdakiler de anlamaya çalışsınlar. Sonracığıma, herkes birbirinin dediğini anlıyor mu ülkede? Sağırılık ve anlamsızlık bizim öğrencilere mi özgü yani?..

Beni soran, bana haber gönderecek olan arkadaşlar, iki ellerinin başparmaklarıyla işaret parmaklarını birleştirip iki daire meydana getirdikten sonra bu daireleri gözlerine götürüyorlar ve hemen ardından da sağ elleriyle saç tarar gibi yapıyorlar ve bu arada rasladıkları herkese aynı işareti yaparak beni görüp görmediklerini soruyorlar. "*Gözlüklü ve alnı açık!*" olmuş oluyor böylece adım...

Gözü büyük olanların, imama ya da papaza benzettiklerinin tanımlarını da ona göre yapıyorlar. Hatta geçenlerde okuldan ayrılmasa, Johnson'u bile vardı okulun. Tıpkı eski Amerika Başkanına hem de boyu bosuyla bile benzeyen bu okul kıdemlisinin tanımı da *Sam Amca*'nın şapkası ve kulakları simge alınarak yapılmıştı...

Herbert Marcuse ve Sağırılar

Dil aslında soyut bir şeydir. Yeryüzünde hiçbir varlık adı böğrüne yapıştırılarak ortaya çıkarılmıyor doğaca. Hiçbir sözcük de sittin sene aynı görevi yapmıyor. Çağın gidişine ya da insanoğlunun eriştiği aşamalara göre dil de kendini toparlayarak değişime uğruyor. Daha doğrusu insanlar gerçekleştiriyor bu değişimi. Bunun karşıtı zaten mümkün olamaz. Şurası da unutulmamalıdır ki, her iki anlamda da dilin kemiği yoktur...

Şunu diyecektim:

Belki de sağırılarn dilinde sözcük sayısı bizimkinden daha fazladır. Biz bile sözcükleri yetiştiremediğimiz ya da yetersiz bulduğumuz zamanlarda işaretlere, mimiklere başvurmaz mıyız? Onlarsa bu işaretlerin, bu mimiklerin içindeler. Kendilerine koskoca bir dünya kurmuşlar işaretlerle. Demek ki onlarınki de bir dil. Ne var ki yeryüzünde bu dili konuşanların sayısı, doğal konuşabilenlerin sayısına oranla çok aşağılarda kalır. Böyle oldu diye, bu dili konuşanlar azdır diye, onlar yaşamayacaklar mı? Onlar yiyip içmeyecekler, çalışmayacak, eğlenmeyecekler mi yani? Daha daha, sevişme onların da hakkı, onların da gereksinimi değil mi, ha? Üstelik, işaretlerle daha derin anlamlı bir sevişme neden yapılmasın?

O yıl mezun ettiğimiz, yani orta üçü bitiren öğrencilerimizin ondördü erkek, biri kızdı. Tıpkı normal okullarda olduğu gibi, ortaokul müfredat programını uyguluyorduk. Ama onlar için çok güç oluyordu işlediğimiz konuları kavramak. Hatta bazan imkansızlaşıyordu bu. İçlerinde bazıları daha kolay kavıyorlardı haliyle. Bu kolay kavrayanlardan biri Saim, biri de Selami idi. Ama tek kızımız Banu sıradan bir öğrenci idi. Hep Saimle oturur, gerek işaret olarak, gerek ödevlerini bizzat ona yaptırarak Saim'in yardımını görürdü Banu. Bir keresinde bir durum dolayısıyla numara sırasıyla oturmaları falan gerekmişti de, yine ne yapıp yapıp birarada oturmanın yolunu bulmuşlardı.

Sonradan anladım ki, bazı şeyleri sağırca konuşmak zor. Çünkü normal insanlar fısıltı gazetesıyla de haberleşe-

bilmektedirler. Birbirinin kulağına eğilerek, hiç değilse başkalarının duyamayacağı şekilde seslerini ayarlayarak konuşabilmektedirler. Ama sağırılar bunu yapabiliyorlar mı? Yapamıyolar. İşaretse, tüm sağırılar görüp saniyesinde şifreyi çözerler, diye düşünüldüğü için iyi değil... Olmaya ki sağırılının ve de sağırca bilenlerin bulunmadığı bir yer olsun. Onu bulmak da kolay değil koskocaman Sağırılar Okulunda...

Özellekle *aşk konusunda* ya da onunla ilgili sorunlarda sağırılara daha تنها, kimseciklerin göremediğı yerler gerekiyor bu yüzden. Bunu bir vesile ile iyice anladım:

Abdulhamit'in Bahçesi'nin ortasında bir yol vardır. Okulun bahçeye açılan kapısıyla bahçenin Barbaros bulvarına açılan dış kapısı arasında daracık bir asfalt yol. Sağı solu da ağaçlı. Güneşli bir öğle paydosunda şöyle bir arşınlayayım dedim yolu. Gün öyle güzel bir gün ki, kişiye üzüntü değil ümit getiren türden. Dalgın dalgın, günün güzelliğinin tadını çıkara çıkara yürüyordum. Bir ara ağaçlar arasından belli belirsiz bir hışırtı geldi. Hem o yandan geliyor hem bu yandan. Bir de ne göreyim, sağımda Saim, solumda Banu. İşaretleşiyorlarmış karşıdan karşıya. Beni görünce sanki dillerinden anlar-mışım gibi kaçmak istediler ama o kadar da ormanımsı değil bahçe. İster istemez yakalandılar. Saim'in alnında bir damla ter belirdi. Ben de "aldırmayın" dercesine elimi sallayıp uzaklaştım... Demek çocuklar hep birarada oldukları halde, bu işi ancak böyle konuşabiliyorlardı...

Çok güzel bir hikaye olabilecek, bu inceliğı ve tadı içinde olan küçücük olayı, tepesinden vurup gözünü çıkararak size aktarmaktan başka elimden bir şey gelmiyor. Daha doğrusu şu durumda katlanmam olanaksız gergef işler gibi hikaye işlemeye. Saim'le Banu belki de evlenmişlerdir şimdi. Sağırılar sağırın evlenmesi ve de geçinmesi ne kadar tatlıdır kimbilir? Belki de davulun sesi uzağı hoş gelmektedir. Bizim *Vedat Bey* de, kendisi sağır olduğu halde normal bir kızla evlendi. Çocuğı da oldu. İçimden çok geçtiğı halde sordum bir sağırılar bir kulaklı ve dillinin anlaşabilme, birbirini yadırgayıp ya-

dırgamama durumunu. Ama fazla meraka değer mi? Vedat Bey nasıl olsa konuşuyor. Karısı da konuşuyor. Kala kala Vedat Beyin kulağı kalıyor bir. O da nasıl olsa olur. Kağıt kalem niçin icat edilmiş?..

Sağırlara Ders....

Sağırlıktan ve sağırlardan şurda burda söz açmak, Hoca Nasrettinin fıkralarına benzer; güldürücü fıkralar türeterek işin acısını örtmek mümkün. Ama sağır öğrencilere ders vermek üzere dersliğe girdiğiniz anda madalyonun arka yüzüyle karşı karşıya gelmiş olursunuz. Kapıyı kapattınız mı, hafakanlar basar. Bir de buraya atanmanızdaki nedeni düşünürseniz kafanız iyice karışmaya ve de kaşınmaya başlar. Ulusal bir görev yapma durumunda olan Eğitim Bakanlığı, ulusal bir görüşle öğretmenlik yaptığınız için sizi cezalandırmış, anlaşılmayacağınız, dolayısıyla ulusal sorunlardan hiç mi hiç konuşmayacağınız bir dersliğe sokmuştur. İşin bu yanını unuttur gibi olursunuz. Bazan çocukların dilsiz ve sağır olduklarını da unutursunuz, Öğretmenlik damarınız ayağa kalkar. Siz de ayağa kalkarsınız bunun üstüne. İçinizden şöyle gönene gönene öğretmenlik yapmak geçer. Rahat rahat bilmem hangi konuyu anlatmak istersiniz. Aaa! Ne o? Çocuklar anlamıyor! Anlarsınız durumu sil baştan. Küt diye çökersiniz sandalyaya...

Neden sonra kendinize gelirsiniz. Bu koşullar içinde bir şeyler yapmak, bu yavrucuklara bir şeyler kazandırmak gerektiğine inanırsınız. Ders plânınızı açarsınız. Ona göre ders kitabına bakarsınız. Bilmem kimin yazdığı "At" parçasını işlemeye kalkarsınız. Gülünç olduğunu bile bile. Bir kere böyle çocuklara ortaöğretim verilebilir mi diye hiç mi düşünmediler acaba? Daha "at" sözünün ne olduğunu bilmiyorlar. Anlatamıyorum. Doğru dürüst bir cümle yazdıramazsınız. Yazdığı sözcüğün anlamını bilmiyor çocuk. Cümle kuramıyor. Olayları izleyemiyor. Ancak uzun sürede ezberlediği şeyleri her fırsatta bilgi diye yineliyor. Üstüne üstlük tam da gerekli olan ifade derslerini koymamışlar mı sana! Gel eğitimle ilgileri olabileceğini düşün

bu orta kısmı önerenlerin ve açanların! Haydi ilk kısım neyse, okuma yazma öğretilir. Zaten haftanın üç günü iş yerlerine gidip emeklerini sömürterek hayatlarını kazanmanın yolunu buluyor çocuklar. Ortaöğretim onlara tam anlamıyla bir işkence. Okul atelyelerindeki emekleri ve iş yerlerindeki çalışmaları bazı kişilere maddi ve manevi puvan kazandırabilir. Buna karşın öğrenme yönünden çok yararlı. Ama haftanın öteki üç gününde her gün sekiz saat dersi normal çocuklara vermeye kalksan onlar bile dayanamazlar... Bu zavallıları üç günde yirmi dört saat işkenceye tabi tutmanın alemi var mı? Ölçülmüş mü bunların algı ve öğrenme kapasiteleri? Ne verim alınmış birkaç yıldır uygulanan öğretimden? Usulen not verilip genellikle de bırakılmadan sınıf atlatılarak dostlar alış verişte görsün deyimine uyduruluyor iş. Kitabına uyduruluyor yani, ama akla ve mantığa uydurulamıyor.

Bazı örnekler sunma isterim size: Bir yazılı anlatımlarını iki/üç kere düzelttiğim halde bütün benliğimle uğraştığım halde, doğru dürüst bir cümle kurmaya bile eriştiremedim onları. Erişmelerine olanak da yok. Çünkü *antenleri* yok. Ayrıca okuduklarını da anlamıyorlar. Kemal Demirav'la, Beşir Göğüş'ün küflü parçaları doldurarak yayınladıkları ders kitaplarından, o küflü ve işe yaramaz parçaları bile işleme olanağını bulamadım. Demin dediğim gibi, At parçasını alırsınız ele, Atom devrinde, Türklerin atı çok sevdiğini, atın da Türkleri çok sevdiğini, atalarımızın Tuna'dan at sulamalarını, yakıp yıkmalarını işleyim, dersiniz, yine böğrünüzde kalır elleriniz. Bir şey yazdırmaya kalkarsınız, zaman kavramı olmadığından fiilin zamanlarını olmadık verde ve olmadık biçimde kullanırlar.

Örneğin:

"Müdür Bey salondan geldiğini arkadaşların ellerinden sıkardık." Hamit Yücel bunda, Müdür Bey salona geldi, arkadaşların ellerini sıkı" demek istiyor. Çünkü iki gün önceki olayı, yani bayramlaşmayı anlatıyor. Bu en az yanlış durumda olan cümlelerden biri. Nitekim mezun oldu Hamit. İki'den üçe geçirdiğimiz çocukların içinde, Fatih'in İstanbul'u fethettiğini

yazmak isterken, ortaya İstanbul'un Fatih'i elde ettiği biçimde cümleler çıkaranlar oldu. Çocukları kınamıyorum. Bu kadar ağır yükü sağır kulaklarıyla ve de yetersiz beslenmeleriyle yine de iyi kaldırıyorlar doğrusu. Bir de diyeceksiniz ki, madem öyle neden sen de katıldın da sınıf atlattınız bu durumdaki çocuklara? Söylediğinize de bakın: Ayol bu Bakanlık var ya, nasıl ilkokullarda toptan sınıf geçme esasını koydu da notu, karneyi bir çırpıda havaya fırlıttı; bileni de bilmeyeni de geçirtti. Ortaokullar için de bir şey düşünemez miydi yani? Bırakın biraz da okuma yazma bilmeyen ortaokul mezunu olsun bunca okuma bilmeyen ilkokul mezununun arasında. Üstelik erkeklik bizde kaldı, Bakanlığa fırsat vermemiş olduk bu işi yapmak için...

Emperyalizm ve Sağırılar

Kasım ayı başlarında çocuklar, ben o biçim derse başlamadan önce tahtaya fırlamaya başladılar. Tebeşiri çeken bir şeyler yazıyordu yarım yamalak. Anlaşılan şuydu: Ekmekler bitli ve küflü undan yapılmaktadır. Ekmekler bölündüğü zaman böcek ölüleri çıkmaktadır. Üç günden beri ekmek yememektedirler. Açlıktan ölecekler neredeyse. Parası olanlar bahçe duvarının dışına gelen ne olduğu belirsiz lahmacunlardan alıyorlarmış ama ya parası olmayanlar.

"Müdüre söylediniz mi?"

"Siz söyler misiniz öğretmenimiz olarak, biz çekiniyoruz," dediler.

Gerçekten de zavallıları öylesine sindirmişler ki, Müdür Bey dediniz mi Allah olarak alırlar. Belki öteki Allahtan haberleri bile yok. Bu sağırılıkla çok Allahlı olmak da zor herhalde. Sonracığıma, burası eski Yunanistan değil.

Hele Kasımın altıncı, yedinci ve sekizinci günlerinde ders bile yaptırmadılar. Önce Ekmek, ya da önce mide demekte ne kadar haklı Orhan Kemal. Tahtaya fırlayıp yazmakla da kalmıyorlar, boyuna pandomim yapıyorlar. Şu var ki tek kişilik pandomimler çok geride kalmış durumda. Üçüncü sınıfa gitsem

de onbeş kişilik pandomim, ikinci sınıfa gitsem de onbeş kişilik pandomim. Ellerini kulaklarının üstüne götürüp parmaklarını öne doğru sallıyorlar. Ve "İstemezük" diyorlar. Elleri kulağa götürüp parmakları öne sallamak, Amerikanın işaretiymiş. Çevirmen olarak çağırdığım arkadaşlar böyle çevirdiler. Ekmeğin bitlenmiş Amerikan unundan yapıldığını söylemek isterlermiş. Korkuları da büyüktü. Ambar doluymuş çünkü.

Sonra işareti değiştiriyorlar, baş ve işaret parmağını ay gibi yaparak alınlarına koyuyorlardı. Önce benim işarete benzettim. Ama baktım ki gözlerine değil alınlarına götürüyorlar ellerini. Yine bir çevirmen buldum. Yaptıkları ayyıldız işaretiymiş. Türkiye anlamına gelirmiş. İşareti bayraktan almışlar demek. Çevirisini yaparken de şöyle yapmak gerekirmiş: Türk ekmeği istiyorlar...

Amerika'nın tüketim artıklarının gelmesi ve yenmesi bir yana, bunun bir tarım ülkesi için alçalma olduğu da bir yana, bir de bunun ambarlarda bitlendirilmesi ve buna karşın fırına sevk edilerek ekmek yapılması hangi mantıkla açıklanabilir. Söylenişine göre de, bazı yerlerde bitlenen unları atmaktansa sağır çocukların, kör çocukların ve de kimsesiz çocukların bulunduğu *Yetiştirme Yurtlarına* sevk etmişler. Amerikalılardan hediyeler, bitli Amerikan unları. Ama yine de görüyoruz ki, sağır çocuklar bile yutmuyor emperyalizmin bitini; "Türk ekmeği isterük" diye çırpınıyorlar.

Tarım Bakanı Bahri Dağdaş'ın başına da böyle bir iş doğrulmuştu da "bitlenmiş buğdaylardan ekmek yaptırıp yiyeceğim" diye tutturmuştu. "Buğday ihraç edeceğiz, Sonora-64'ü ben icat ettim, heykelim dikilecek" falan dediği gibi, öğretmenler toplantısında işi ortaya getirip de çocukların aç kaldığını, normal ekmek bulup doyurulmaları gerektiğini, bu bitli unların da sağlığa zararlı olduğunu, usulen ilgili yerlerle temas edilerek bunun atılması gerektiğini söylediğinde öğretmenler, "Ben yerim bu undan yapılan ekmeği" dedi müdür. Özal'ın, Evren'in ve o dönem bakanlarından Cahit Aral'ın Çernobil ışınlarıyla donanmış çayları televizyon ekranlarında içtikleri gibi... Çocuklar

yemiyor, ama günlerce aynı ekmek veriliyor...

Bu adamların, yani Bakanlığın, okula müdür yaptıkları adamın, aslında çocuklarla falan ilgileri yok. Tepeden tırnağa gösteriş üstüne ve de koltuk üstüne, yalan üstüne çalışırlar. Karşısı olsaydı, ufuklarda ucu görünürdü bugüne dek. Demek istediğim şu ki, bu bitli Amerikan ekmeğinin kabağı da döndü dolaştı benim başımda patladı:

Amerikancılık moda ya, daha ne isterler. Ben nöbet tutmasam da fırınla, mutfakla ilgim olmasa da olur. Onlara ipuçları gerekli. Amerikaya karşı diye gösterdikleri zaman benim kötü kişi olarak anlaşılabacağımı biliyorlar. Amerika'da dörder beşer yıl beyinleri ve mideleri yıkandıktan sonra Bakanlığın kilit noktalarına oturtulanlardan icazet almanın kolay olduğunu düşünmüş olmalılar.

Ziver Tezeren efendi elinde tomar tomar sorularla geldiği zaman, bununla ilgili bir soru da çıktı tomardan:

"Amerikan unundan yapılmış kilolarca ekmeği neden döktürdün?" İşe bakın siz! Yapıp çatıyorlar çocuklar zaten yemediği için herhalde döküyorlar, ondan sonracığıma, yaptıkları haltlar yetmiyormuş gibi benim başımda da kabağı patlatmak istiyorlar. Bizim yemekhanelerimizde dünyanın ekmeği dökülür. Kimse bir şey demez kimseye. Yenmediği için dökülür. Ekmeği iyi kullanmayız, kıymetini bilmeyiz. Ama dökülen Amerikan unundan yapılmış ekmekse iş değişir. *Amerikanofiller* bitli ekmeğin atıklarından bile yararlanarak puvan toplama yolu ararlar. Aynı demirden olan Bakanlık da *mal bulmuş Mağribi* gibi sarılır bu buluşa...

İmam ve Cemaat

Bir yerlerden bir yazı gelir okul müdürlüğüne. Resmi bir yazı ama. Sayısı, tarihi, başlığı falan. Bilirsiniz böyle kağıtlar, Abdulhamit zihniyetine ayak uydurmuş Osmanlı memurlarını tir titretir. Ne yapacaklarını, gereğini nasıl yerine getireceklerini şaşırırlar. Şaşırınca da alıcı gözle onu inceleyip de ilginç bir şeyden söz ediyorsa bile gülümseyemezler. Reddemezler. Bu yüz-

den de aklın alamayacağı sonuçlar çıkabilir. Esendal'ın "*Mülahazat Hanesi*" öyküsündeki gibi...

Hangi akılla neye dayanarak yapmışlarsa yapmışlar, arkadaşımız *Hüseyin Akdağ imzacıbaşı* olmuş. Öğretmenlerin "haberim oldu" kabilinden imzalayacakları kağıtları müdür, muavinine, o da Hüseyin Beye havale ediyor. İmza işlemini tamamlayıp evrakı geri götürmek Hüseyin Beyin görevi.

Bizde alışıldığı üzere, bu gibi yazıların, imzalatmak için gönderilen kişileri ilgilendirip ilgilendirmediği hesaba katılmaz. Bas imzayı kağıt dosyaya girsin. İş kitabına uysun yeter. Başka şeylere uymazsa uymasın.

Bir öğle vakti Hüseyin Bey yine bir kağıt getirdi. Basacağız imzayı: Baktım, bir radyo yayınıyla ilgili. Bütün okullara yollamışlar, arada Sağırılar Okuluna da yollamışlar. Yararlı yayınlar yapılacaktı da onun gününü, saatını, bildiriyor. Oysa bizim çocuklara radyo bir şey söylemez. Tv henüz yok o yıllarda. Osmanlı artığı zihniyet ve de alışkanlığın kol gezmesi canımı sıktı yine. Bu kadar da olur mu ya! Resmi yazıya evet, imzaya evet. Ama be birader şöyle bir bakın da bu gibi gülünçlerini ya yırtıp atın ya da takın dosyanıza. Benim haberim olsa ne olur böyle bir yayından, olmasa ne olur. Öğrencilerin kulaklarına güveniyorsanız, toplarsınız ve anlatırsınız böyle böyle, diyerek. Onlar da dinlerler bu yayını, güvendikleri kulaklarıyla. Ve "Ben sonra imzalayacağım" dedim. İyi ki ileri gidip de "Bu tehlikeli bir yayındır, çocuklarımızı zehirler" diye alaya kalkışmadım. Ben kalkışmadım ama, okul yöneticilerinin gerçekten çocuklarının kulaklarına güvendiklerini bir vesile ile gördüm. Benim yapamadığımı kendileri yaptılar kendilerine:

Kasımın başları yine. Atatürk'ün ölüm günü dolayısıyla bir program hazırlanacak. Müdürü, muavini, öğretmeni toplandı.

Okulun müdürü:

"Arkadaşlar, büyük Atanın durumuna layık bir anma programı yapalım" dedi. "Çok Atatürkçü bir müdürümüz var, ne mutlu bize" diye düşündüm ben de.

Müdür sürdürdü:

"Demokratik bir şekilde programı hazırlamak için bu toplantıyı yapıyoruz. Sizlerin de kıymetli düşüncelerinizi almak istiyoruz."

Ondan sonra, görüşülecek konuları not ettiği kağıdı çıkardı, madde madde görüşmeye başladık:

Madde bir: "Her yıl *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesini* içimizden biri okur, çocuklar dinler. Bu yıl da aynı hitabeyi mi okuyalım, yoksa başka bir teklif var mı? Çünkü bu işin demokratik bir şekilde yapılmasını istiyorum?"

Düşündüm: Çocuklar sağır. Acaba bunca yıl okudukları *Gençliğe Hitabeyi* nasıl anladılar. Özel bir okuma şekli mi var yoksa? Ama olamaz.

"Böyle düpedüz mü okuyorsunuz?" dedim.

"Evet."

"Öyleyse, madem ki soruyorsunuz ve demokratik olmasını istiyorsunuz, değişiklikler iyidir, bu kez de *Atanın Bursa Söylevi* okunamaz mı? Okunsa nasıl olur?"

Laf olsun diye sormuştum ama iş oldu. Espiri de gitmiyor bizde.

"Oyunuza koyuyorum arkadaşlar," dedi müdür.

Kabul edenler, etmeyenler, edilmemiştir. İkinci olarak *Gençliğe Hitabe* oylandı ve onun okunması kabul edildi. Ben de *Gençliğe Hitabeye* oy verdim zaten. Az bir farkla kaybetti *Bursa söylevi*.

Sonradan anladım ki, bu demokrasi başka demokrasiymiş. Demokratik deyip kakokratik çalışıyormuş adamlar: Üşenmeden oturmuş masasına ve de sıkılmadan, ve de utanmadan ve de yemeden içmeden döşenmiş Ankara'ya: "Falan öğretmen On Kasımda Atatürk'ün *Bursa Nutkunun* okunmasını istedi. Hakkında gerekli tahkikatın yapılmasını..."

En büyük vatan görevi yaptığına emindi. Ben de emim. Çünkü *Bursa Söylevi* iktidarcı benimsenmediğine göre, hem iktidarcılığını yeniden hatırlamış, hem de benim gibi birisinden kurtulma yolunu açmış olurdu. *Kemal Tuzcuoğlu ve Ziver Tezeren* efendiler soruşturmaya geldiklerinde öğrendim

durumu. Değilse, On Kasımda müdür sereserpe Gençliğe Hitabeyi okutmuş, çocuklar da sözde dinlemişlerdi salonda...

Sağırlar Bile Gülüyor

Ülkemiz, "Atatürk'e canım başım feda olsun" deyip öte yandan da besleme derneklere, yani Komünizmle Mücadele Derneği'ne, Milliyetçi Öğretmenler Derneği'ne üye olan kişilerle doludur. Gerçi siz, hiç öyle olmasa tarih tererrür mü ederdi, diye hemen dilinizin ucuna gelivereni söyleyeceksiniz. Söyleyin isterseniz. Ben aslında söze girişimle pek ilintisi olmayan bir demokrasi güldürüsü anlatmak istiyorum. Girişimle ilgisini anlayabilmek için gerçekten arif olmak ya da demokrasiye öğretmenlik edenleri tanımak gerek:

Sınıfa girdim. Tahta tepeden tırnağa yazıyla dolu. Silmelerini söyledim. Bir takım işaretlerle "Aman öğretmen ne diyorsun, bunu deftere yazmak ve ezberlemek zorundayız. Bitirelim de ondan sonra silelim" demek istiyorlardı.

Bekledim.

Bu arada tahtaya da göz attım. Demokrasi özetlemiş öğretmen.

"Demokraside zengin-fakir eşittir."

"Güçlü-güçsüz eşittir."

"Cumhurbaşkanı-köylü eşittir."

Yazma bitip çocuklar tahtaya karşı oturunca sordum işaretle,

"Bu yazılanlar doğru mu, anlayabildiniz mi?" diye.

Önce şunu söyleyim ki, gerçekleri dersliğe sokan ve çocuklara hem de program gereğince öğretmeye yeltenen öğretmenlere göz açtırmazlarken, ölümlerden ölüm beğen kabilinden sürgünlere yollayıp o da olmazsa maaşının tümünü kesecek cezalara çarptırırlarken, bizim, "demokrasi öğretmeninin" çalışmalarını nasıl *demokratik açıdan değerlendirdiklerini* anlamıyorum doğrusu. Bu yetkililer iki yüzlü, görevlerinin bilincinde ve de tarafsız değiller sanırım. Söylediklerim yanlış olsa, şimdiye dek bu doğruları öğreten öğretmene de öteye git

gözüne duman gider, derlerdi hiç olmazsa. Demediklerine göre, tutumları adamına göre. Eğer böyle değilse, neden üstüne varmıyorlar, soruşturma açmıyorlar?

Şu herzelere de bakın hele: Zengin fakir eşitmiş. Köylüyle Cumhurbaşkanı eşitmiş. Hele de güçlüyle güçsüz eşitmiş...

"Anlayabildiniz mi?" şeklindeki sorumu anlayabildiler. İkisi üçü tahtaya koştı tebeşiri alarak ve bir eşit işareti çizdikten sonra yukardan bir kuşak çektiler. Tahtaya yazılanları kabul etmiyorlardı anlaşılan. "Zenginle fakir eşit olamaz!" demeye getiriyorlardı. İçlerinde birinin yaptığı işareti görünce de *Aşık Serdari*'yi ansımamak elde değildi: Bir uzun bir de kısa çizgi çocuk dikine. Bununla bu eşit olur mu hiç, demek istiyordu. Bende Serdari'nin bir dizesini geveliyordum:

"Kısa çöp, uzundan hakkın alacak!!"

Artık ettim edemedim, bunun yasalarda böyle olduğunu, yasa karşısında tüm vatandaşların eşit olduğunu... anlatmaya kalkıştım; anlatabildimse...

O gün ilk kez şaştım sağır öğrencilerimin anlayışına. Sonradan, eylem sözü etmeksizin, yani suçu işlemediğimi kabul ederek şöyle yazmışlar benden için Ankara'ya: "Öğretmenler odasında, şimdi gidip sağırlara sosyalistlik propagandası yapacağım," dedi. Ziver Tezeren hazretleri yine arzı endam edip geldi tabii. Anlaşıyor ki dünya duruluyor. Birincisi, komünistlik iftirasından korkuyorlar. Onun için sosyalistlik propagandasından girebiliyorlar. İkincisi, yaptı da diyemiyorlar, yapacağını söyledi diyorlar. Bu lahana turşusundan sonra da soruşturma yapabiliyor yine adamlar.

Ama ben sağırlardan korktum onların haberleri yok. Baksanıza neredeyse bana sosyalistlik propagandası yaptılar...

Gerçekleri Yazma Özgürlüğü

Eğitim Bakanlığı Disiplin Kurulu'nun 27. 8. 1968 günlü kararını, Sağırlar Okulunda çalışırken geçirdiğim sayısız soruşturmalar sonucu verilen cezalara bir örnek olarak sunuyorum:

"Mahmut Makal hakkında İlköğretim Genel Müdürlü-

günün 18. 6. 1968 tarih ve 26705 sayılı teklif yazısıyla ilişiği dosya ve adı geçenden 26. 6. 1968 tarih ve 404.3-194 sayılı kararımızla istenip, zlkışleri Genel Müdürlüğünün 10. 8. 1968 tarih ve 55699 sayılı teskeresiyle komisyonumuza gönderilen savunma yazısı incelendi: İşin gereği düşünüldü:

İstanbul Yıldız Sağırlar Okulu Orta Kısım Türkçe ğretmeni Mahmut Makal'ın 1.12. 1967 tarihli Cumhuriyet gazetesinde neşredilmiş bulunan "*Kıyıda Nedene Doğru*" başlıklı politik bir yazısı ile işbaşındaki iktidarı kötülediği sabit bulunduğundan ve bu husustaki savunması da yerinde görülmediğinden, memuriyet haysiyetini *muhil* bu hareketinden dolayı, 1702 sayılı kanunun 32. maddesi delletiyle 788 sayılı kanunun 29. maddesi gereğince "*Tevbih*" cezasıyla cezalandırılmasına ve iş bu kararımız kopyalarının İlköğretim Genel Müdürlüğünce görülerek zlk İşleri Genel Müdürlüğüne tevdiine oy birliği ile karar verildi."

Ceza ceza üstüne. Maaş kesme cezası veriyorlar hem de onbeş günlük, yirmi günlük kesiyorlar. Bin lira maaşın dokuzyzn kesebiliyorlar... Tadı tuzu kalmamıştı işin. Bunların soruşturmasının usulen olduğunu, yapacaklarını önceden kararlaştırdıklarını da bilince ve ortaya koyduğunuz gerçeklerin, yazılı, belgeli, gerçeklerin de gözönünde tutulmadığını görünce, ne yapmak kalır insana? Aylığınızı ceza olarak kesiyor, terfi ettirmiyor, kıdeminizi indirip sizi geri geri götürüyor. Gericiliğin bu kadarına pes doğrusu. Yirmi yıllık memur olmanız gerekirken, onaltı yıllık durumda bırakılıyor-sunuz. Arkadaşlarınız ilerlerken, elli lira asli maaşta dorduruyorlar sizi. Onu da ceza olarak alıyorlar. Evet, ne yapmak kalıyor kişiye. Danıştayın ı da, Yargıtayın ı da, mahkemesini de bırakarak, yani bu *pis hikayeyi* olduğu gibi bırakarak içinden sıyrılmak. İşte onu yaptım:

 Kasım 1968 Pazar günü Eğitim Bakanına şu telgrafı çektim:

"İlhami Ertem, Milli Eğitim Bakanı-Ankara

Bütün bir yıl uydurma sorular ve uydurma tahkikatlar-

la uğraştırılıp sonunda maaşımın neredeyse tamamını ceza olarak kesme yoluna gidilmesi, ayrıca terfiimin önlenmesi ve altı ay kıdem indirme cezasının verilmesi, bununla da yetinilmeyerek yazdığım yazılardan dolayı bir sürü cezanın verilmesi, bütün varlığımla yirmi yılımı verdiğim öğretmenlik mesleğinde artık yerimin kalmadığını gösterir.

Tüm teşkilatınızla benimle uğraşmaktan kurtulup biraz da eğitim işleriyle uğraşmanız için istifa ediyorum."

BİZİM KÖYÜN EŞEKLERİ

Ankara'yı, İstanbul'u görmeden yazar geçinmeye başlamıştım. Yazılarımın yayınlandığı dergilerden pek para gelmiyordu. Belki telif ücretine karşılık sayarak, dergilerini ve yayınladıkları kitapları yolluyordu bazıları. Oysa, İvriz Köy Enstitüsünde öğrenciyken, yani 1945-47'lerde, şürlerimin yayınlandığı dergiler 500 kuruş telif ücreti veriyorlardı. İçinden posta parasını kestikten sonra 435 kuruş yolluyorlardı.

Neden yaptım bu girişi?

Anlaşılan bu alanda da geriye gidiyoruz da ondan:

Ankara'da evimin kapısını çalıp yazı isteyen bir dergi sahibine, kırmamak için istediği güne yazı yetiştirdim. Birkaç ay sonra, yazımın çıktığı dergiden bir tane edinmek için Yenişehir'in merkezindeki yerlerine uğradım. İstedğim dergiyi uzatmasından sonra sordum:

"Ne ödeyeceğim?"

"Eski sayıları iki katına veriyoruz..."

Derginin kapağında yazılı fiyatın iki katını uzatıp çıktım.

"Solculuğun" bir gereğiymi bunlar herhalde...

Aradan yıllar geçti. Bu olayı unuttur gibi oldum ve yine yazılar verdim isteklerini geri çevirmeden. Ama dergiye de para ile abone oluyordum. Doğallıkla, telif ücreti diye bir şeyi kitapları yazmıyor. Şimdilerde dergiye abone değilim. Yollamaları diye bir şeyleri de yok. Onlara göre, kağıt, basım işleri, posta vb. parasız olmaz, ama yazı parasız olur. Çünkü *yazı gökten iniyor*

ve posta bedavaya getiriyor. Üstelik ne kağıt istiyor, ne şerit istiyor ve ne de emek istiyor.

İzmir'de çıkan bir dergi de boyuna yazı ister. Yolladığım yazı çıkar ama ben dergiyi göremem... Bir gün Ankara'da rasladım dergi sahibesine. Yeni çıkan dergiden bir demeti koltuğuna almış satış büfelerine dağıtıyordu. Benim de yazım var o sayıda. Bir tanesini ister gibi oldum, "sayılı!..." dedi. Oysa biz verdiğimiz yazıların sayısını tutmuyorduk. Üstelik sahibinin durumu çok iyi. Daireleri, hanları var kirada. O gün, bu kalın ve epeyce pahalı olan dergiden birini beş dakikalığına ödünç aldım ve yazımın fotokopisini çıkarttım arşiv için. Çünkü, ne yazık ki o gün bu *sayılı* dergi karşısında cebimdeki liralarda sayılıydı...

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, bu işin geleneği böyledir bizde.

Bunları anlatırken, *Demokrat İzmir* gazetesinin sahibi rahmetli Adnan Düvenci'yi anımsadım. 1963 yazında birgün, biraraya gelmişken gazeteye bir uğrayalım, diyerek upuzun merdiveni çıktık. Halikarnas Balıkcısı, Samim Kocagöz, Naci Sadullah'la birlikte. Söyleşi sırasında Düvenci:

"Bizim gazeteye arada bir yazı yazsanız ne iyi olur" dedi.

"Telif ücreti olarak ne ödüyorsunuz?"

"Hem yazınızı yayınlayacağız hem de telif ücreti mi ödeyeceğiz?"

Söyledikleri şaka değildi. Alışkanlıkları buydu. Adam İzmir'in yarısına sahip olmuş. Tamamına sahip olmasın da sana telif ücreti mi ödesindi...

Böyle bir şey de Ankara'da olmuştu. Ama bu biraz değişti:

Genel-İş Sendikasının bir dergisi vardı. Adana'dan tanıdığım sevimli bir genç yönetirdi. Gelip yazı alırdı arada. Bir

gün çaya çağırıldı. Ayrılırken de elime bir pusla tutuşturdu. Pusla ile vezneye uğrayıp telif ücretlerimi alacaktım. Derginin basım işleriyle uğraşan başka bir genç de yanıımızdaydı. Haklı olarak patladı:

"Vay anasını, ne âlâ memleket, hem yazısını yayınlamam hem de para ver. Nerde görölmüş böyle şey!"

Genç haklıydı. Yazı yayınlama diye bir şey vardı ve yazan buna sevinirdi. Peki, bir de ücret ne oluyordu? Alışkanlıklarına, duyup düşündüklerine tersti. Yani, bu genç de şaka yapmıyordu.

Ankara'da bir derginin hem gelen yazılarının seçimiyle uğraşır hem de yazı yazarım yıllardır. Telif hakkı ne söz, para ile de abone olurum. Baktım bir ara dergiyi postalamaz oldular. Meğer abone sürem bitmiş. Zaten son gelen derginin içine, yıllık 200.000 lira yazarak posta çeki koymuşlardı. O arada parasız dergi yollananların listesini (protokol) gördüm. Dergiyle uzak-tan yakından ilgisi olmayan birçok kişiye dergi gidiyordu parasız. Hem kendine hem karısına ya da hem babasına hem oğluna, çifte dergi yollanan adresler bile vardı... Şöyle bir baktım, bunlar Atatürkçülüğe ve Köy Enstitülerine "Nostaljik Olay" diyen hızlı solcuların adresleriydi genelde...

Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" romanının kahramanları kendi aralarında konuşurlarken, kent ve kentli korkusunun iliklerine işlediğini anlar okuyucu. Onlardan *İflahsızın Yusuf*:

"Adamı cin çarpar gibi çarparlar orda..." der.

Ankara'da öğrenciyim. Yıl 1955. Köyde öğretmenken yazı yazdığım bir derginin yönetim yerine uğradım. Gerçi dergi şimdi çıkmıyordu; on kuruşluk küçük kitaplar yayınlıyorlardı. Sahibi, bir fakültenin Rus Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirmiş, çeviriler yapan, yazılar şiirler yazan biriydi. Biz köydeyken, böylelerine hayrandık. Gözümüzde, sağlamlığın, solculuğun, uygarlığın simgesiydiler.

Uğradığımda baktım, basımevi tıklar tıklar işliyordu. Dizgiciler diziyor, makineler basıyor, ciltler yapılıyor, sipariş paketleri hazırlanıyor, postadan havale kağıtları yağıyor... Buna karşın, Puşkin'in şiirlerini aslından çevirmiş, bir de "Bizim Köyün Eşekleri" adlı güzel bir öykü yayınlamış olan yayıncının "az bir paraya ihtiyacı vardı." Acaba kendisine yardımca olabilir miydim?

Öğrenciydim ama parasız değildim.İstanbul'da kitaplarını yayınlayan yayınevi iyi para veriyordu. Ayrıca İstanbul'daki bu yayınevinin dergisinde çıkan yazılarım için yolladığı para da azımsanacak gibi değildi. O yüzden, harçlık bakımından zengin bir öğrenci sayılırdım.

Baktım cebimde doksan lira vardı, (belki de bugünlerin beş milyonu). Çıkarıp verdim. Birkaç gün sonra verecekti. Ama, durumu iyi olduğu halde aylarca vermedi. Sonunda, bir avukat mahkemeye verdi ve parça bölük icra yoluyla alındı. Gel gör ki nerdeyse tamamı avukata gitti...

Kendisine basımcılık da az geldiğinden, İzmir'de madencilik yaparak daha da semirdi...

Kentlerde başıma gelen belki ilk soygundu bu, ama son soygun değildi...

BEŞİBİRLİK

1961 Mayıs'ında, Ankara'nın Tuna Caddesinde *Sanat Sevenler Derneği*'nde bir açık oturum yapıldı. Konu, "Soyut Şiir mi, Gerçek Şiir mi?" Oturumu Derneğin Başkanı Munis Faik Ozansoy açtı; Salah Birsal de yönetti. Söz alıp konuşanlardan biri de bendim. Daha doğrusu, parmak kaldıranlar içinde ilk sözü bana verdi yönetici. Neden ilk sözün bana verildiğine ilişkin bir de yazı çıktı sonra, dergilerin birinde.

İçinde yaşadığımız toplumun durumuna bakınca, aydınlara, sanatçılara çok iş düştüğünü, ayağımızı toprağa basmamız gerektiğini, parmağımızı gerçeğe dokundurmamız gerektiğini... açıklamaya çalıştım. Söz alan bazı sanatçılar da bana karşılık vermeye çalıştılar. Sanat güdümlü olamaz, sanatçı özgürdür... demeye getirdiler. Ben bunun karşısını düşünmüyordum ki! Sanatçı olarak, kendimiz ve içinde bulunduğumuz toplum için özgürlük savaşı vermemiz gerekiyordu. Yok ikinci yeni, yok üçüncü yeni gibi soyutlanmışlığın bizi baskıdan kurtarma yerine teslimiyete götüreceğini, baskılara karşı çıkılacağı yerde, baskı yapılırca anlamsızda, soyutta kurtuluş arandığını... ekledim.

Söz sırasına girmiş olan Turgut Uyar, sırası geldiğinde, arka bölmedeki *'içme yeri'*nden çağrıldı. Gelince şunu söyledi:

"Oturumun ilk konuşmasını Makal'ın yapması talihsizlik olmuştur, konu için talihsizlik olmuş, çünkü tartışma başka yöne kaymıştır..."

Bu tek cümleden sonra yine içme yerine gitmiştir. Neden talihsizlik oldu, konunun hangi yöne gitmesi gerekirdi, bunlara değinmedi. Demokrat Parti döneminde askerlikten ayrılıp kağıt üreten kamu kuruluşuna yerleşen bu ozanımızın, konunun hangi yöne götürülmesini istediğini hâlâ merak ederim...

Göz açıp kapar gbi, hızla sekiz yıl geçtikten sonra, İstanbul'da Sağırılar Ortaokulunda çalışmaya başladım. *Çiçek Pasajı*'nın üstünde de 'Edebiyatçılar Birliği' var. Akşamları genellikle orada oluyorum. Yemek de veriyorlar. Ayrıca, pilav akşamları, çay akşamları, gözleme akşamları yapılıyor. Başkanımız Aziz Nesin, mini etekli iki bacıyı da garson olarak aldı. Bu yüzden, yıl sonunda seçim yenilenirken epeyce eleştirildi *ahlak tam* arkadaşlar tarafından...

Diyeceğim şu ki, bu Edebiyatçılar Birliğinde de bir açık oturum düzenlendi. Onlar açık oturum dediği için ben de açık oturum diyorum bu yapılanlara, ama, masanın çevresine toplanıp sırayla konuşma diye bir şey yok. Yönetici, oturanlardan isteyenlere söz veriyordu ve buna açıt oturum deniyordu.. Şimdiki, 1990'ların açık oturumlarına benzemiyordu yani...

Edebiyatçılar Birliğindeki açık oturumun konusu "Barış Gönüllüleri ve Köylerimiz" di. Yöneten de rahmetli *Haldun Taner*. Aziz Nesin, Turgut Uyar, Metin Eloğlu, Can Yücel, Cahit Irgat... gibi akla gelen gelmeyen birçok yazıncı dost orada. Üniversite öğrencileri de az değildi. Nevzat Hatko ile bir masada oturuyorduk. Açık oturumun başlamasına yakın *Edip Cansever* geldi masamıza. Birinci kadehi yuvarlar yuvarlamaz, ortada hiçbir şey yokken, "Sen edebiyatçı değilsin!" dedi bana. Hiçbir yerde hiçbir vesile ile edebiyatçı olduğunu söylemeyen, kendi halinde bir insana ne demek istiyordu acaba, bu *Kapalı Çarşı Antikacı*sı? O arada rahmetli dostum Hatko, basımevinden yeni aldığı çevirisini, Yunanlı koca yazar *Stratis Mirivilis*'in 'Mezarda Hayat'ını çantadan çıkarıp imzaladı. Cansever gibi düşündüğüm için, yazdığı cümle hâlâ mahcup eder beni: "Koca öğretmen ve de gerçek 'edebiyatçı' Mahmut Makal kardeşime..."

27. 11.68."

Gelelim açık oturuma: Haldun Taner de sanki 8 yıl önce Ankara'da olanı biliyormuş gibi ve de arkadaşların üstüne gidercesine, ilk sözü bana verdi. Şeytan tüyü mü vardı bende? Taner'in ilk sözü bana vermesiyle de kıyamet koptu. Turgut Uyar, karısı Tomris Uyar, Metin Eloğlu, karısı Nur Eloğlu, Cansever, ayaklandılar ve bağırmaya başladılar. Nasıl olur da ilk sözü bir köylüye verebilirmiş... Belki de ilk kez o gün kafama dant etti, köylülüğün, Köy Enstitülerinin, Tonguç'un önemi... Aradan 22 yıl geçti, *Tomris Uyar*'a seslenmek isterim şimdi, hangi duygu itiyordu kendilerini bu anlayamadığım davranışlara? Elini *vicdanının* üstüne koyarak düşünmesini isterim...

Mahmut Yesari'den Mahmut Makal'a

1968 Kasımı. Orhan Veli'nin Evkafdaki memuruyetinden istifa ettiği gibi, 'maarifteki memuriyetimden istifa ettim. *Cağaloğlu*'nda *Öncü Kitabevi*'nde Öncü Kardeşle konuşurken rahmetli Mehmet Ali Yalçın, girdi, May Yayınlarının sahibi. Hoşbeşten sonra, beni yemeğe çağırdı. Çınar Lokantasına gidiyormuş. Tam öğle yemeği zamanıydı ama ben az önce yemiştim. "Gel canım, bir tatlı yersin, konuşuruz" dedi. Gittik. Gerçekten de bir tatlı istedim, konuşmaya başladık. Benden bir kitap istedi basmak için. Hazırlamakta olduğum bir kitap vardı, söyledim. Bir ay sonra teslim koşuluyla pazarlık yaptık. Sonra bürosuna gittik. Kitap 400 sayfa dolayında olacak, onbeş lira fiyat konacaktı. O günkü ölçülere göre onbin liranın üstünde telif hakkı tutuyordu. Bin lira peşin aldım, geriye kalanları aylık taksitlere bağladık. Maaş alır gibi alacaktım. Bir hafta önce istifa ettiğimde, aylık maaşım dokuzyüz liraydı. Buradan, kısa bir süre için olsa da maaşımdan çok aylık alacaktım. Yayınevinin her işini çok güzel yürüten askerlik arkadaşım Teoman, bonoları hazırlarken, Yalçın *Mahmut Yesari*'yi anlattı:

"Yesari çok sefalet çekti. 'Sefalet' ifade etmez aslında çektiklerini. Bir gün, zaman zaman yazdığı bir gazeteye geldi.

Elinde bir reçete vardı. İlaçları alabilmek için avans istedi. Reçeteyi bir çocukla eczaneye gönderen gazete sahibi, hemen önüne kağıt tomarını sürdürü üstadın; çabuk tarafından yazı istiyordu. Sanki ilaç parasını peşin istiyordu... O arada, aç olduğunu, rahatsız olduğunu, yazı yazamayacak durumda olduğunu... anlattı Yesari. Hemen yemek ısmarlandı. Ama parayı veren, düdüğü hemen çalmak istercesine, kağıt tomarının üstüne bir de kalem koydu. Hemen dizgiye yollayacağını söylüyordu. O arada yemek geldi. Hasta haliyle alnından damla damla ter döken Yesari, ağzına bir lokma sokuyor, onu çiğnerken kağıdı karalamayı sürdürüyordu..."

Bebek'te ikiyüz liraya tuttuğum bir odada oturuyordum, Yalçın'a hazırladığım kitabı, gece gündüz çalışarak yirmibeş günde tamamladım Pazarlıktakinden beş gün önce bitirdim yani. Teslim ettim. Kitap dizgideyken bononun günü geldi. Paraya gereksinim var. Böyle böyle, bononun günüdür, dedim. Yalçın'ın yanıtı:

"Bu günlerde ödeyeceğim bonolar var. Şöyle bir on gün kadar sonra görüşelim..."

Oradan çıkınca rahmetli *Faik Muzaffer Amaç*'a rasladım. Sağolsun paralı parasız davalarımı kovuşturan, kendisi de felsefe öğretmeniymeniyken kıyılmış bir arkadaştı. '*Laiklik İlkesi Sanık Sandalyasında*' ve '*Komünist Öğretmen Davası*' adlı kitapları vardır.

"Nereden?" dedi.

"May'dan!" dedim.

"May'dan mı hay'dan mı?"

"Ha o, ha öteki..."

Yürürken bono işini anlattım. Meğersem, bonoyu bankaya vermem gerekirmiş. Öyle yaparsam, benimki de 'bono' olurmuş... Sonraki ayları öyle yaptım.

Yalçın, "Yer Altında Bir Anadolu" adlı kitabımın 2. basımına telif ödemedi gitti...

Oy Oy Oy!

Sağırılar Okulu'ndan sonra Eğitim Bakanlığı ile ilgim ilişkim olmadı. Önce yayıncılık yapmayı denedim. Ödünçle falan işe başlamıştım. Dört kitap yayınladıktan sonra battım. Ondan sonra, eski romanları bugünkü dile çevirmek için günde 11-12 saat çalışmaya başladım. Günde 20-25 sayfa yazabiliyordum. İçlerinde Ömer Rıza Doğrul'un çevirdiği romanlar da vardı. Romanların dili o kadar eskiydi ki sözlükler bile yetersiz kalıyordu.

1975 seçimlerinde iktidar değişmişti. Gazeteler, bizlerden de hizmet beklendiğini yazıyordu. Bunun üzerine, AP'li *Yiğit Köker*, Senatoda Eğitim Bakanına sorular yağdırıyordu. Ne büyük kişilerdik biz: Amerikan Senatosunda, Türkiye Senatosunda adlarımız geçiyordu boyuna... Özellikle de benim ve Fakir Baykurt'un adı.

Eğitim Bakanı Üstündağ, aynen şöyle söyledi adlarımızı vererek:

"Ne onlardan bir istek geldi, ne de biz atadık. Durum budur..."

Ve bir raslaşmamızda:

"Bugün gazeteleri gördünüz mü?" dedi bana, *Üstündağ*.

Anlamıştım, atanmam falan söz konusu olursa, bu işi yapmayacağını çılatıyordu.

"Anladım; *Faruk Sükan*'ın beyanatını soruyorsun, okudum. Solcuları atarsınız diye önünüze şimdiden set çekiyor" dedim.

Sükan'la *Üstündağ* aynı seçim bölgesinden oldukları için, oy yitirmekten, daha doğrusu, Sükan gider de "solcuları atayan adama oy vermeyin" derse, ucu yağlı ekmeği yitirmekten korkuyordu. Oysa, halkı tanısalar, bu gibi ataklıklara halk daha çok oy verirdi...

O günlerde, İlköğretim Genel Müdürü Hüsnü Cila:

"Müfettiş ve öğretmenler, biz bu partiye oy verdik, oy verdirdik, bizi İstanbul'a, Ankara'ya atayın, diye Yozgat'tan, To-

kat'tan akın akın geliyorlar..." diye yakınıyordu. "Hiçbiri de koca kentten küçük kente gitmek istemiyor be birader."

Kendisine içtenlikle, bir de, bakalım Bakanlık çevresinde nasıl karşılanır diye şöyle dedim:

"Ben tam karşıtını istiyorum, bakalım atayabilir misiniz? Hakkari'nin bir köyüne öğretmen olmak istiyorum. Hem de, öğleyn kararnameyi çıkarın, akşam treniyle hareket ederim..."

"Bu çok güzel ve kolay bir şey. Ciddiysen hemen yapalım."

"Sen Bakanla bir görüş de, izin alabilirsen yarın yaparsın. Bakarsın güçlük çıkarır..."

"Bunun nesi var güçlük çıkaracak?"

"Sen hele bir görüş de..."

Ertesi gün:

"Haklıymışsın!.." dedi Hüsnu Cila.

En Büyük Suç

1978 yazında İlköğretim Genel Müdürü yine *Hüsnu Cila* idi. Üstündağ da Bakan değil ama Parti Genel Sekreteridir. Ziver Tezeren de gözde müfettiş yine...

Değişen neydi? Değişen, Eğitim Bakanlığına *Necdet Uğur*'un gelmiş olması. Eğitim Bakanlığının içyüzü hakkında tam bilgi sahibi olmayışından mı , yoksa *Kemal Aygün* gibi düşünmeyişinden mi, ilk günlerde aldandı *Necdet Uğur*. Önce şu *Kemal Aygün* işini anlatayım: *Kemal Aygün* hem Ankara Valisi hem de Emniyet Genel Müdürüydü bir zamanlar. Yani Menderes döneminde. İki gazeteci arkadaşla birlikteydik, raslaştık, sellamlaştık ve tanıştık.. Tanışır tanışmaz da gayet ciddi şunları söyledi bana:

"Ne yaparsan yap, mahkemelerden ne kadar beraat kararı alırsan al, bizim senin hakkındaki hükmümüz değişmez. Bizden beraat edemezsin!"

AP'liler sorularla karşısına çıkınca Senatoda, Uğur da Üstündağ'ın yöntemini izledi. Gazetelere göre Talim Terbiye Kurulu'na atadığı beş üyenin adlarını okudu. "Benim atadıkla-

rim bunlardır" dedi. Karşı tarafın ileri sürdüğü adlardan hiç söz etmemeyi, atadım, atamadım ya da atamadım ama atayabilirim, atasam ne olur, dememeyi yeğledi... AP'liler bayram ettiler, bu açıklama üzerine. Hatta, haberi getirene kızdılar, iyi kaynaktan almamış, diye...

Necdet Uğur'la Meclis'te görüştük birgün. Beni atayacağını söyledi Üstündağ'ın Senatoda yaptığını anlattım ve "Yasal bir engelim yok ama, beni atarsanız, muhalefet, hatta partiniz hesabını sormaya kalkar, savunabilecek misiniz?" dedim. "Seni savunmak kolay..." dedi. Ve 12 Nisan 1978'de 13538 sayılı kararnameyi çıkarttı. Bu kararname ile Bakanlık Müşavirliğine atanıyordum. O vesile ile, sicil bölümünde ortaya çıkardıkları dosyamı gördüm. Bir kişinin zor taşıyacağı kadar ağır ve kucağa sığmayacak kadar kabarıktı... Sicil müdürü Feyzi Özkan'a, masasında duran ve önünü kapatan dosyamda neler olduğunu sordum" Bu dosyaya göre, en büyük suçun *Cumhuriyet* gazetesi okumandır!" dedi.

Özlük işleri Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Adem Sarıyüce aynı gün beni telefonla buldu ve 73565 sayılı yazıyla tebliğ etti. Yazının bir örneğinin altına da 'tebellüğ ettim, başladım' diye yazdım ve tarih atıp imzaladım. Müşavir Nihat Sözen ilgileniyordu bu işlerle. Beni göreve başlattı.

Dedim ya, Necdet Uğur aldı, diye. Kısa bir süre sonra aklı başına geldi ve 23 Haziranda, anılan kararnameyi iptal eden bir yazının Özlük İşleri Genel Müdürlüğünden Müşavirlik Kalemine yollandığını öğrendim. Tebellüğ etmemin üstünden aylar geçtiği halde, bu kararnameyi iptal eden bir yazı bana gelmedi. Ancak, göreve başladığımın ertesi günü, ikinci bir çağrıya kadar gelmememi söyledi Özlük İşleri Genel Müdürü Fethi Esendal. O kadarla kaldı. Gel zaman, git zaman, 1989 Eylülünde Eğitim-Der'in kokteylinde konuşurken şunu ekledi Fethi Esendal: "Bakan Cumhurbaşkanlığı peşindeydi, adın zarar verebilir diye çekindi..." Çeşitli durumlar karşısında, "Erbakan ne der?..." diye düşünüp kararını ona göre verdiğini de söylerler çevresindekiler...

22 Mart 1981 tarihli Cumhuriyet'te bir yazısı çıktı Uğur'un. 'Çağdaşlığa İlk Adım' adlı bu yazıda, Sabahattin Eyüboğlu, Seha Meray ve Şadi Çalık gibi değerlerden söz edilmekte ve şöyle noktalanmaktaydı. "Doğal zenginliklerimizi değerlendiremiyoruz, diye yakınır dururuz. Petrol bulsak neye yarar, doğal zenginliklerin en değerlisi olan insana gerekli özeni göstermedikten sonra. Çağdaş uygarlığa ilk adım insana ilgi, insana saygı göstermekle, değer vermekle atılır."

İş yazı yazmaya, söylev vermeye geldiğinde ne kadar da insancıl, uygar ve ilerici oluyorlar. Hele de Meclisten ve siyasetten elleri ayakları çektilerince..

Merhaba Ekmekçi

14 Mart 1981 tarihli Cumhuriyet'te *Mustafa Ekmekçi*, otuz yıldır bana anlatmadığı küçük bir anısını anlattı. Bu anıyı okuduktan sonra, beni çalıştıkları yere davet eden kıymetli birçok arkadışıma, "gelirsem sana zararım dokunur, uygun ortamlarda görüşürüz" demekte ne kadar haklı olduğumu anladım. Ekmekçi'nin, aşağıya aynen aldığım bu anısı, bir vatandaş olarak odasına girdiğimde, hiç konuşmadan makamını terkedip giden ve üç saat orada inat edip beklediğim için aracı koyup çıkmamı isteyen Ortaöğretim Genel Müdürü İ. Cengiz'i, İlköğretim Genel Müdür Yardımcısı C. Gür'ü ve benzeri birçok olayı çağrıştırdı kafamda. Hatta, olaydan aylarca sonra yolda rasladığımda, kendisine zarar vermemek için uzağından geçmek istedim Cemil'in. O ise adıyla çağırdı ve görüşmek istedi. O zaman:

"Düştün mü yoksa?" dedim.

"Ne bildin?" dedi.

"Benden çekinmediğinden!"

Bu arada Ekmekçi'den özür diliyorum. İşte anısı da:

"İlk yazımın yayınlandığı gazete, 'İlgin' gazetesiydi. Otuz yılı aştı. Sonra, askere gidene dek 'Öğüt' gazetesinde yazdım. Öğüt Konya'da çıkardı. 1957'lerde, Ulus'ta 'Yurt Köşelerinden' başlığıyla yayınlanan gözlemler, Ankara basınına

adım atmamı sağladı. Ulus'un Genel Yayın Müdürü *İhsan Ada*, Yazı İşleri Müdürü *Nihat Subaşı*. Postayla yolladığım yazıları yayınlardı... Muhabirlikle ilk '*Yeni İstanbul*'da yüzyüze geldim. Gazeteciliğin özünün haber toplama, yazma olduğunu gördüm orada. Çok sürmedi, bir ay içinde kovuldum!

Bir gün büroya Mahmut Makal gelmişti. Gazetenin İdare Müdürlerinden biri de o sırada İstanbul'dan gelmişti. İdare Müdürünü ilk kez görüyordum. Makal gidirce, sordu:

"Kim bu?"

"Mahmut Makal..."

"Kime geliyor, o burada?"

Bir terslik olduğunu sezmiştim...

"Burada herkesin arkadaşıdır. Hepimiz tanırız. Bizim Köy yazarını... diyerek soruyu savmak istedim, ama olmadı. İstanbul'a gider gitmez, işime son verdirdi. Bir aylık muhabirlik kursağında kalmıştı..

Sanıyorum, gazetenin kadrosunda bile değildim. Yıl, 1958 mi, 59 mu ne? Ama, fırtına gibi geçen bir aylık muhabirlik dönemimi unutmadım. Basın kartı için doldurduğumuz kâğıtlara yıllarca, çalıştığım gazeteler arasında '*Yeni İstanbul*' adını da yazdım..."

İmtiyazsız Sınıfsız

Bir gazetenin okuyucu mektupları köşesinde yakınıyordu okuyucu:

"Abana İnönü Lisesindeki öğrenciler, lise müdürünün kişisel kararıyla 'tembeller' ve 'çalışkanlar' olarak ikiye bölündü. Bu ayırım hem ortaokul hem de lise öğrencilerine uygulanmaktadır. Okulda çocuğu bulunan bizleri bu durum çok tedirgin ediyor. Durumu gazeteniz aracılığıyla kamuoyuna duyurmanızı, il milli eğitim müdürlüğü ya da valilikçe bu konuda doyurucu açıklama yapılmasını istiyoruz..."

1988 Eylülünde Cumhuriyet gazetesinde okuduğumuza göre de, İstanbul'un Kalamış İlkokulunda kapıcı çocuklarını seçip bir sınıf oluşturmuşlar.

Bu okur mektubu ve bu haber, 32 yıl geriye götürdü beni: 1958'de Ankara'nın Çankaya İlkokulunda kapıcı çocukları ayrılmış, okulun bodrum katındaki soğuk ve karanlık oda onlara derslik yapılmıştı. Denetim için gittiğimde gördüğüm bu buluşu ortadan kaldırmak için epeyce uğraşmışım.

Buluşun sahibi bayan öğretmen direniyor, Eğitim Bakanlığında Bakana en yakın üç-beş sandalyadan birinde oturan kocası da onu destekliyordu. Görüşümü bir kez daha gözden geçirmem için bana telefon edip duruyordu.

Tutumunun Cumhuriyet eğitim ilkelerine ve Türk toplumunun törelerine aykırı olduğunu da belirttiğim denetim raporunda öğretmene 'orta' verdim. Ondan sonra da, Bakanlık yetkilisi kocasından, raporumu bir kez daha gözden geçirmem konusunda telefonlar gelmeye başladı...

Gülyüzlü Emperyalizm

14 Kasım 1988 Pazartesi günü Ankara'daki Alman Kültür Merkezinde İtalyan Türkolog Anna Masala'nın bir konferansını dinledik. Konferanstan sonra söz alan TBMM'de bulunmuş emekli general Tekin Arıburun şöyle konuştu:

"İtalyanlar, İstanbul'un işgalinde bize iyi davrandılar. Teşekkür borçluyum..."

Çıkarken, aralıkta karısının kürkünü giydirdiği sırada sokuldum yanına: "Gülyüzlü işgalcileri destekliyor musunuz?" dedim.

"İyi idiler!.." dedi.

Bunu anlattığım Hüsnü Cırıtlı Hocamız:

"Gülyüzlü emperyalizmin günü gelince sertyüzlü olması işten bile değil" dedi. "1964'de Öktem Bakanken, Türkiye'yi 7 bölgeye ayırıp her bölgeye bir Amerikan heyeti oturtan, ders kitaplarını basıp bedava dağıtan, eğitimi denetleyen, Ankara'daki ABD elçisine rapor veren, raporu Amerikaya yollayan ve bol para getirerek Bakanlığın yükünü azaltan bir proje hazırlanmıştı. Bu projeye karşı çıktığımız için, "Neden karşı çıktınız?.." diye bizi azarladı Bakan. Birgün de bir-

kaç arkadaş Bakanlık yetkilisi olarak Amerikalılarla konuşuyoruz Ankara'da. Konumuz da Ortadoğu Teknik Üniversitesinin durumu. Biz, yabancı dille öğretime karşı çıkınca, Amerikalı Prof. Rogers'den aldığımız yanıt şu oldu:

"Olamaz!.. Bu okulu biz açtık. Açmamızın bir gayesi var. Bu gaye önlenemez...."

Emekli öğretmen Saim Açıkyüz Hocanın elini tuttu ve:

"Hocam, bu, yayılmacıların önlenabilir yükselişi. Hele günümüzde 1964'de olanların sözü mü olur. Doğudan Batıdan kuşatılmışız. Partileri açık açık besliyorlar. Bir uçtan yurdun gözbebeği kurumları satın alıyorlar. Bu gaflet sürdükçe daha İbrahim Öktem'i bile aratırlar. Sevr, ikinci Cumhuriyet istenirken, laikliğin, Lozan'ın, Birinci Cumhuriyetin, ne gereği var!.." dedi.

Basılı Kağıt ve Dolar

21 Ekim 1989'da bir konferans dinledim Ankara'da. Konuşmacı, Tahir Hatipoğlu, laik bir öğretim üyesiydi. Bir cümlesi kafama takıldı. Çünkü, bugünlerde gazeteler laiklikten söz açıyorlar ve Suudilerle İranlıların irticayı hortlatma yardımından vazgeçmelerini yazıyorlar...

Konuşmacının kafama takılan cümlesi şu:

"Evet, oradan dolar akını sürüyor. Yalnızca Şevki Eygi oradayken 415 milyon dolar Topbaşlar aracılığıyla gelmiştir..."

Konuşmanın sonundaki soru-yanıt bölümünde söz alan Konyalı Ali Yılmaz da şöyle dedi: "1970'li yıllardan beri, Konya köylerine çuval çuval Arabistanda basılmış dergiler, kitaplar gelir..."

Şampiyonlar

Naim Süleymanoğlu gelmiş Bulgaristan'dan. Apartman katlarına, ağırlığınca altına boğulmuş... Bu halterci genç, kendisine gösterilen ilgiye şaşırıp duruyor. Gazetelerde son çıkan demeci şöyle:

"Bulgaristan'da bir şampiyona hiç böyle ilgi gösterilmez.

Naim'in bu demeci beni otuz yıl kadar geriye götürdü. 'Min gayri haddin' arkadaşlık ettiğim, birlikte sinemaya, tiyatroya gittiğim güreş şampiyonu *Yaşar Doğu*'yu anımsadım. Yaşar, babacan, güleç, her vesile ile kahkahalar atan bir Anadolu çocuğu idi. Tanışmamızı sağlayan büyük tiyatro adamı Muammer Karaca'yı da rahmetle anarım burada. Tanıdıklarına özel yaşamlarıyla ilgili soru sormam. Yaşar'a da sormadım.

Yaşar'ın kaybından sonraydı, birgün bir kadın getirdiler. "Ben Yaşar Doğu'nun karısıyım" dedi. "Ekmek parası için ilkokul diploması almam gerekli. Bir yerden iş verecekler, çocuklarıma bakamıyorum."

Bu gibi durumlar için olsa gerek, çocukların almak için beş yıl dirsek çürüttüğü diploma yetişkinlere ayaküstü veriliyordu. Her iki ayda bir bu işin sınavı yapılırdı Ankara'da. Dört kişilik bir öğretmenler kurulu yapardı sınavı. Bir müfettiş de başkanlık ederdi.

O gün Bayan Doğu sınavını verdi ve birkaç gün sonra onun ekmek karnesini imzaladım. Yaşamımda attığım en yararlı imza olmalı ki aklımda kalmış...

ŞAİR BÖTBÖT

Bötböt'ün oğlu şair Veli, kitaplarla, dosyalarla dolu odada ne bulduysa elden geçirmeye başladı. Bu küçük oda onun çalışma, yatma, dinlenme, düşünme odasıydı; küçük dünyasıydı... Çalışırdı çalışmasına da, boş durma boşa çalış türündendi uğraşmaları. Şairdi, şiir üretti gece gündüz. Aldığı *enaz* ücrete denk emekli aylığının hiç değilse dörtte birini kitaba verirdi. Bu yüzden de eşile kavgaya eder, komşuların meraklı bakışlarını üstlerine çekerlerdi...

Şiirlerinin yayınlandığı dergilerden yalnız bir tanesi telif ücreti veriyordu. Ama o da *'enaz'* ücrete bağlanmış gibi, telif ücretlerinin en azıydı. Yüz bin lira üstünden doksanbin lira net ücret veriyorlardı şiir başına. Öteki dergiler onu da vermiyordu, şiir başına beş dergi veriyorlardı, eşine dostuna versin diye... Bugüne kadar dört tane şiir kitabı bastırmış, onları da bu odanın bir köşesine yığmıştı. Basımevinin taksitleri de bu *enaz* gelire bakıyordu. Dergiden aldığı telif hakkını ise aylığına karıştırmıyor, yerine göre üstünü tamamlayarak aylık otobüs kartına veriyordu. Kentin dışında *Kuşcağz* denen bir yerde oturuyor, her ayın birinci günü taa Demet'teki bir banka şubesine ev kirasını yatırıyor. Altıyüzer tane bastıracağı bu kitaplardan yüzer tane bile satamamıştı.

Akşamdan beri odadaki dosyaları, paketleri altüst etmesi de yine üç-beş kitabının satılıp satılmamasıyla ilgiliydi. Çünkü, dün akşamüstü Selahiye Belediyesinden telefon etmişler, çağrı mektubunun yolda olduğunu, güz şenlikleri çer-

çevesinde yapılacak şürle ilgili panele katılmasına sevineceklerini, bu arada imza gününde de bulunmasını... duyurmuşlardı. Ayrıca, otel ve yol giderlerinin ödeneceğini ekliyordlardı. Ne var ki, giderken bileti kendisi alacaktı; karşılığına orada ödeyeceklerdi. İşte işin düğüm noktası buydu: Festivale üç gün kaldığı halde, maaş altı gün sonra alınacaktı. Dünkü telefonda sonra, Ankara'nın merkezi yerindeki üç kitapçıya 'konsinye' olarak kitap bıraktığını anımsadı. Ya satıldıysa üç-beş tanesi? İşte sana otobüs parası... O heyecanla, konsinye kitaplar için verdikleri makbuz biçimli kağıtları arıyordu... Buluverse de Kızılay yönüne bir uzansa, bir değil olaki iki bilet parası toplayabilirdi.

Kan ter içinde dergi demetlerinin altını üstüne getirirken kapının zili çalındı. Eli yüzü toz içinde, dizleri yamalı pijamasını çeke çeke gitti kapıya. Postacıydı gelen. Acele posta servisiyle gelmiş sarı bir zarf tutuşturdu. Telefonda sözü edilen mektuptu. Hemen açtı. Yazı makinesiyle yazılmış, sayısı, tarihi özeti baş tarafında belirtilmiş. Aynen şöyleydi: "Sayın Ali Bötöt, Şair, Ankara. Belediyemizce düzenlenen geleneksel kültür festivali 17-19 Eylül 1993 tarihlerinde yapılacaktır. "Ferda Dağlı'nın Şiirinde İlkeler ve İmgeler" adlı panel 18 Eylül Cumartesi günü saat 16.00'da, imza günü ise 19 Eylül Pazar günü saat 14.00'de yapılacaktır. Sizi de aramızda görmekten ve panele konuşmacı olarak katılmanızdan kıvanç duyacağız. İmza günü için kitaplarınızdan yeteri kadar getirmenizi bekler, saygılar sunarım. Not: Siz ve eşiniz için otelde iki kişilik rezervasyon yaptırılmıştır. Ayrıca, yol giderleriniz de belediyemizce karşılanacaktır." Altta Başkanın adı ve imzası.

Düşündü kaldı mektubu okuyunca. Gidilebilse ne iyi olurdu. Gerçi ortamı uygun buldukları için çoğu partilerini bırakıp gelen, Sosyal Demokrat Partiden seçilen bu Sosyal Demokrat Belediye Başkanları. sanatçıları göstermelik olarak, işin salçası olarak oraya çağırıyorlardı. Sekizinci sınıf bir şarkıcı avrada iki şarkı için elli-yüz milyon veriyorlar, ama şair ve yazarlara bazan yol giderlerini bile vermiyorlardı. Ama olsun, bir hava değişimi olurdu. Belki onbeş-yirmi kitabı da satılırdı.

Bu da birkaç yüzbin liralık ek gelir demekti. Karısına açtı durumu. Bütün sorun otobüs parası bulmaktaydı. Karar verdiler: İki kişilik otobüs parası bulurlarsa birlikte gidecekler, bir kişilik bulurlarsa Veli gidecek, hiç bulamazlarsa gitmeyecekler... Bu karardan sonra Veli, canını dişine takarak, kulpsuz tahta bavuldaki gazete kesiklerinin, mektupların, resmi yazıların, şiir karalamalarının doldurduğu dosyaları yeniden çıkardı. Bu kez, çaresiz, tek tek elden geçirecekti kağıtları, konsinye 'makbuz'larını bulmak için...

Sonunda, gözlerinin, ellerinin pes ettiği bir anda, fi tarihinde bir resim sergisinin çağrısını getirmiş bir zarfta, üç kitapçıdan aldığı 'alındı'ları buldu. Sevincini hiçbir sözcük ya da tümce anlatamazdı. Saat 17.00 idi. Kitapçılar daha bir-iki saat açtılar. Elinin yüzünün tozunu yıkayıp otobüs durağına koştu.

Önce Zeynep Hanıma gitti. Zeynep Hanımın iyi günüydü anlaşılan, hemen durumu inceledi. Altı ay önce bıraktığı on kitaptan altı tanesi satılmıştı. Yüzde yirmibeşini kestikten sonra seksenbeş bin lira uzattı. Beklemeden Çetin Beye gitti. Orada da on kitaptan beşi satılmıştı altı ayda. Kesintiden sonra yetmişbeş bin lira ödediler. Sakallı Halil'de ise on kitabın sekizi satılmıştı. Onlar yüzde otuz kestikten sonra yüzyirmi beş bin lira ödediler. Oradan hemen otobüs yazıhanesine koştu. Selahiye'ye yalnız gidiş ikiyüz bin liraydı. Karısıyla gitmesi suya düşmüştü bir kere. Kendisi için, 17 Eylül Cuma akşamı kalkacak son otobüsten bilet aldı. 23.30'da hareket edecek, ertesi gün saat on sıralarında varacaktı. Yazıhanenin yakınındaki Güvenpark Büfesi'nden iki kepek ekmek alıp durağa yürüdü.

Eve gelince, ilk peşin cebindeki seksen bin lirayı karısıyla yarı yarıya bölüştü. Maaş gününe kadar acı zulüm idare et, dedi.

Adlarıyla tanıdığı birçok sanatçıyla görüşüp söyleşeceği için de seviniyordu. Son akşam, kentin ortasındaki garajda karşılayacağını söyledi telefonda, başkanın sekreteri. Saat onda gelecekti oraya...

Bir gazeteye sardığı otuz kitabı, ufak tefeğinin bulun-

duğu küçük çantasını alıp yola çıktığında, bir gönül yorgunluğu, bir yoksulluk ağırlığı çökmüştü üstüne. "Kaptanınız yarım saat ihtiyaç molası vermiştir" diyen bir sesle uyandığında saat üçtü. Demek hareket eder etmez uyumuş, biraz yorgunluk gidermişti.

İnip bir bardak çay içti. Beş bin lira aldılar. Yanında oturan adamın söylediğine göre, artık 'çaylar şirketten!' demiyordu hiçbir otobüs firması. Çaydan sonra tualete gitti. Bıraktığı iki damla suya karşılık ikibin lira aldılar. Kafası cebindeki paradaydı. Göz açıp kapayıncaya kadar 33 bine inmişti. Bu yaşam bizim gibi güdük maaşlılar için değil, gelirimizi bağlamışlar, zamları salıvermişler, dedi kendi kendine.

Hareket ettikten sonra uyku tutmadı. Yanında oturan Celal Beyin karıştırıp durduğu gazetenin başlıklarına göz attı ister istemez. Milyardan aşağı laf yoktu gazetede. Villalar, banka konutları, rüşvetler, on milyarlık düğünler... Onun işi değildi bunlar. Hayırlısıyla Selahiye'ye varsa 'rezerv ettikleri' otel odasına yerleşse, su dökünüp biraz uzansa... Bunun kolay olmayacağına ilişkin bir duygu vardı içinde. Çünkü, daha önce böyle festivallere gidenlerden işittikleri, gazetelerde okudukları cirit atıyorlardı kafasında. Sözgelimi, şair ve ressam Muzaffer Eren, bir küme sanatçı arkadaşıyla *Ayancık* festivaline çağrılmış. "Siz biletlerinizi alıp Samsun otobüsüne binin. Her şeyinizi burada ödeyeceğiz. Sizi Samsun garajındaki falanca yazıhanenin önünden alacağız" demişler. İçlerinde bir de bayan spiker var sunuculuk için: Jülide Gülizar. Samsun'da arayan olmamış, Yedi saat bekledikten sonra Ankara'ya geri dönmüşler. Yazar Mehmet Kıvılcım *Ovayar* Belediyesine bir eğitim paneli için çağrılmış, ama dönüş bileti vermemişler. Bileti vermedikleri gibi, yorgun argın otele geldikleri akşam, eşleriyle birlikte altı kişilik bir küme oluşturan panelistlerin içtiği altı bardak çayı da Mehmet Kıvılcım'ın hesabına yazdırıp ödetmiş festival sorumlusu *Tarık Nüyüş...*

İzmir Belediyesi de, açtığı bir yarışmada, Yazın Öğretmeni Tufan Türkmen'e, yarışmaya gelen seksen öyküyü okut-

tuğu gibi, bir de Ankara'dan İzmir'e çağırılmış toplantı için. O da kuzu kuzu atlayıp gitmiş. Otel motel derken iki milyon borçlanmış. Ama borçlandığıyla kalmış..."İlaşe ve ibate bizden" diyen karşı tarafın kılı bile kıpırdamamış. Oysa, telefonda söylenenlerin dışında tapu gibi mektup vardı elinde... Belki de dönen bu dolaplardan Başkanın haberi yoktur. Bu işle ilgilenmeleri gerekenlerin oyununa geliyor belki de ödenecek paralar?...

Yüksek Köy Enstitüsü çıkışlı Ali Yılmaz'la eğitimci Sevim Ağırman da, Köy Enstitülerinin ellinci kuruluş yıldönümünde Pendik Belediyesince konuşmacı olarak çağrıldıklarını söylüyorlardı. "Ama" diyorlardı "geç vakit konuşmalar bitince otele gittik. Halkla İlişkiler Müdürünün Fatih Ekspresinden bilet alacağını, sabah 9.30'da bizi otelden alıp Bostancı'ya saat 10.00'da yetiştireceğini söylediler. Ama ne gelen oldu ne giden. Sonra oteli terkettik ve kendi olanaklarımızla başımızın çaresine baktık..."

Lefkere'ye giden bir küme sanatçı da, otelde kendilerini dolmuş usulü yatırdıklarını, parkta unutulduklarını... anlatıyorlardı.

Dalbudak ilçesinde şarkıcı Sibel Gümüşçekeç'e iki şarkı için yetmiş milyon ödedikleri gün, çağrılı sanatçılara öğle yemeği vermemişler, bu yirmibeş çağrılıyı aç bırakmışlardı... Festivali düzenleyen Belediye Başkanıyla yöneten Mustafa Ademoğlu arasında kavga çıkmış bu yüzden. Başkan, çok yemek yeniyor, diyesiymiş... Keşke bunu önceden düşünüp milleti çağırmasaydı yakışıklı davetiyelerle.

Bir şairi, şiirler okuması için yine İstanbul ilçelerinden birinin belediyesi Ankara'dan çağırılmış. Gideceği otelin adını ve yerini, ayrılan oda numarasını telefonla vermişler. Şairimiz varmış ki, ne yer ayrılmış ne de adı verilmiş. Kalmış orta yerde, olanaksızlıklarıyla başbaşa...

Düzseki İlçesinin Belediye Başkanlığı sekreteri Bayan Mamure ise çağırdıkları ve çok uzak yoldan gelen panelcilere "Ne geliş ne de gidiş parası veriyoruz efendim!" demiş. Oysa panelcilere bizzat Belediye Başkanı telefon etmiş, eğitim şen-

liğindeki panele gelmeleri için...

Sabahın saat sekizinde Selahiye'nin bağlı olduğu kente yakın bir yerde durdu otobüs. Kahvaltı etmeye indiler. Bir ufak çay, beş tane zeytin, fındık kadar yağ ve reçel, eşittir onsekiz bin lira. Bir türlü tuvalette elini yıkadığı musluğu kapatamıyordu. Koltuk arkadaşı Celal Bey "O son moda musluktur. Bırak kendi kapanır" dedi. İki bin lira da tuvalet etti yirmi bin. Cebinde onüç bin lirayla otobüse bindi. Saat on'u on geçe Selahiye'nin 'Meydanyeri'ndeki Belediye Garajında indi otobüsten. Hemen karşısında masalar vardı ağaç gölgesinde. İnsanı çeken bir yerdi. Battı balık yan gider, diyerek bir bardak suyla orta şekerli bir kahve istedi. Yarım saat sonra öykücü Nadir Gezer geldi eşiyile birlikte. O da yeni inmişti. Veli Bötbot'ün yolu kadar uzak olmasa da onlar da uzaktan, Bursa'dan gelmişlerdi. Onlara da birer çay söyledi. Cebinde beş bin lira kalmıştı. Gam değildi ama hani karşılayacaklardı? Telefonda otel adı falan vermediklerine göre kendileri yerleştireceklerdi herhalde?

Öykücü arkadaşının panelde görevi yokmuş. Gezip görmeye gelmiş. "Gidip bir pansiyona yerleşelim" dedi. Olanak bulsa, ilk kalkacak otobüsle dönmek geçiyordu Veli'nin aklından. Arkadaşına da söyledi bu düşüncesini. Arkadaşı pansiyon aramaya giderken, belki almak için gelirler düşüncesiyle o kahvede kaldı. Yarım saat sonra arkadaş eşiyile birlikte geldi. Bir pansiyona yerleşmişlerdi. "Seni de götürerim" dediler ve üçü birden kalktılar. Arkadaşının söylediğine göre, gidilen pansiyon Ferda Bey'inmiş. Yani, bu akşam ellinci sanat yılı dolayısıyla şiirinin ilkeleri ve imgeleri anlatılacak sanatçının pansiyonuymuş. Pansiyonda yer yoktu. Nadir Bey, Veli Beyin Ferda Beyle ilgili panel için geldiğini, bir olanak yaratmasını söyledi orayı çekip çeviren gence. Ama delikanlı, odaların kapatıldığını, üç yatakları kapatanların da yanlarına kimseyi alacaklarını sanmadığını... söyledi.

Bir başka yöne yürüdüler. Orada Festival Bürosunu buldular. Sakallı bir genç görev başındaydı. Yanında, dediklerini anında yerine getiren baylı bayanlı gençler vardı. Ona anlattı

durumu. Görevli genç programa baktı. Gerçekten adı vardı Veli'nin panelciler arasında. Veli, Belediye Başkanından gelen mektubu da gösterdi. Telefonla da birkaç kez konuşulduğunu, karşılayacağız dediklerini, ama karşılamadıklarını... anlattı. Görevli, "Veli Bötöt, evet panel ve imza programında varsınız. Durun bakayım..." diyerek telefona sarıldı. Öteki eliyle de Veli'ye bir program uzattı. Birkaç yere telefon etti ama sonuç alamadı. *Rezero* yapıldıysa bile başkası yerleştirilmiş olabilirdi. Kaya otelinde belki yer bulunabilir, dedi. Oraya yürüdüler Nadir Beyle. Epeyce de uzaktı. Yönetici genç bayan, yerlerinin olmadığını söyledi. Yeniden festival bürosuna geldiler. Eli telsizli bir belediye görevlisi gördü Veli. Beni Belediye Başkanıyla görüştür dedi. Ama olanaksızdı. Telsizliyi sıkıştırdı. Oradaki belediye arabalarından birine binerek, rezerv yapıldı dedikleri otele gittiler, yer yoktu...

Sonunda, yani iyice yorulduktan sonra, Nadir Beyle "Aydın Pansiyon"da oda buldular. Nadir Bey gittikten sonra on dakika dinlenmek istedi Veli. Bu üç yataklı odayı kapattınız, geceliği yüz bin, diyordu pansiyoncu kadın. Veli yüzünü yıkadı, paketini bırakarak çıktı. Bir simit aldı, ağır ağır ve simidi-ni geveleyerek kent merkezine doğru yürüdü. Zaten yarım saat kalmıştı panel zamanına.

Sora sora panelin yapılacağı yeri buldu. Antik bir tiyatroydu burası. Millet çoktan doldurmuştu tiyatroyu. Henüz yazlıktan ayrılmamış şortlu entellektüeller dikkat çekiyordu. Tanıdıkları vardı Veli'nin. Üç-beşiyle el sıkıştılar. Yöneticiyle birlikte beş panelistin oturacağı masa hazırlanmıştı çoktan. Ortaya düşen yöneticinin solundaydı Veli Bötöt yazılı karton. Öteki panelistlerle konuşurken, kendilerini taa uzak yerlerden Belediye'nin özel arabalarla aldığını öğrendi Veli. Ne düşüneceğini, ne diyeceğini bilemiyordu.

Açış konuşmasını yapan panel yöneticisinin söylediklerinden, karşılarında ilk sırada oturanların birkaç tanesinin, buranın ve çevredeki kasabaların belediye başkanları oldukları anlaşılıyordu.

Panele konu olan Şair Ferda Dağlı da yaşlı haliyle geldi. Hazırlandıkları kadarıyla şiirlerinin özellikleri, konuları, gözettiği ilkeler, yazınımıza hizmetleri ve etkileri... anlatıldı konuşmacılarca. Bu arada, genel anlamda şiirin ilkeleri, imgeleri, Garipçiler, İkinci Yeni, sanatın sanat için olup olmadığı... enine boyuna irdelendi. Son kez üçer dakikalık konuşma zamanı verdiler. Açlıktan yutkunup duran Veli, bu son söz hakkını kullanırken şöyle dedi: "Konumuz şiir olduğuna göre, sözlerimi küçük bir şiirle bitireceğim. Ama bu şiir benim değil, bir yabancı ozanıdır. Yalnız, şiiri bir küçük değişikliklerle sunuyorum; adı da "çeşitli" dir:

*Eşek kıral ve ben
Sabaha sağ çıkmayacağız
Eşek aşk ateşinden
Kıral iç sıkıntısından
Bense açlıktan
Aylardan eylül.*

Bu belki bir iletiydi. Ama kimsenin kılı kıpırdamadı. Öteki konuşmacılar gibi onun eline de bir demet çiçek tutuşturdular. Başka ne bir şey sordular, ne bir şey söylediler... Veli, çiçek demetini taa Antalya'dan bu paneli izlemeye gelen şaire Türkan Şanlı Hanıma tutuşturduktan sonra pansiyonunun yolunu tuttu. Pansiyon sahibesi, anahtarı uzatırken, paranın akşamdan ödenmesi gerektiğini söyledi.

"Peki, ben biraz sonra getiririm parayı" dedi merdivene yürürken. Girdikten sonra odayı arkadan kilitledi ve saatına baktı. Saat 19.30'du. Pencereden baktı, zifiri karanlıktı ortalık. Belindeki kayışı çıkardı; banyo tavanındaki su borularına nasıl bağlayabileceğini ölçtü. Bu işi ayarladıktan sonra pansiyon sahibesine telefon açtı ve numarayı verip Ankara'dan karısını bağlamasını söyledi. Telefon bağlanınca, hiçbir şey söylemedi karısına. Ne hatırlı sordu, ne kendinden söz etti. Karısının sesini alır almaz, ezberindeki şiirlerden birini, *Shakespeare'in 66'ıncı Sone'sini* okumaya başladı:

*Vazgeçtim bu dünyadan, tek ölüm paklar beni,
Değmez bu yangın yeri, avuç açmaya değmez,
Değil mi ki çiğnenmiş inancın en seçkini,
Değil mi ki yoksullar mutluluktan habersiz,
Değil mi ki ayaklar altında insan onuru,
O kız-oğlan-kız erdem dağlara kaldırılmış
Ezilmiş, hor görülmüş el emeği, göz nuru,
Ödleler geçmiş başa, derken mertlik bozulmuş,
Değil mi ki korkudan dili bağılı sanatın,
Değil mi ki çılgınlık sahip çıkmış düzene,
Doğruya doğru derken eğriye çıkmış adın,
Değil mi ki kötüler kadı olmuş Yemen'e,*

*Vazgeçtim bu dünyadan, dünyamdan geçtim ama,
Seni yalnız komak var, o koyuyor adama...*

* * *

Telefonu kapattıktan sonra yatağa uzanıp düşünmeye başlayan Bötbot, dakikalar geçerken kendini dinliyordu. Düşündükçe toparlandı. İçinde bulunduğu çevrenin ve koşulların üstüne gitmek, yakasını bu koşullardan sıyırmak gerektiğine inanıyordu...

Telefona uzandı ve Aydın Pansiyonun Aydın Hanımına:

"Sayın Bayan Aydın, ben şimdi yatağa uzandım, size inemiyorum. Sabahleyin görüşmek üzere, iyi geceler dilerim..." dedi.

"İyi geceler!" deyivermişti Bayan Aydın

Birkaç saat hareketsiz yattı. Soyunup çarşafın altına girdiğinde, saat yeni günün yirminci dakikasını gösteriyordu.

Açlığı unutmamasına, kendini toparlamasına ve pansiyon parasını ödeme işini üstü kapalı ertelemesine karşın, uyku tutmuyordu...

Kulağında bir çınlama başladı. Bu çınlama, sabaha karşı ince bir ağrıya dönüştü. İşleri oluruna bıraksa, kendini kapıp

koyvermeye çalışsa da, bir iç sıkıntısı vardı demek kendiliğinden oluşan...

Ortalık aydınlanınca kalktı. Sabun köpüğünü eliyle yüzüne yayıp permatikle sakalını sıyırdı. Giyindikten sonra yine uzandı yatağa.

Çantasını alıp aşağı indiğinde saat yedi otuzdu. Aydın Hanım yerindeydi. Küçük cam bardaktan tavşankanı çay içiyordu. "İçer misin?" diye sormadan bir bardak çay da Bötbot'e getirdi.

"Rahat edebildiniz mi Veli Bey?" dedi, çayı bırakırken.

"Teşekkür ederim. Pansiyonunuz çok temiz. Kafam karışık olduğu için, uyuyup tadını çıkaramadım ama yine de dinlendim. Çay için de çok teşekkür ederim; çok incesiniz..."

Artık dili çözülmüştü Bötbot'ün. Bardağı uzatırken:

"Aydın Hanım" dedi, "Selahiye'de işlerim iyi gitmedi. Kimliğimi gördünüz. Size adresimi, telefonumu vereyim, üçyüz-dört yüz bin lira verin Ankara'ya götürecektedir. Pansiyon parası yüzünü de ekleyerek yarın adresinize telefon havalesi olarak çıkarırım. Lütfen beni anlayın ve başka yerden otobüs parası aratmayın bana. On yıl kadar oluyor, İstanbul'da paramı çarptılar, yakın arkadaşlarımdan isteyemedim de merhabalaştığım daha uzak birinden dört yüz lira aldım ve ertesi gün Ankara'dan telledim. Demek o zamanın dört yüz lirası şimdinin dört yüz bin lirası."

Kadın anlayışlıydı. Ya da Bötbot'ün durumu inandırıcıydı. Dört tane yüzbinlik çıkarıp uzattı.

"Çok teşekkür ederim. Yarın maaş günüm. Alır almaz telefonla Ziraat Bankasına yollar, size de telefonla haber veririm."

Kasabanın merkezinde lüks denebilecek bir otelin bahçesinde kahvaltı ettikten sonra, dün kahve içtiği Meydanyeri'ne yürüdü. Saat dokuzda kalkacak Ankara otobüsünden yer ayırttı. Yine bir bardak su ile ortaşekerli kahvesini söyledi. "Oh be, dünya varmış!.." dedi kendi kendine, ağaçların altındaki tatlı güz serinliğiyle 'sarhoş' olurken...

Dilenci vapuru gibi yoldaki her duraktan 'ördek' toplar

yan otobüs hayli geç varmıştı Ankara'ya. Eve girdiğinde, televizyonun 'Bir Politikacıyla Sohbet' programı başlamıştı. Bankalardan vurduğu milyarları ödemeyen, vergi vermek enayiliktir diyen tezgahtarlıktan gelme bir eski bakan, partisindeki iç çekişmeleri anlatıyordu. Çilekeş eşi tarhana çorbası yapmak için mutfağa gittiğinden, vatan millet için çok yararlı bu konuşmayı yalnız izledi. Ama kulağının sancısı ikide bir dürtüyor, dışının sızısı da onu destekliyordu...

Sabahleyin, cebindeki paradan onbin lira yol parası alarak gerisini eşine verdi. Ağrıyla sızıyla düşünmeden Vakıfbankın Yenişehir Şubesine gitmeliydi. SSK emeklilerinden tahsis numarası tek olanlar her ayın 20-21'inde, çift olanlar 22-23'ünde maaş alıyorlardı. Akıllı evvel yöneticiler, aybaşını, yılbaşını birbirine karıştırdıktan sonra, ayın onbeşine aldıkları maaş günlerini sonradan bir hafta daha geriye kaydırmışlardı. Emekli Sandığına bağlı bir işyerinde 18 yıl çalışan Veli, orada daha fazla tutunamamış, Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı bir işyerinde de yedi yıl çalışmış ve hizmetlerini birleştirerek SSK'dan emekli olmuştu. Hani bir söz vardır, "Yaşam bir bilmececi" derler. Veli'ye göre ise yaşam bir gülmececi. Veli'nin yaşamı ise apayrı bir gülmeceydi: Eline, 1993 yılı sonlarında geçen para tam iki milyon ikiyüz bin liraydı...

Maaşı alır almaz, Gökdelen'in altındaki Ziraat Bankasına yürüdü. Orada arkadaşı Ellez'in kızı Güler çalışıyordu. Onun yardımıyla Aydın Hanımın telefon havalesini yolladı. Gökdelenin altındaki postaneden de Aydın Hanıma telefon etti ve teşekkürlerini yineleyerek durumu bildirdi.

SSK dispanserlerinden birine gitti postaneden. Kulak sırası dolu, numara vermiyoruz, dediler. Uzakdaki diş merkezine gitti; ana baba günüydü. Yüzlerce insan, günlerdir sıra beklediklerini söylüyorlardı. Bu ağrı ve sızı ile beklemesi tehlikeli olabilirdi sağlığı için. Akılma tanınmış bir kulakçı geldi ve saat onüç otuzda onun muayenehanesine yetişti. Profesör bir güzel inceledi. Sağ dışkulakta iltihap varmış. Gerekli ilacı pamukla yerleştirdi ve korkulacak bir şey olmadığını söyledi.

Bir damla ile antibiyotik ve vitamin hapı yazdı. Bunları kullan, dört gün sonra kontrole gel, dedi.

Çıkarken, yediyüzelli bin lira muayene ücreti ödedi sekreter kıza.

Kızılay Meydanındaki bir dişçiye uğramak için yürüdü yine. Dr. Namık Kemal Aras tatlı dili, güler yüzüyle karşıladı da, bir soluk aldı Veli. Sağ azıdişin birinde iltihap vardı. Bugünden başlayarak beş gün süreyle sabah akşam antibiyotik alacaktı. Cumartesi günü dişi çekilecekti.

İki doktorun yazdığı reçeteleri, belki ilaçları yüzde yirmi ödeyerek alırım umuduyla biraz önce ayrıldığı dispansere , götürdü. Çünkü ilaçlar çok pahalıydı, hele antibiyotiğe güç yetmiyordu... Tanıdık bir doktordan, bu reçeteleri SSK reçetesine yazmasını rica etti. Ricası kabul edildi ama, öteki doktorların yazdığı ilaçları yazamıyor, değişik ilaçlar yazabiliyordu. "Bu ilaçlar, özellikle de bu antibiyotik çok pahalıdır. Veremeyiz, emir var. Ancak yatanlara, o da bazan, bunlardan verebiliyoruz..." dedi. O yüzden, kulakçı 'trimosin', dişçi 'seksilin' yazdığı halde, bu başka tür bir antibiyotik yazdı. 'Onadron' olarak yazılmış kulak damlasının yerine de daha ucuz bir damla yazdı.

"Doktor, bu SSK ölmüş de ağlayanı yok" demekten kendini alamadı Veli.

Alt kattaki eczanede reçeteyi inceleyip tutarını belirleyen bir beyaz giysili bayan ise, doktorun yazdığı ilaçları reçete üzerinde değiştirdi. Antibiyotiği 'Bakamsilin' yaptı. "Pahalı ilacı herkese veremeyiz öyle durup dururken, herkes haddini bilmeli" diyor, alaylı yanından gülümsüyordu. Bötöt de durur mu, "Ben Süleyman Demirel'in birinci sınıf vatandaşımı. Bütün yaşamım, durumum birinci sınıftır. Zaten Demirel demiyor mu "Herkes birinci sınıf vatandaşdır Türkiye'-de" diye. Bu sözün üstüne bir de kalaylı yanından gülümsedi

Bötböt...

Yirmi bin muayene, yirmi bin de yüzde yirmi hesap bedeli olmak üzere kırk bin lira ödeyerek çıktı. Yeniden Doktor Aras'a uğradı: Acaba bu ilaçlar onun ve kulakçının yazdıklarının yerini tutar mıydı?

"Tutmaz ağabey!" dedi doktor.

Kulakçıya telefon etti. O da, "Onadron" adlı damla olmazsa sonuç alamayız" dedi.

Doktor Aras ilaçları yeni bir reçetede birleştirdi ve Bötböt yeni reçeteyle eczaneye koştu. Bu kez bir de ağrı kesici eklemişti doktor. İlaçlar üçyüzon bin lira tuttu. Eczacının bitişiğindeki bankaya uğrayarak, basımevinin maaş gününe ayarlanmış bonosunu aldı, beşyüz bin lira karşılığını ödeyerek. Gereksiz yere protesto ve avukat parası ödemek istemiyordu...

Konuşmaktan, can sıkıntısından, nerdeyse yere düşüp son soluğunu verecek duruma gelmişti. Aslında son soluğunu vermek vermemek konsunu önemsemiyordu. Yaşamakla ölmenin pek farkı yok gibi geliyordu ona. Ama yine de yaşamak güzel şey be kardeşim, diyen bir kuş vardı içinde... Onun için, Selahiye'deki duyguya kendini kaptırmak istemiyordu yeniden. Koptuğu yere kadar gitsin, diyordu.

Otobüs duraklarındaki kalabalık, sigorta hastanelerindeki kalabalık kadar korkunçtu. Beklerse yıkılıp ölebilirdi. Oysa, ya hani yaşamak güzel şeydi! Cebini yokladı, bir yüzbinlik kuzu gibi yatıyordu. Eh, Kuşcağız'a götürürdü onu bu para. Caddenin kenarına yaklaştı ve "Taksi!.." diye seslendi...

O akşam can dostları Ferihan öğretmen telefon etti. "Selahiye'de ne var ne yok?" diyordu, "erken gelmişsin, insan oralarda biraz gezip tozardı?"

"Yarın Maltepe Pazarına gidip ufacık bir radyo alacağım için çabuk döndüm. Panele katıldım ama imza vaktini beklemeden dün sabah yola çıktım" diye yanıtladı Veli.

Selahkiye'den karısına Shakespeare'in şiirini okuduğu gibi Ferihan'a Kuşcağız'dan S. Aldanır'ın "Sansür" adlı şiirini okudu:

*İşte bu kadar olur çaresizlik
Gökyüzü bu kadar sıkıcı olur
Pencereyse bu derece suratsız
Mecbursun işte
Hep kibar sözlere
Hep şular için üstelik*

*Kim çıkarmış öyleyse kim
Böyle hiç söylenmeyecekse
Taa burama kadar geldiği halde
Bu konuşulmayacak kadar yasak
Ağza alınmayacak kadar yasak sözleri...*

SON

İÇİNDEKİLER

Makal'a Sorular.....	5
Demirciköy.....	17
Enstitü Yolunda.....	25
Nurgöz.....	34
Çardak.....	39
Aksaray.....	46
İstanbul.....	55
Anten.....	65
Ankara.....	73
Siyaset ve Okumuşlar.....	95
Adana.....	111
Sağırlar Okulu.....	125
Bizim Köyün Eşekleri.....	145
Beşibirlik.....	149
Şair Bötbot.....	161

MAKAL, yurdumuzun çileli yazarlarından biridir. Çilesi, halkçı, toplumcu yazar olmasından ileri geliyor. Yoksa, bugün O da sonsuz bir rahatlık içinde olurdu. Eline, çok para kazanma fırsatları geçmişti. Amacı para kazanmak olmadığından, böylesi ucuz rahatlıklara kendini kaptırmadı. Önünde, bugün pek çoklarının düşünde yaşattığı koltuklar duruyordu, O, iskemlede oturmayı koltuğa yeğ tuttu. Çünkü MAKAL, bir halk yazarı olarak ortaya çıkmıştı, halk yazarı olarak yaşayacaktı. Yeri halktı, o yükseldiği oranda O da yükselecekti. Böyle olmak, halk yazarı olmanın gereklerindendir. Ne diyor Sartre:

"Aç bir dünyada edebiyatın işi nedir? Yazar herkese seslenmek, herkesce okunmak istiyorsa, açlıktan ölen milyarlardan yana olmalıdır. Bunu yapmadıkça, mutlu bir azınlık hizmetindedir ve onun gibi sömürücüdür."

Eski kuşağın, "ayağı nalınlı kızların tıpış tıpış raksettiği yer" olarak tasvir ettiği Anadolu köyünün üstündeki kalın ve karanlık perdeyi yırtıp atmak, ancak MAHMUT MAKAL'a nasip olabilmıştır. MAKAL, böyle mutlu bir akımın öncüsüdür. İşini çok iyi bilen bir yazardır, bu yüzden teslim bayrağını çekemez. Edebiyatı "edebiyat olsun" diye yapan eski kuşaktan değil çünkü.

Geri bırakılmış bir halkın acısını MAKAL ve Makallar çekecektir. Ama şurası bilinsin ki, tarihin kutsal sayfaları bu acı çekenlere yer verecektir, acı çektirenlere değil!

Ahmet KÖKLÜGİLLER (Çaltı Dergisi)